

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมชุมชนกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
: กรณีศึกษาชุมชนไต่บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน

นางสาว คณิชา รอดเรืองศรี

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของคนในชุมชนตามช่วงวัยต่างๆ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุ 8-20 ปี) กลุ่มผู้ใหญ่ (อายุ 21-50 ปี) และกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 51 ปีขึ้นไป) โดยแบ่งกิจกรรมของคนในชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมด้านนันทนาการ กิจกรรมด้านวัฒนธรรม และกิจกรรมทั่วไป ซึ่งจะศึกษาการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของคนในชุมชนออกเป็น 5 ประเด็น คือ ความถี่ในการทำกิจกรรม ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม ระยะเวลาที่ใช้เดินทางไปทำกิจกรรม และสถานที่ทำกิจกรรม

จากการศึกษาพบว่า การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของคนในชุมชนทั้ง 3 กลุ่มอายุมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องความถี่ของการทำกิจกรรม ทั้งนี้เนื่องจากคนทั้ง 3 กลุ่มอายุมีความแตกต่างในโลกทัศน์ ค่านิยม ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ชีวิตรวมไปถึงบทบาทหน้าที่ที่เกิดจากปัจจัยด้านอายุ เพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพที่ไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ความเจริญก้าวหน้าด้านการศึกษา การคมนาคมขนส่งและการสื่อสารที่เข้ามาสู่ชุมชน ก็เป็นตัวกระตุ้นให้การเข้าถึงชุมชนมีความสะดวกรวดเร็ว การรับและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ผ่านสื่อ อาทิเช่น โทรทัศน์ วิทยุ ทำให้เกิดการซึมซับและเรียนรู้ทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นจากวิถีชีวิตหรือรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกัน โดยเด็กและวัยรุ่นมักจะสนใจทำแต่กิจกรรมส่วนตัว ไม่ค่อยทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ขณะที่ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมากและมากที่สุดตามลำดับ

จากการศึกษาปรากฏการณ์ข้างต้น ทำให้เข้าใจระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในโลกทัศน์ และค่านิยมของคนในชุมชนว่ามีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด และสามารถส่งต่อไปยังการหาแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนที่สอดคล้องกับสาเหตุและทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติไทยในที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ลงได้ก็ด้วยความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้พร้อมให้คำแนะนำและความคิดเห็นอันมีค่าต่อการทำ วิทยานิพนธ์ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จึงขอขอบพระคุณอาจารย์อย่างสูงมา ณ ที่นี้ ขอขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน อันได้แก่ อาจารย์ขวัญดวง อติโพธิ รองศาสตราจารย์ ดร.ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล และอาจารย์จิราภา วรเสียงสุข ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ต่อวิทยานิพนธ์และช่วยให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ขอขอบคุณอาจารย์ในภาควิชา รวมถึงอาจารย์พิเศษทุกท่านที่กรุณาถ่ายทอดความรู้อันมีค่านับตั้งแต่เข้ามาศึกษา ซึ่งได้ช่วยให้ผู้ วิจัยมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้นและมองสิ่งรอบตัวอย่างเป็นระบบและระมัดระวังมากขึ้น

ขอขอบคุณครูแมวและสมาชิกในครอบครัวทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือทั้งด้านที่พัก อาหาร รวมทั้งข้อมูลต่างๆในหมู่บ้านอย่างเต็มใจจนไม่รู้จะตอบแทนครูและครอบครัวได้อย่างไร ขอขอบคุณผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 พี่องค์ ลุงย่น ลุงปัญญา ลุงทอน ลุงพัน และชาวบ้านทุกท่านที่ ต้อนรับ ใต้ถ่ม และกรุณาให้ข้อมูลรวมทั้งเกร็ดความรู้ต่างๆด้วยดี ขอขอบคุณอาจารย์สุศักดิ์ บ่อมทองคำ เลขาธิการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลและสอบถาม ความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์ทุกครั้งทีเจอ

ขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอนทุกท่านที่ช่วยสนับสนุนด้านข้อมูล รวมถึงยานพาหนะ ที่พัก และความบันเทิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณชิตชัย คุณสมศักดิ์ คุณกรกฎ และครอบครัว เอ เก่ง และที่สำคัญที่สุดคุณอดิสร

ขอบคุณเพื่อนๆผังเมืองรุ่น 23 ทุกคนที่คอยให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงพี่ตุ้ม พี่แสง

ขอขอบคุณพ่อกับแม่ที่สนับสนุนด้านการศึกษาและช่วยเหลือลูกคนนี้เสมอมา

และเนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย และสำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณสถาบันทั้งสองมา ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญแผนที่.....	ฌ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	1
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 วัฒนธรรม.....	7
2.2 ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน	9
2.3 การตั้งถิ่นฐาน.....	11
2.4 ระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง.....	15
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	21
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ระเบียบวิธีการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน.....	28
3.2 แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล.....	30
บทที่ 4 ชุมชนไต่บ้านเมืองปอน	
4.1 ข้อมูลทั่วไป.....	34
4.1.1 ประวัติความเป็นมาชนชาติไต.....	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1.2 ประวัติหมู่บ้าน.....	36
4.1.3 ลักษณะทางกายภาพ.....	37
4.1.4 ลักษณะประชากร.....	40
4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	40
4.1.6 ลักษณะทางสังคม.....	40
4.1.7 วัฒนธรรมประเพณี.....	42
4.1.8 วิวัฒนาการชุมชน.....	53
4.2 เอกลักษณ์วัฒนธรรมไต่บ้านเมืองปอน.....	68
บทที่ 5 ระบบกิจกรรมในชุมชน	
5.1 ขนาดประชากรและการสู่มตัวอย่าง.....	70
5.2 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง.....	73
5.3 ระบบกิจกรรมในชุมชน.....	74
5.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยหลัก.....	75
5.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยหลักและปัจจัยรอง.....	84
บทที่ 6 สรุป	
6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมกับระบบที่ตั้ง.....	116
6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรม ระบบที่ตั้ง และวัฒนธรรมชุมชน.....	124
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	129
รายการอ้างอิง.....	130
ภาคผนวก.....	135
ประวัติผู้เขียน.....	137

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 บทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนใต้.....	26
3.1 สรุปแนวทางการศึกษา.....	33
4.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนปี พ.ศ.2542.....	40
4.2 ชื่อ หน้าที่ และบริวารของท้าวทั้งสี่.....	44
4.3 การนับเดือนของชาวใต้.....	48
5.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนปี พ.ศ.2542.....	70
5.2 ขนาดตัวอย่าง.....	71
5.3 ค่าความถี่และค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง.....	73
5.4 ค่าร้อยละของความถี่ในการทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชน.....	76
5.5 ค่าร้อยละของช่วงเวลาทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชน.....	77
5.6 ค่าร้อยละของวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชน.....	78
5.7 ค่าไค-สแควร์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยด้านอายุ.....	85
5.8 ค่าไค-สแควร์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพ.....	86
5.9 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของผู้ชายในชุมชน.....	88
5.10 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของผู้หญิงในชุมชน.....	89
5.11 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนโสดในชุมชน.....	90
5.12 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนที่มีสมรสแล้วในชุมชน.....	91
5.13 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนที่เป็นม่ายในชุมชน.....	92
5.14 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือในชุมชน.....	93
5.15 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนที่จบหรือกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษาในชุมชน.....	94
5.16 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของคนที่จบหรือกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในชุมชน.....	95
5.17 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของเกษตรกรในชุมชน.....	96
5.18 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของผู้ประกอบอาชีพรับจ้างในชุมชน.....	97
5.19 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของแม่บ้านในชุมชน.....	98
5.20 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของนักเรียน/นักศึกษาในชุมชน.....	99
5.21 ค่าร้อยละการทำกิจกรรมของผู้เกษียณอายุในชุมชน.....	100
5.22 พื้นที่ทำกิจกรรมและระยะเวลาเดินทางไปทำกิจกรรมของคนในชุมชน.....	111

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
6.1 การใช้พื้นที่ของคนในชุมชน.....	117
6.2 กิจกรรมในรอบปี.....	126

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 วัฒนธรรม.....	7
2.2 วิธีชีวิตในรอบปีของสังคมเกษตรกรรมไทย.....	11
2.1 การตั้งถิ่นฐานในรูปแบบต่างๆ.....	13
2.2 ระบบเครือข่ายซ้อนทับ.....	18
2.3 อาณาเขตครอบครองของมนุษย์.....	19
2.4 ระบบกิจกรรมที่เกิดบนระบบที่ตั้ง.....	20
2.5 ระบบที่ตั้งในวัฒนธรรมต่างๆ.....	21
2.6 การวางผังหมู่บ้านตามอิทธิพลความเชื่อ.....	23
2.7 ตัวอย่างผังหมู่บ้านแบบต่างๆ.....	23
2.8 โครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	24
4.1 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน.....	45
4.2 รูปถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2520.....	63
4.3 รูปถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2536.....	64
4.4 เรือนพักอาศัยในชุมชน.....	65
4.5 เรือนพักอาศัยถึงร้านค้า.....	65
4.6 สถานที่ต่างๆในชุมชน.....	66
4.7 ตัวอย่างวิถีชีวิตชุมชน.....	67
6.1 ตัวอย่างกิจกรรม.....	123

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
1.1 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา.....	5
1.2 พื้นที่ศึกษา.....	6
4.1 สภาพภูมิประเทศ.....	39
4.2 วิวัฒนาการหมู่บ้านระยะที่ 1 (พ.ศ.2390-2470).....	59
4.3 วิวัฒนาการหมู่บ้านระยะที่ 2 (พ.ศ.2471-2500).....	60
4.4 วิวัฒนาการหมู่บ้านระยะที่ 3 (พ.ศ.2501-2520).....	61
4.5 วิวัฒนาการหมู่บ้านระยะที่ 4 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน).....	62
5.1 คราวเรือนที่ถูกสุมตัวอย่าง.....	72
5.2 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของเด็กและวัยรุ่น (อายุ 8-20 ปี).....	113
5.3 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของผู้ใหญ่ (อายุ 21-50 ปี).....	114
5.4 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ (อายุ 51 ปีขึ้นไป).....	115
6.1 ขอบเขตการให้บริการร้านค้าหลักในชุมชน.....	118
6.2 เขตอิทธิพลของวัด.....	119
6.3 แหล่งชุมนุม.....	128

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	3
2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง.....	16
3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง (ย่อ).....	29

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมไม่ได้มีความหมายแคบแต่เฉพาะเรื่องของพิธีกรรม งานประเพณี การกินอยู่ หรือการแต่งกาย การตั้งถิ่นฐานก็ถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่บรรพบุรุษในอดีตได้นำเอาความคิดความเชื่อซึ่งเห็นว่ามีคุณค่า มาแสดงออกในลักษณะของรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ที่ประสานสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนหรือกิจกรรมต่างๆบนพื้นที่ที่ตนได้เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่นั้น อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตที่สภาพสังคมที่เป็นพลวัต (Dynamic) ได้ทำให้วิถีชีวิตของคนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ตัวแรงที่เห็นได้ชัดก็เช่น การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร นโยบายการพัฒนาของรัฐที่ต้องการกระจายความเจริญให้เกิดความทั่วถึงเท่าเทียมกัน เป็นต้น การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผู้คนจึงแทบจะเกิดขึ้นในเวลาที่ไม่แตกต่างกัน การซึมซับและเลือกรับเอาสิ่งใหม่ๆมาปรับใช้ในชีวิต ได้ทำให้ค่านิยมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการดำเนินวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ชุมชนไต่บ้านเมืองปอนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนหนึ่งที่ยังคงปรากฏเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไตซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งในกลุ่มคนไทให้เห็น ทั้งในแง่การวางผังหมู่บ้าน และองค์ประกอบของโครงสร้างทางกายภาพ อาทิเช่น เสาเฝ้าบ้าน ศาลเจ้าเมือง วัด กลุ่มบ้าน รวมไปถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม อาหาร หรือ การแต่งกาย กระนั้นก็ตาม คลื่นของความเปลี่ยนแปลงอันสืบเนื่องมาจากความเป็นพลวัตของสังคมก็เริ่มก่อตัวและปรากฏให้เห็น การศึกษาระบบที่ตั้งจากระบบกิจกรรมของชุมชนในปัจจุบัน จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยทำความเข้าใจแนวโน้มความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของชุมชนให้เห็นเป็นภาพที่ชัดเจน นับเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งต่อไปยังการกำหนดนโยบายด้านการรักษามรดกทางวัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ก่อนที่จะไม่มีสิ่งใดหลงเหลือให้เห็นไว้เป็นความภาคภูมิใจอีกต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาวิวัฒนาการชุมชนในพื้นที่ศึกษา
2. ศึกษาสภาพของชุมชน ในแง่ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี

3. ศึกษากระบวนการกิจกรรมและระบบที่ตั้งของชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมชุมชน

1.3 สมมติฐานการวิจัย

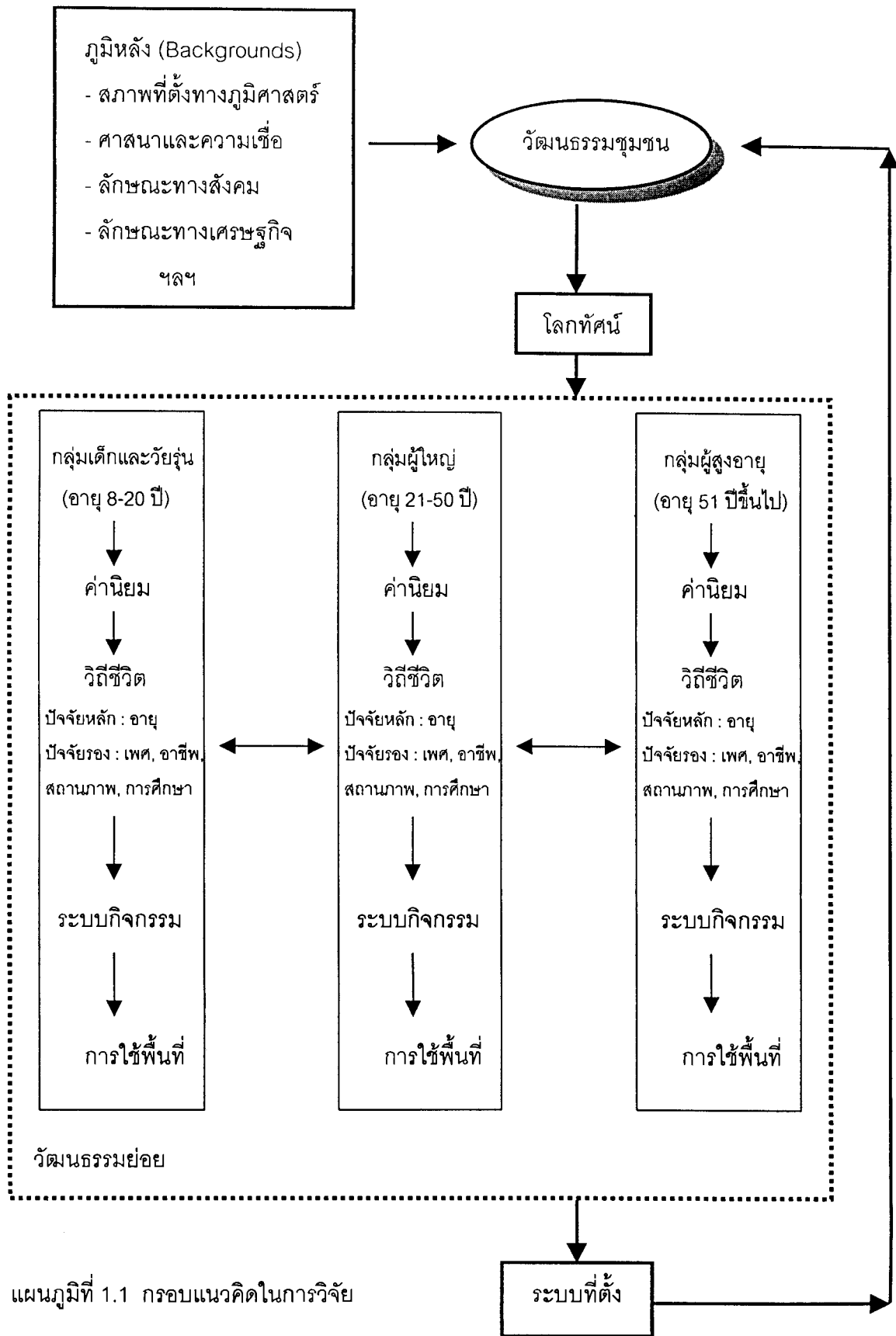
การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมมีความสัมพันธ์กับคนวัยต่างๆในชุมชน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาวัฒนธรรมชุมชนชาวไต บ้านเมืองปอน หมู่ที่ 1 และ 2 อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เน้นความหมายของวัฒนธรรมชุมชนในแง่วิถีชีวิตที่แสดงผ่านระบบกิจกรรม (System of Activities) และระบบที่ตั้ง (System of Settings) ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของโลกทัศน์และค่านิยมที่มีต่อคนในชุมชน รวมไปถึงอิทธิพลจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

จากแนวคิดที่ว่า ภูมิหลังของชุมชน อาทิเช่น สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระบบศาสนา และความเชื่อ ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมจนเกิดเป็นวัฒนธรรมชุมชน นั่นคือ เกิดโลกทัศน์ ค่านิยม ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทำกิจกรรมหรือการดำเนินวิถีชีวิตของคนวัยต่างๆ กลายเป็นระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง ซึ่งนั่นก็คือภาพรวมของวัฒนธรรมชุมชน

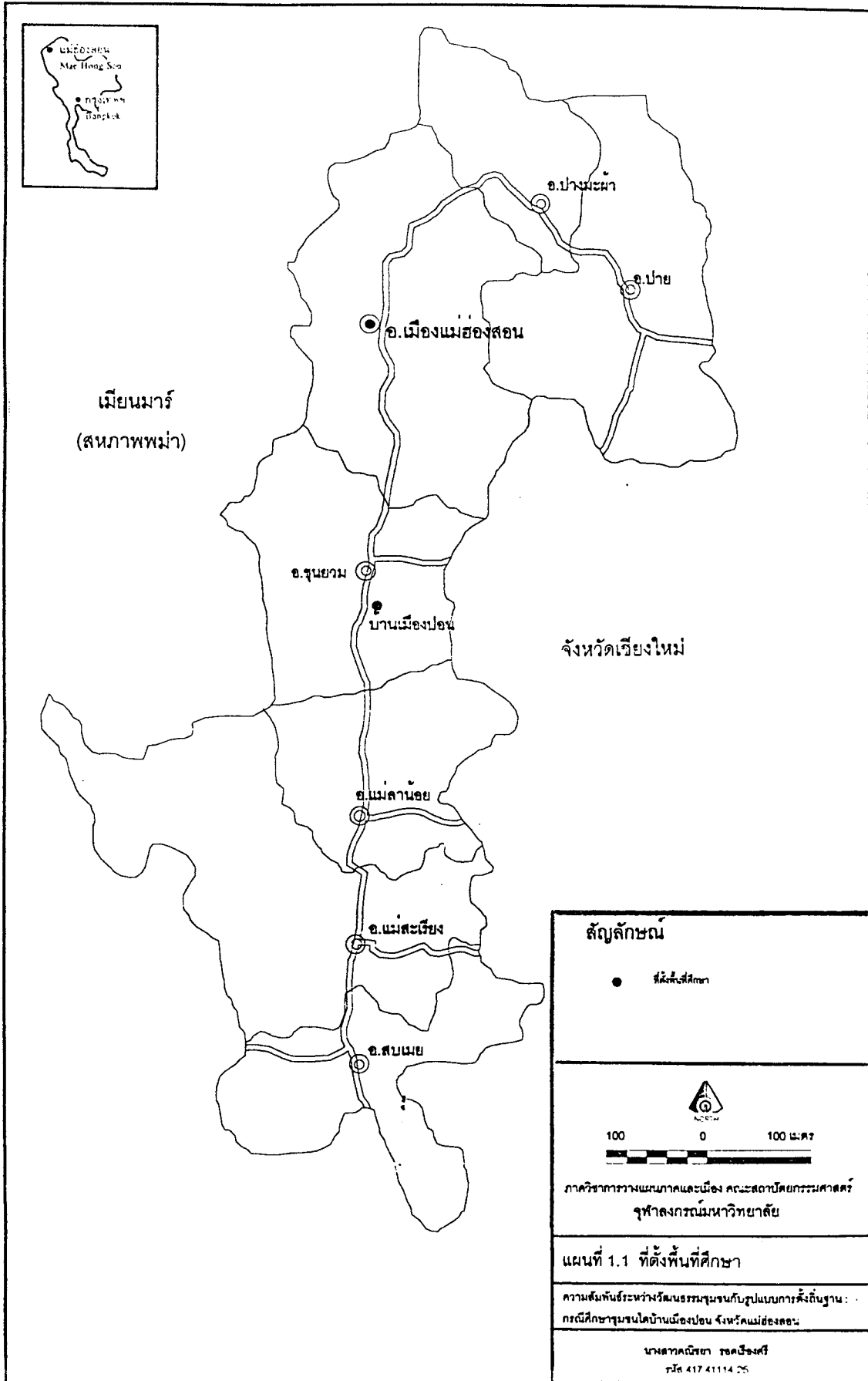
แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

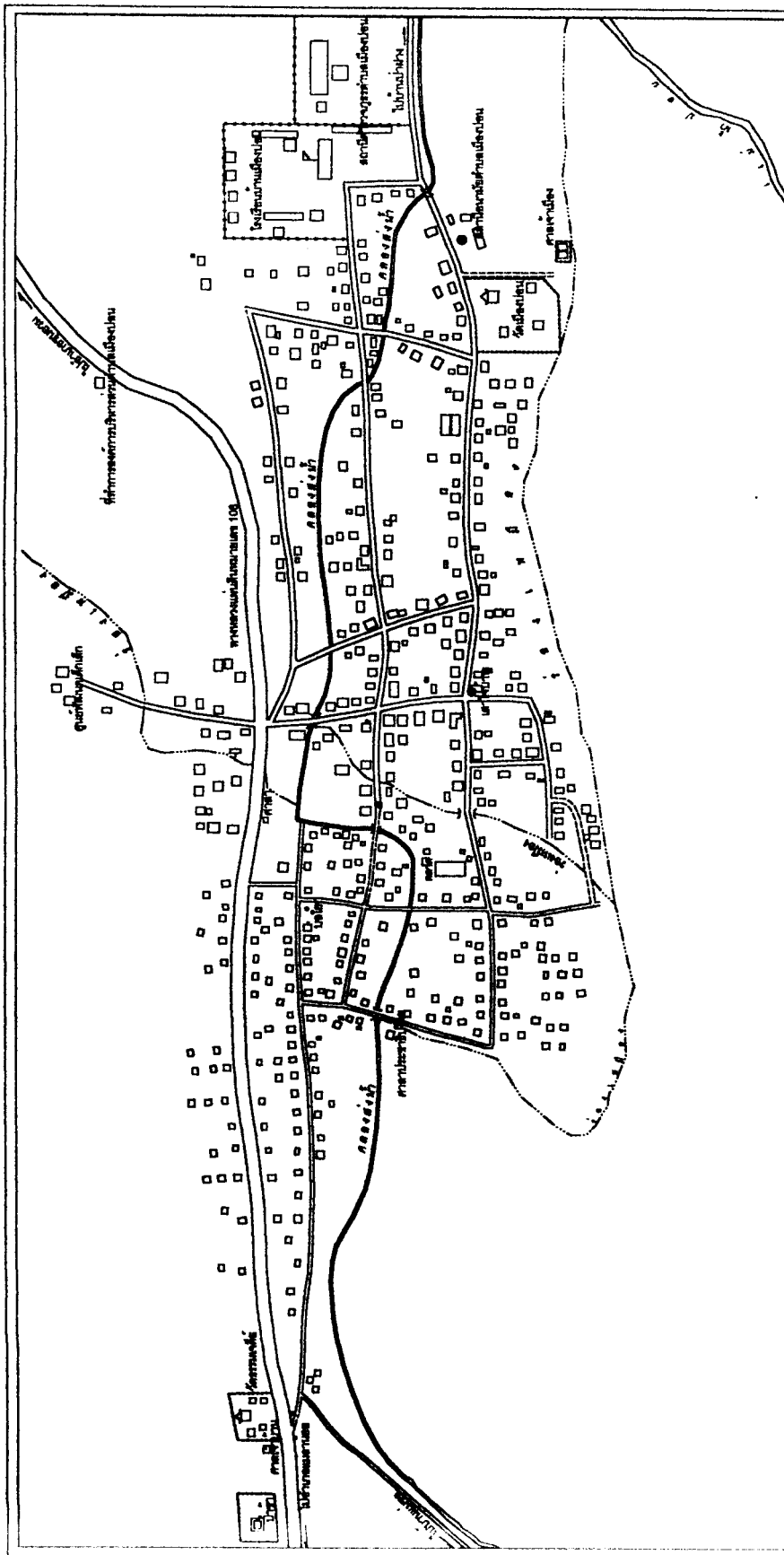
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงวิวัฒนาการของชุมชน
2. ทราบถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี
3. ทราบและเข้าใจถึงระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมชุมชน

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยด้านวัฒนธรรมชุมชน การตั้งถิ่นฐาน ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง
2. ศึกษาและสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ
3. ศึกษาพื้นที่จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการสัมภาษณ์และพูดคุยกับคนในชุมชน สังเกตการณ์วิถีชีวิตด้วยการพักอาศัยกับคนในชุมชน และร่วมงานประเพณีในช่วงเทศกาลออกพรรษา
4. วิเคราะห์ปัจจัยที่จะเลือกศึกษาและจัดทำแบบสอบถามคนในชุมชน
5. วิเคราะห์และอธิบายผลที่ได้จากแบบสอบถาม
6. สรุปผลการวิจัย

สัญลักษณ์

ที่มา : จากการสุ่มตัวอย่าง

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 1.2 พื้นที่ศึกษา
ความตั้งใจที่ปรึกษา/ผู้เขียนการศึกษานี้เป็นแบบการศึกษาเบื้องต้น กรณีศึกษา : เทศบาล บ้านเมืองชล อ.แม่จอน
นางสาวกณิชา อดิเรงศรี รหัส 417 41114 25

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

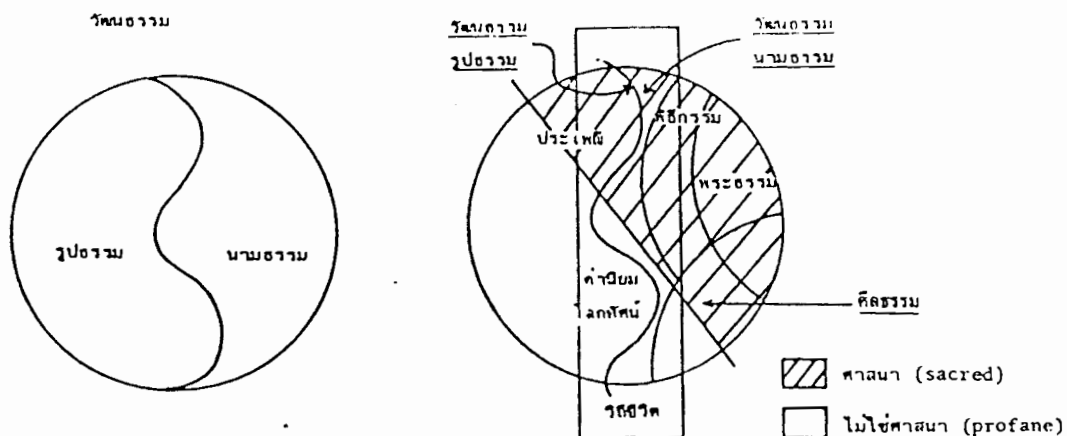
2.1 วัฒนธรรม

2.1.1 ความหมาย

วัฒนธรรม¹ คือ พฤติกรรมของมนุษย์และผลผลิตที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เป็นผลหรือระบบการจัดระเบียบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมถึงค่านิยม ความคิดที่มีหน้าที่สำคัญในสังคม เป็นตัวกำหนดสถานการณ์ จุดมุ่งหมาย ทศนคติ คุณค่า ความเชื่อ รวมถึงพฤติกรรมสำหรับปัจเจกบุคคล ทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนที่ได้วางไว้

วัฒนธรรมแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ² คือ

1. วัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม วิถีชีวิต และความเชื่อ
2. วัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ได้แก่ แหล่งโบราณคดียุคต่างๆ สถาปัตยกรรม และประติมากรรม

ภาพที่ 2.1 วัฒนธรรม

¹ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538), หน้า 43.

² อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 1-6 และ อภิชัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรดก : ความหวัง ทวงออก และทางเลือกใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ลัมรินทร์, 2539), หน้า 316-319.

นอกจากนี้ ยังมีนิยามคำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการควบคุมและเกิดการจัดระเบียบทางสังคม เช่น

คติความเชื่อ หมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เล่าหรือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่างๆ เช่น ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นต้น จนเกิดเป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต

ค่านิยม คือ มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับจากคนจำนวนมากของสังคม ซึ่งทุกวัฒนธรรมจะมีการให้คุณค่าของพฤติกรรมต่างๆไม่เหมือนกัน เช่น ในสังคมไทยจะยกย่องผู้อาวุโส และเน้นความกตัญญูรู้คุณเป็นเรื่องสำคัญ ค่านิยมถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม³

สถานภาพ คือ ตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆในสังคม แบ่งได้ 2 ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด และสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ⁴

บทบาท คือ การกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ⁵

2.1.2 ขบวนการและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม⁶

ตัวอย่างขบวนการและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ มีดังนี้

1. วัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture)

คือส่วนต่างๆของวัฒนธรรมที่ใช้กันในกลุ่มคนบางกลุ่ม เห็นได้ชัดในสังคมที่มีความแตกต่างกันในหมู่ประชากร อาจพบหลายวัฒนธรรมย่อยในวัฒนธรรมใหญ่ วัฒนธรรมย่อยที่สำคัญได้แก่ วัฒนธรรมย่อยเชิงเพศ อายุ อาชีพ และเชื้อชาติ ส่งผลให้แต่ละกลุ่มสร้างค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณีของตนขึ้นมาโดยเฉพาะ เช่น ผู้ชายมักมีพฤติกรรมบางอย่างเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ชายด้วยกันและมักจะต่างไปจากกลุ่มของผู้หญิง เด็กวัยรุ่นมักจะมีรสนิยมต่างไปจากผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. การปลูกฝังวัฒนธรรม (Enculturation)

เป็นขบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือรูปแบบของพฤติกรรมในด้านต่างๆของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ของสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาตกอยู่ในวัฒนธรรมที่คนรุ่นเก่าสร้างขึ้นมาใช้

3. การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation)

³ งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*, หน้า 35.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93-94.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96-97.

⁶ สนิท สมัครการ, *วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540), หน้า 3, งามพิศ สัตย์สงวน, *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*, หน้า 30-31 และ นิยพรณววรรณศิริ, *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540), หน้า 70-75

เป็นการรับเอาความคิด ทักษะคติ หลักความเชื่อ การกระทำ และสิ่งของใหม่ๆ มาใช้แทนระบบเดิมที่ตนเคยยึดถือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ความยากง่ายในการรับวัฒนธรรมใหม่ขึ้นกับปัจจัย เช่น อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ การคมนาคมสื่อสาร เป็นต้น

4. ช่องว่างทางวัฒนธรรม (Cultural Gap)

คือความไม่สอดคล้องและประสานกันในพฤติกรรม ทำให้เกิดการลักลั่นและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ เช่น คนแก่มักจะเข้ากันไม่ได้กับคนหนุ่ม เพราะมีประสบการณ์ต่างกัน จึงเกิดเป็นความไม่เข้าใจกันและหันหลังให้กัน

2.2 ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชน คือ “หมู่บ้าน (Village)” ถือเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่เหนือระดับครอบครัวขึ้นไป การรวมตัวของหลายๆ ครอบครัวในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนเหล่านั้นมีการสังสรรค์กันอย่างสืบเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน มีภาษาที่สื่อสารกันเองได้ บริเวณหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนเช่นนี้ จะประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพที่เห็นได้ชัดก็คือ กลุ่มของบ้านเรือน จะมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียน ศาลเจ้า ร้านค้า โดยเฉพาะวัดนับได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด⁷

Poplin มองชุมชนใน 3 สถานะ⁸ คือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) โดยเห็นว่าอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน นั่นคือสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากการปรับตัวของคนอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมและ know-how ให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์

2. ชุมชนในฐานะหน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (Community as a Social Organization Unit) ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่ง ประกอบด้วยระบบย่อยๆ ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องกันทั้งด้าน ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและ

⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, *สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคคือคำบรรพจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม*, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : บริษัท พิชเชนค พรีนติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534), หน้า 7-8.

⁸ คารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, *กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 25-26.

บริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังถูกมองว่าเป็นโครงข่ายการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคมอีกด้วย การติดต่อสัมพันธ์กันจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆ ถ้าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่อยู่ในชุมชนหรือในระดับเดียวกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontal Ties) และถ้าความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างระดับกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) การปะทะสัมพันธ์กันในระดับชุมชนจะอยู่ใน 3 รูปแบบใหญ่ คือ ความร่วมมือกัน (Cooperation), การแข่งขันกัน (Competition) และ ความขัดแย้งกัน (Conflict)

3. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม (Community as a Psycho-cultural Unit) เกิดความรู้สึก "Community Sentiment" หรือรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงเกิดความรู้สึกผูกพันร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ทางสังคม และเป้าหมายร่วมกัน

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง ระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน เช่น การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ การเชื่อในเรื่องการทำความดี เป็นต้น ปรัชญาการณ์เหล่านี้ สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมกันสร้าง และมีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องเพื่อรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นภูมิปัญญา หรือ ศักยภาพของชุมชนอย่างหนึ่ง⁹

โครงสร้างทางวัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้ระบบคุณค่าของชุมชนและตัวชุมชนดำรงอยู่ได้ประกอบไปด้วย 3 ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ระบบย่อยดังกล่าวได้แก่¹⁰

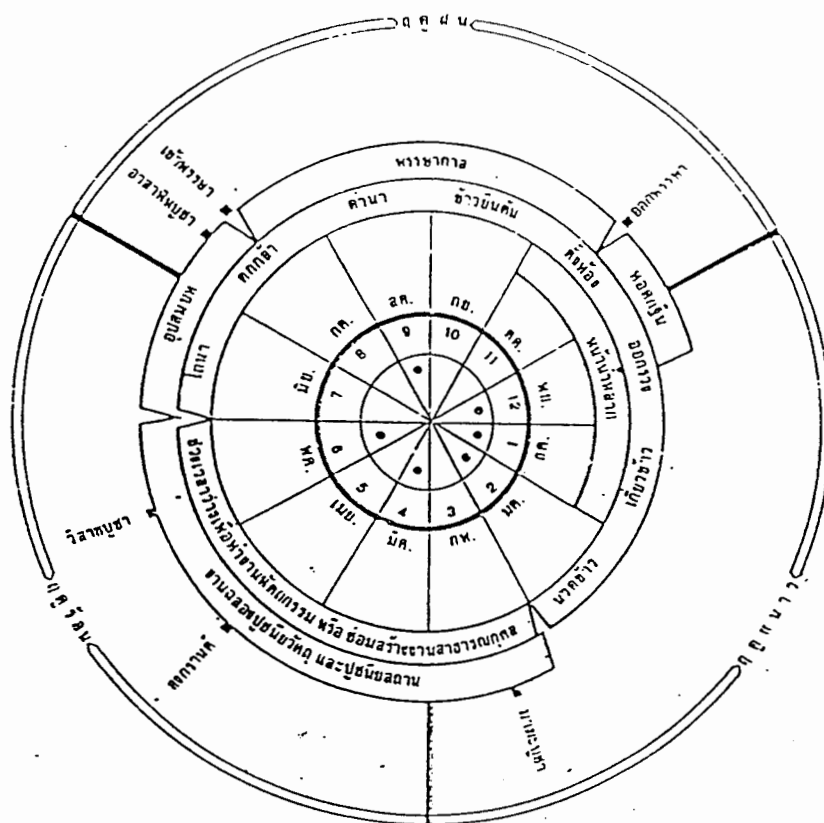
1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

การเชื่อมโยงสัมพันธ์กันดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนจากวิถีชีวิตชุมชนที่แสดงออกมา โดยเฉพาะสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ประกอบกับความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การนับถือผีสงเทวดา หรือลัทธิพรหมณ์ วิถีชีวิตชุมชนจึงมี

⁹ บุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในวงพัฒนา (กรุงเทพฯ : สภาคทอริกแห่งประเทศไทย, 2531), หน้า 65-72.

¹⁰ สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิตกับกระบวนการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533), หน้า 12-13, อ้างถึงใน สุทัศน์ กันทะมา, "การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาจากระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 11-12.

ความสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ ระบบการผลิตในสังคม ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบศาสนาและความเชื่อเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 2.2 วิถีชีวิตในรอบปีของสังคมเกษตรกรรมไทย

2.3 การตั้งถิ่นฐาน

2.3.1 ความหมาย

การตั้งถิ่นฐาน (Settlement) คือ การที่มนุษย์ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ โดยนำเอาสิ่งเหล่านี้มาดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับการตั้งชุมชนของตน เกิดเป็นอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เกิดได้ทั้งการขยายตัวและหดตัวของพื้นที่ที่ครอบครอง¹¹

¹¹ นววรรณ สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเมืองสงขลา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวิชาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 12

2.3.2 การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานสรุปได้ 3 ประการ¹² คือ

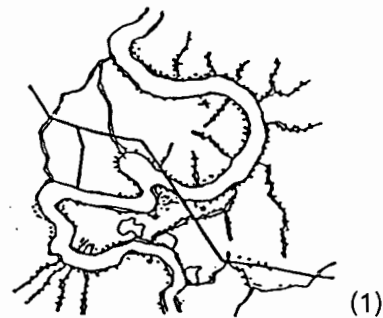
1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ที่ที่ดินอุดมสมบูรณ์ และแหล่งแร่ เป็นต้น

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญที่มักเกิดควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต ได้แก่ บริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ บริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณเส้นทางคมนาคมตัดกัน บริเวณจุดเชื่อมของเส้นทางคมนาคม

3. ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ หรือลักษณะที่เป็นประเพณีนิยมหรือความเชื่อต่างๆ

ปัจจัยทั้ง 3 ประการส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งในประเทศไทยนั้น ชุมชนมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นสังคมและหมู่บ้านไม่ไกลจากพื้นที่เกษตรกรรม และจะเติบโตอย่างไม่มีแผนหรือวางแผนมาก่อน สามารถแบ่งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในประเทศไทยได้ดังนี้¹³

1. แบบบนฝั่งแม่น้ำ ลำคลองหรือถนนหลวง ซึ่งตามหลักวิชาการผังเมืองก็คือชุมชนที่ขนานตัวไปตามแนวยาวนั่นเอง โดยจะตั้งถิ่นฐานขนานไปกับแม่น้ำลำคลองหรือถนนหลวง สมัยโบราณ คลองและแม่น้ำช่วยให้ชุมชนมีน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ ในขณะที่เดียวกันเส้นทางรถไฟและถนนหนทางที่เข้ามาแทนที่ ก็มีบทบาทในการสร้างชุมชนที่ยาวเหยียดไปตามเส้นทางปรากฏทั่วไปในประเทศไทยปัจจุบัน

2. แบบเป็นกลุ่มก้อนหนาแน่น มักเกิดขึ้นในชุมชนชนบทที่มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเอง ผู้คนในสังคมคุ้นเคยสนิทสนมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนช่วยให้เกิดความปลอดภัย

¹² วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล, "ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตสาขาวิชาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 11.

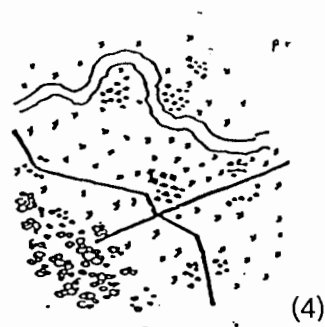
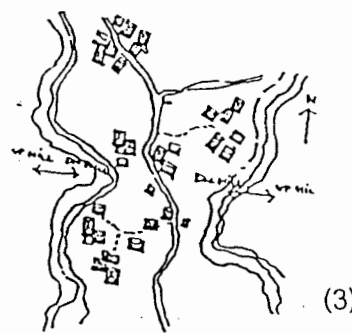
¹³ ณวรรธน์ สากเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเมืองสงขลา," หน้า 13-17.

ในยามสงคราม หรือยามที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ชุมชนแบบนี้จะมีลักษณะคล้ายเมืองเล็ก ห้อมล้อมด้วยทุ่งนา ป่าละเมาะ พบมากทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ

3. แบบเป็นกลุ่มเล็กๆหลายๆกลุ่ม เป็นชุมชนที่บางที่ก็แยกออกจากกันเป็นหน่วย มีลักษณะคล้ายชุมชนเล็กๆหลายชุมชน หากไม่อยู่ห่างกันเกินไปก็อาจพัฒนาให้รวมกลุ่มเป็นหมู่บ้านเดียวกันได้ ชุมชนประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคต่างๆของประเทศ

4. แบบกระจัดกระจายไม่เป็นกลุ่มก้อน เป็นชุมชนที่ประกอบด้วยอาคารพักอาศัยที่กระจัดกระจายออกไปเป็นกลุ่มเล็กในแปลงที่ดินที่ถมขึ้น มีสภาพคล้ายเกาะเล็กเกาะน้อยกระจายตามทุ่งนา พบได้ทั่วไปบริเวณภาคกลางและบริเวณโดยรอบ

กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.3 การตั้งถิ่นฐานในรูปแบบต่างๆ

5. แบบทำไร่เลื่อนลอย พบมากทางภาคเหนือ เพราะเป็นชุมชนของชาวเขาเผ่าต่างๆที่อพยพเข้ามา โดยจะย้ายไปตามสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันการอพยพได้ลดลงไปมาก เนื่องจากมีความพยายามให้ชาวเขาอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่ และมีนโยบายส่งเสริมอาชีพแทนการทำไร่เลื่อนลอย

2.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย¹⁴

ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไทยในแต่ละภาคมีความคล้ายคลึงกัน มักแสดงออกในรูปของตำนานหรือพงศาวดารต่างๆ ทำเลที่ถือว่ามีชัยภูมิดีที่จะใช้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะประกอบไปด้วย

1. แม่น้ำ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และมั่นคงที่คู่กับสังคมเกษตรกรรม เพราะต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกและดำรงชีวิต ใช้ในการคมนาคมขนส่ง หรือเป็นปราการธรรมชาติที่ช่วยป้องกันจากศัตรู

2. ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก

¹⁴ ดวงจันทร์ อาภาวชิรุตม์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิบูลิณีไซน์, 2542), หน้า 44-59.

3. ภูเขา ซึ่งได้รับอิทธิพลเรื่องฮวงจุ้ยจากประเทศจีน เช่น ชัยภูมิที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ หรือลู่โขทัย มีภูเขาอยู่ทางทิศตะวันตกและที่ราบอยู่ทางทิศตะวันออก

4. ระบบการระบายน้ำ เช่น ดูความลาดเอียงของพื้นที่ หรือแนวการไหลของน้ำ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือการกัดเซาะดินของน้ำ

ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานเฉพาะแบบเฉพาะภูมิภาค อาทิเช่น

1. ความเชื่อเรื่อง "ซัด" ของคนล้านนา "ชะล่ำ" ของคนอีสาน หรือ "ข้อห้าม" ของคนในภาคกลาง เกี่ยวกับการตั้งเมืองและองค์ประกอบของเมือง การเลือกพื้นที่ทำกิน การใช้พื้นที่สาธารณะ การตัดฟันต้นไม้ เป็นต้น

2. ความเชื่อของชุมชนไทในภาคเหนือรวมไปถึงไทลื้อในสิบสองพันนาที่มีการจัดตั้งตัวเมืองประสานความเชื่อกับนิเวศวิทยา โดยแบ่งการตั้งถิ่นฐานเหมือนสรีระของคน เช่น เมืองๆ หนึ่งจะมี "หัวเมือง กลางเมือง และหางเมือง (หรือหัวเมือง คิงเมือง และลำเมือง)" โดย "หัวเมือง" จะอยู่ด้านทิศเหนือ จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด ต้องอยู่บนพื้นที่สูงและหันไปทางทิศเหนือ มี "ดอยขุมจำหัวเมือง" คือดอยหรือที่ราบสูงปกอยู่ทางทิศเหนือด้วย บริเวณหัวเมืองจัดเป็นที่ตั้งของ "เวียงเจ้า" หรือองค์การปกครอง แคว หรือหนองน้ำใหญ่ประจำเมือง ต้นไทรใหญ่ที่อยู่ของ "เสื่อเมืองใหญ่" หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมือง และ "หอฟ้าเหนือหัว" ศาลบูชาเทพเจ้าของเมือง ถัดจากหัวเมืองมีลานกว้างเรียกว่า "ช่วงเมือง" ส่วนกลางชุมชนเรียกว่า "ใจกลางเมือง" จุดกึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมดเรียกว่า "สะดือเมือง" กลางเมืองจะเป็นที่ตั้งของ "กาด" หรือตลาด สวนกล้วยและสวนหยวก (กล้วยป่า) สวน "บ้านไผ่" หรือหมู่บ้านของไผ่ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า "ครัวเมือง" หรือพลเมืองจะอยู่ตั้งแต่กลางเมืองจนท้ายเมือง รอบเมืองนั้นเป็น "นา" หรือ "บ้าน" หรือผืนที่นากว้างขวางอุดมด้วยเหมืองฝายอันเป็นที่ตั้งของ "บ้านขำบ้านเล็ก" หรือหมู่บ้านของขำและเล็ก กลุ่มหมู่บ้านเหล่านี้เรียกว่า "จอง (ช่อง)" ก็ได้ บางครั้งเรียก "จองกอน้ำ" (หมู่บ้านที่ควบคุมดูแลระบบน้ำชลประทาน) ท้ายเมืองหรือหางเมืองด้านใต้เปรียบเหมือนเป็นเท้าคน จะเป็นที่ตั้งของป่าชานอกเมือง อย่างไรก็ตามก็ตีรายละเอียดทุกอย่างอาจไม่เหมือนกันตามที่กล่าวมา เช่น ไม่ได้มีตลาดตั้งอยู่กลางเมืองเหมือนกันทุกเมือง แต่เมืองส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาเป็นหลัก

3. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและธรรมชาติ ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะประเพณีการนับถือผี เช่น ผีที่มีอยู่ในธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีเสื่อเมือง

4. ความเชื่อเรื่องเสอิทธิพลของชนเผ่าลัวะในภาคเหนือเพื่อบูชาพระอินทร์กลางใจเมือง ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องเสอิทธิบ้าน หรือเสอิทธิเมืองของคนไทยในภูมิภาคต่างๆ

5. ความเชื่อเรื่องศูนย์กลางจักรวาลหรือเขาพระสุเมรุ ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพุทธ อาจมีการสร้างพระบรมธาตุกลางเมืองเสมือนเป็นเขาพระสุเมรุ และมีพระบรมมหาราชวังอันเป็นที่ประทับของกษัตริย์หรือสมมติเทพอยู่ใกล้ศูนย์กลางจักรวาล ความเชื่อนี้ต่างจากความเชื่อของเขมรที่สร้างทุกอย่างให้อยู่ในกรอบเรขาคณิต ขณะที่ไทยมักสร้างเมืองให้มีรูปทรงตามธรรมชาติ การออกแบบทางผังเมืองอาศัยความสะดวกเป็นหลัก

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้าน เช่น ไม่หันหน้าบ้านไปทางทิศตะวันตก ทางขึ้นบ้านมักหันออกสู่ถนนหรือคลอง ตัวบ้านจะหันแนวยาวตามแนวตะวันออกเพื่อเลี่ยงการรับแสงแดดและเปิดรับลมเต็มที่ ยกเว้นบ้านในภาคเหนือที่หันแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดและเลี่ยงลมหนาว จัดหัวนอนไปตามทิศใต้ตามคติโบราณหรือตามทิศตะวันออกตามคติพุทธ เป็นต้น

2.4 ระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง

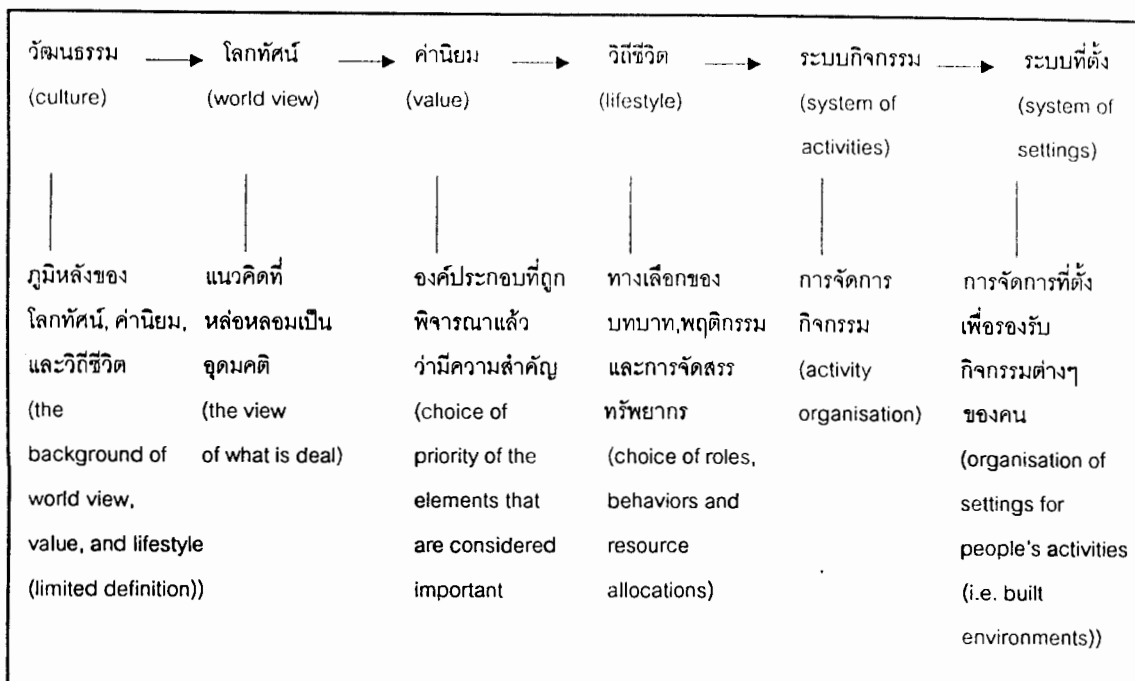
วิถีชีวิตชุมชนที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เกิดขึ้นจากอิทธิพลทางวัฒนธรรม โลกทัศน์ และค่านิยม ซึ่งการตัดสินใจทำกิจกรรมบนพื้นที่ต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลดังกล่าวเช่นกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจสภาพของพื้นที่ทั้งในแง่ที่ตั้ง (กายภาพ) และกิจกรรม (ไม่ใช่กายภาพ) นอกจากจะช่วยให้เข้าใจถึงสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดการใช้พื้นที่นั้นๆ แล้ว ยังส่งผลต่อการวางแผนพัฒนาพื้นที่ ทำให้เกิดการวางแผนพัฒนาที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

2.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง

Amos Rapoport และ Haryadi¹⁵ แสดงให้เห็นว่าระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งสัมพันธ์กับวัฒนธรรม เขาจำกัดความคำว่า "วัฒนธรรม" ให้มีความหมายเฉพาะว่า ภูมิหลังทางวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ สภาพทางภูมิศาสตร์ ก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆ มาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของกิจกรรมต่างๆ ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง ดังนั้นระบบที่ตั้งก็คือวัฒนธรรมในความหมายหนึ่งที่แคบลงนั่นเอง

¹⁵ Amos Rapoport, "Spatial Organization and the Built Environment," in *An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life*. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp. 460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays*. Edited by Marc Askew and William S. Logan (Geelong : Deakin University Press, 1994), pp. 209-225.

แผนภูมิที่ 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง

2.4.2 ระบบกิจกรรมและอาณาเขตครอบครองของมนุษย์

ระบบกิจกรรมที่เกิดบนพื้นที่ทั้งในระดับบุคคล (Individual Level) และระดับกลุ่ม (Group Level) จะประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนใหญ่ๆ¹⁶ คือ

1. เวลา (The Time of an Activity) แบ่งเป็นช่วงเวลาของแต่ละกิจกรรม (Duration) และเวลาที่เกิดกิจกรรม (Time of Occurrence)
2. พื้นที่ที่ถูกใช้ทำกิจกรรม (The space over which the activity takes place)
3. ชนิดของกิจกรรม (The Type of Activity)

ส่วนประเภทของกิจกรรมสามารถแบ่งได้หลายแบบ เกณฑ์หลักที่ใช้แบ่งคือ ความถี่ของการทำกิจกรรม (Frequency) ช่วงของการทำกิจกรรม (Duration) และความต่อเนื่องของกิจกรรม (Sequence)

อย่างไรก็ตาม ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับ

- ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ (Socio-Economic Attributes)
- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน (Home Location)
- ระยะเวลาที่อาศัย (Length of Residence at Present Location)

¹⁶ Reginald G. Golledge and Robert J. Stimson, "Activities in Time and Space," in *Spatial Behavior: A Geographic Perspective* (New York : The Guilford Press, 1997), pp. 288-289.

- รสนิยมของการเดินทาง (Travel Preferences) หรือ การเคลื่อนที่ (Mobility) ซึ่งก็จะเกี่ยวกับต้นทุนที่ใช้ในการเดินทาง, การเป็นเจ้าของยานพาหนะ, วัตถุประสงค์ของการเดินทาง, ประเภทของเที่ยวการเดินทาง เป็นต้น
- ช่วงชีวิต (Stage in Life Course)
- โอกาสที่จะทำกิจกรรม (Opportunities)

ฯลฯ

ส่งผลให้เกิดเป็นโครงสร้างของรูปแบบกิจกรรม (Structure of Activity Patterns) ทั้งในระดับวัน (Daily) อาทิตย์ (Weekly) ฤดูกาล (Seasonal) และช่วงชีวิต (Life Cycle)

ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของมนุษย์ (Human Spatial Behavior) มีอยู่ 2 แบบ¹⁷ คือ

1. การใช้พื้นที่ระยะใกล้ (The Daily / Temporary Use of Space) เป็นการเดินทางในระยะสั้นๆ และเดินทางเป็นประจำ เช่น ไปซื้อของ ทำงาน ไปโรงเรียน เป็นต้น

2. การใช้พื้นที่ระยะไกล (The Longer-Term Commitment) จะใช้เวลาในการเดินทางนานกว่าและต้องใช้ในการตัดสินใจเป็นพิเศษ เช่น การท่องเที่ยว การอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น

ซึ่งการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมยังมีนัยแสดงให้เห็นถึงอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ด้วย การแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ทำได้หลายแบบ อาทิเช่น

1. ใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและลักษณะพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ เช่น

1.1 Lyman และ Scott¹⁸ แบ่งอาณาเขตครอบครองเป็น 4 ระดับ คือ ร่างกาย(Body) การกระทำต่อกัน (Interactional) บ้านหรือถิ่น (Home) และสาธารณะ (Public)

1.2 Craven และ Wellman¹⁹ พิจารณาวีถีชีวิตชุมชนที่แสดงออกผ่านระบบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) พบว่าแต่ละบุคคลจะมีเครือข่ายทางสังคมส่วนตัวและชุมชนจะมีระบบเครือข่ายซ้อนทับ (A Network of Network) สรุปได้ใน 2 ลักษณะ คือ

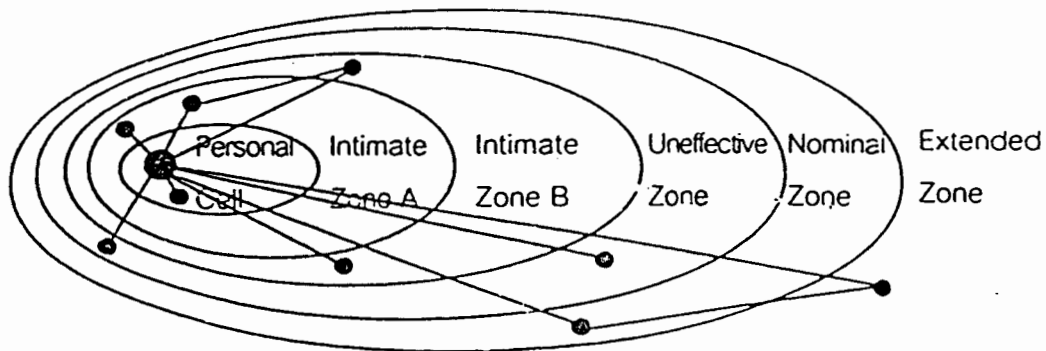
ก.) The First Order Zones เกิดจากการรู้จักกันและติดต่อกันโดยตรง แบ่งได้เป็น 6 ระดับ 2 ลักษณะ คือ

¹⁷ Jerome D. Fellmann, Arthur Getis and Judith Getis, *Human Geography : Landscapes of Human Activities*, 6th edition (New York : McGraw-Hill, 1999), pp. 70-77.

¹⁸ วิมลสิทธิ์ ทรายงกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มूलฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 211.

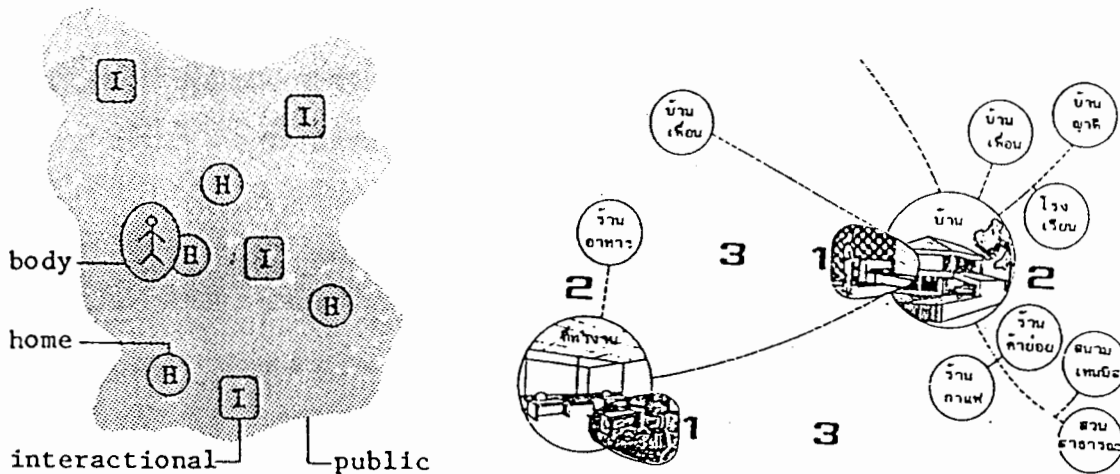
¹⁹ รุติวัฒน์ นนุช, "แนวทางการพัฒนาชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหบัณฑิตสาขาวิชาการวางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 10.

- 1) The First Three Zones (I - III) หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดจนเกิดเป็นความคุ้นเคยและความรัก เช่น คนในครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนสนิท เป็นต้น
 - 2) The Next Three Zones (IV - VI) หมายถึง คนที่มีความสัมพันธ์แบบผิวเผิน เช่น คนรู้จัก เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น
- ข.) The Second Order Zones เกิดจากคนที่ไม่ได้รู้จักกันโดยตรง แต่มีการติดต่อกันจากคนที่รู้จักในระดับแรก (The First Order Zones) หรือกล่าวได้ว่าเป็นการซ้อนทับของเครือข่ายส่วนบุคคล (A network of overlapping personal networks)
2. ใช้ความใกล้ชิดและความถี่ของการใช้เป็นเกณฑ์ โดยแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์เป็น 3 ระดับ²⁰ คือ
 - 2.1 อาณาเขตที่เว้นว่างส่วนบุคคล คืออาณาเขตที่อยู่รอบตัวบุคคล
 - 2.2 อาณาเขตส่วนบุคคล กึ่งส่วนบุคคล และอาณาเขตอื่นๆที่ใช้เป็นประจำและเป็นส่วนที่ต่อเนื่องจากที่เว้นว่างส่วนบุคคล มีขอบเขตชัดเจนพอควร
 - 2.3 อาณาเขตสาธารณะทั่วไปและอาณาเขตส่วนบุคคลอื่นๆที่เราไม่ได้ใช้เป็นประจำและไม่มีความคุ้นเคยมากนัก ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

ภาพที่ 2.4 ระบบเครือข่ายซ้อนทับ (A Network of Network)

²⁰ วิมลสิทธิ์ นรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มุขฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน, หน้า 212-213.

ก. แนวคิดของ Lyman และ Scott

ข. แนวคิดของวิมลสิทธิ์ หรยางกูร

ภาพที่ 2.5 อาณาเขตครอบครองของมนุษย์

2.4.3 ระบบที่ตั้งที่เกิดจากอิทธิพลทางวัฒนธรรม²¹

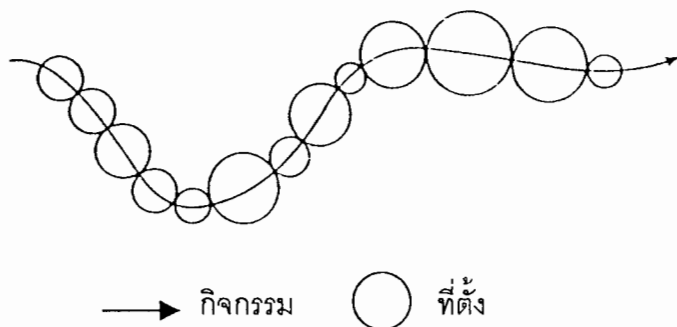
เมื่อมีกิจกรรมก็ต้องมีการจัดการพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นั้นๆ ขณะเดียวกันการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมของมนุษย์ก็ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแห่งเดียว แต่เป็นการใช้พื้นที่ที่หลากหลายและมีความต่อเนื่องกัน (Sequence) ระบบที่ตั้งจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าว

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่แสดงผ่านวิถีชีวิตและระบบกิจกรรมเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดระบบที่ตั้งที่มีความแตกต่างกัน และยังมีสาเหตุอื่นประกอบด้วย เช่น

- ธรรมชาติของที่ตั้ง
- ขอบเขตของที่ตั้ง
- ความเชื่อมโยงระหว่างที่ตั้ง
- ผู้อาศัยหรือทำกิจกรรมในที่ตั้งนั้นๆ
- ลักษณะกิจกรรมที่เกิดบนที่ตั้ง
- ข้อกำหนดหรือกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ที่ตั้ง

ฯลฯ

²¹ Amos Rapoport, "Systems of Activities and Systems of Settings," in *Domestic Architecture and the Use of Space*. Edited by Susan Kent (Cambridge : Cambridge University Press, 1990), pp. 9-20.

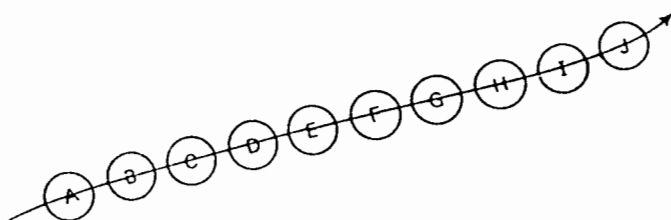

ภาพที่ 2.6 ระบบกิจกรรมที่เกิดบนระบบที่ตั้ง

ตัวอย่างอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีลำดับ (Order) และเหตุผล (Reasons) ของการทำกิจกรรมในสถานที่หนึ่งๆต่างกัน ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่จนเกิดเป็นระบบที่ตั้งที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น

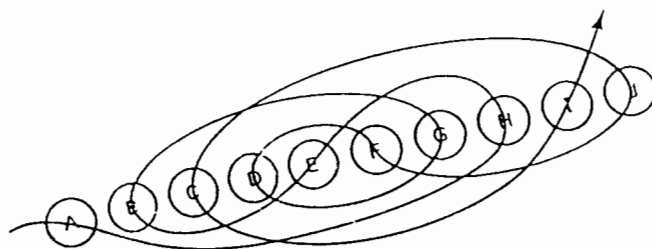
ก. ประเทศสหรัฐอเมริกา

ความต่อเนื่องของที่ตั้งขึ้นกับความใกล้ชิด (Proximity) หรือประสิทธิภาพ, ความสามารถ (Efficiency)

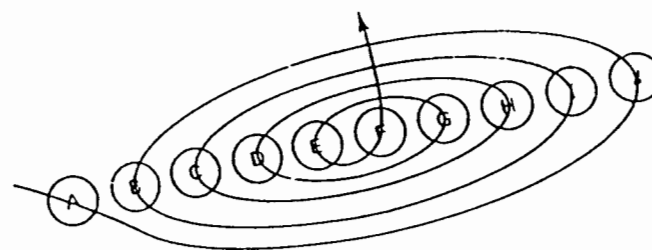
ข. ประเทศอินโดนีเซีย

(ในช่วงเดือนรอมฎอน) ความต่อเนื่องของที่ตั้งขึ้นกับความสัมพันธ์ทางสังคมหรือสถานะทางสังคม (Social / Status Relationships)

ค. ประเทศออสเตรเลีย

(ชนเผ่าอะบอริจินส์) ความต่อเนื่องของที่ตั้งขึ้นกับความศักดิ์สิทธิ์ของความสัมพันธ์ (Sacred Relationships)

ภาพที่ 2.7 ระบบที่ตั้งในวัฒนธรรมต่างๆ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สามารถแบ่งแนวคิดของงานวิจัยที่จะนำมาประยุกต์ใช้ออกเป็น 2 แนวคิดหลัก คือ

2.5.1 งานวิจัยที่ใช้แนวคิดทางสถาปัตยกรรมผสมผสานกับเนื้อหาทางวัฒนธรรม

งานวิจัยในกลุ่มนี้จะใช้แนวคิดทางสถาปัตยกรรมเป็นหลักแล้วผสมผสานเนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบ เพราะถือว่าพฤติกรรมและคติความเชื่อพร้อมทั้งพิธีกรรมและประเพณี มีความสัมพันธ์กับระบบการตั้งถิ่นฐาน ระบบการวางผัง และลำดับขั้นตอนการก่อสร้าง การแบ่งพื้นที่ และรูปลักษณะของอาคาร การศึกษาแต่เนื้อหาทางสถาปัตยกรรมแต่เพียงด้านเดียว จึงเป็นวิธีการที่ไม่กว้างขวางครอบคลุม วิธีการศึกษามักจะเป็นการเข้าไปสำรวจพื้นที่และวิเคราะห์สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในเชิงกายภาพเป็นหลัก

1. แนวทางการอนุรักษ์ Kampung* ในประเทศอินโดนีเซีย²²

Haryadi มีแนวคิดหลักในการอนุรักษ์ "Kampung" บริเวณพื้นที่ชั้นในเมือง Yogyakarta ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่มีบทบาทสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์และการเมืองมาตั้งแต่อดีต แต่กำลังจะถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพราะนโยบายพัฒนาเมืองของรัฐ ว่า "วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง" ดังนั้น การจะอนุรักษ์เมืองที่มีเอกลักษณ์ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและกิจกรรมต่างๆ ที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง ชาวต่างชาติ และชาวจีนดังเช่นเมือง Yogyakarta จะต้องศึกษาทั้งด้านสังคมวัฒนธรรมและกายภาพควบคู่กัน เพราะการรักษาสภาพสังคมวัฒนธรรมไว้จะสะท้อนความเชื่อมโยงและช่วยอนุรักษ์ระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งโดยอัตโนมัติ วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงไม่สูญหายไป นอกจากนี้เขายังเสนอวิธี "Continuity of Change" ซึ่งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ที่สมดุลกับการพัฒนา เพราะถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่ทำได้คือป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาขยายตัวรวดเร็วมากเกินไปและไร้การควบคุม อันอาจทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ประชาชนเกิดความเครียดมากกว่าที่จะเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี หรือโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมประเพณีถูกรบกวน

* ละแวกบ้านหรือชุมชนชาวมลายู

²² Haryadi, "Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays, pp. 209-225.

2. ประเพณีการปลุกเรือนล้านนาไทย²³

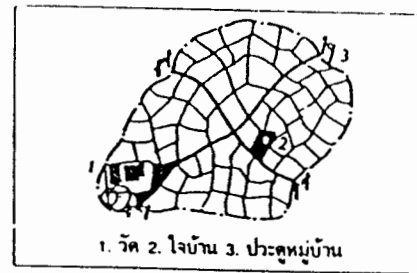
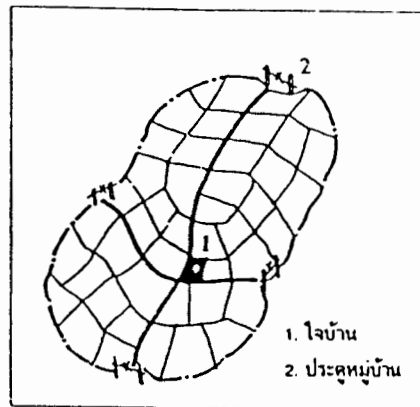
วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และอนุวิทย์ เจริญศุภกุล ศึกษางานสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยพื้นบ้านในวัฒนธรรมล้านนา เริ่มตั้งแต่สภาพการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามระบบนิเวศในลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิด "รูป" และ "แบบ" ของงานสถาปัตยกรรมขึ้น ตลอดจนพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปและแบบนั้น นอกจากนี้ยังแจ่มแจ้งให้เห็นค่าและความหมายของเรือนล้านนาที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ คติความเชื่อ พิธีกรรมการปลุกเรือน หลักการออกแบบงานสถาปัตยกรรม ตลอดจนเทคนิควิทยาการของช่างท้องถิ่น อันเป็นองค์ประกอบสำคัญในวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่เกี่ยวข้องกับที่พักอาศัย และยังวิเคราะห์และตีความองค์ประกอบข้างต้นทั้งในด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม การช่าง และการให้ความหมายให้แก่องค์ประกอบสถาปัตยกรรมเหล่านั้น ซึ่งชาวล้านนาเชื่อว่าจะนำประโยชน์สุขมาสู่ผู้พักอาศัย ทั้งในระดับตัวบุคคล ครอบครัว ตลอดจนชุมชนที่อาศัยอยู่

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับหมู่บ้านชาวไตลื้อในสิบสองปันนา²⁴

จุเหลียงเหวิน เน้นแนวคิดงานวิจัยว่า อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมและศาสนาพุทธเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไตลื้อในสิบสองปันนา เห็นได้ชัดจากการวางผังหมู่บ้านที่จะต้องมียอดค้ำหรือโครงสร้างทางกายภาพตามคติความเชื่อ เช่น ใจบ้าน ประตูหมู่บ้าน วัด รูปทรงของบ้านเรือน ยุ้งฉาง ตลอดจนบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามผังหมู่บ้านไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวเหมือนกันทุกหมู่บ้าน เพราะถูกกำหนดหรือจำกัดด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ ดังนั้นคติความเชื่อและสภาพทางภูมิศาสตร์จึงสามารถใช้เป็นเกณฑ์แยกประเภทหรือชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของหมู่บ้านได้

²³ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และอนุวิทย์ เจริญศุภกุล, *เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลุกเรือน* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 31-70.

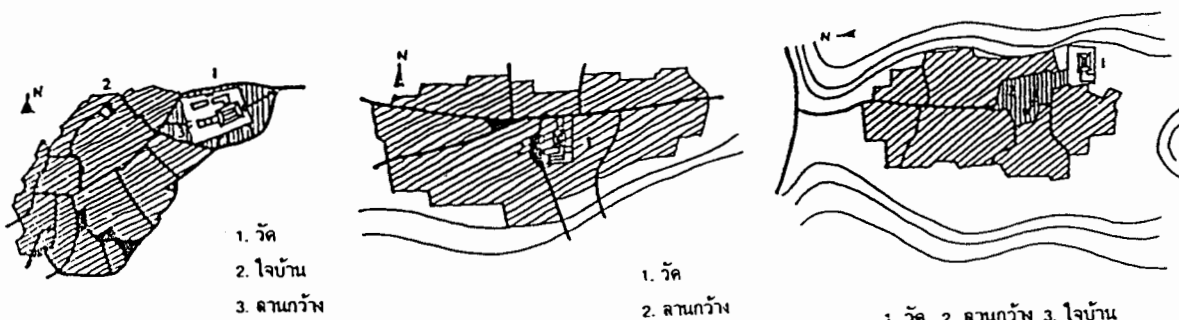
²⁴ จุเหลียงเหวิน, *ชนชาติไต : สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองปันนา*, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2534), หน้า 9-33.

ก. การวางผังหมู่บ้านในยุคแรก

ข. การวางผังหมู่บ้านเมื่อมีวัด

ภาพที่ 2.8 การวางผังหมู่บ้านตามอิทธิพลความเชื่อ

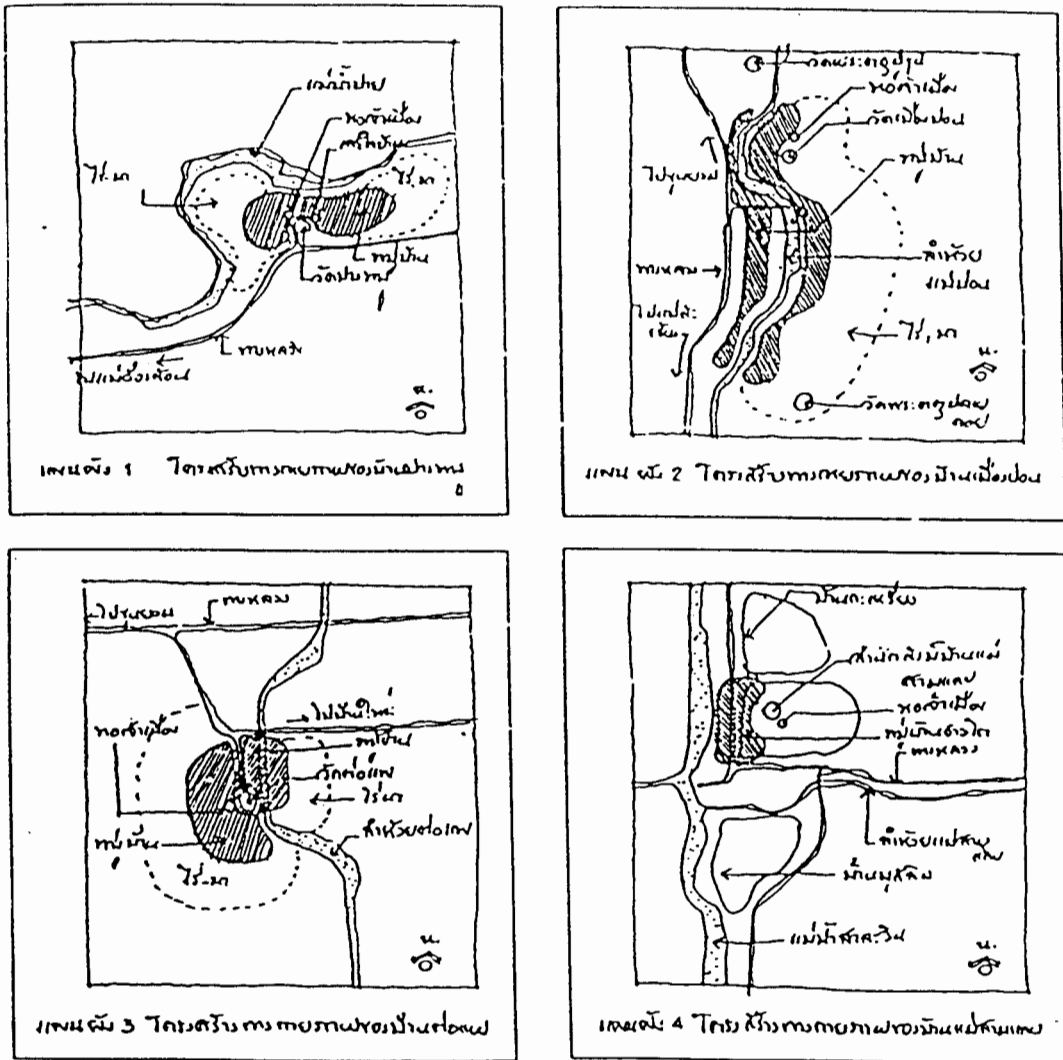

ภาพที่ 2.9 ตัวอย่างผังหมู่บ้านแบบต่างๆ

4. สถาปัตยกรรมไตในหมู่บ้านต่างๆของจังหวัดแม่ฮ่องสอน²⁵

อรศิริ ปาณินท์ มีแนวคิดที่ว่า โครงสร้างทางกายภาพหลักของหมู่บ้านไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ 1) ตัวหมู่บ้าน 2) หอเจ้าเมือง 3) เสาใจบ้าน 4) วัด หรือสำนักสงฆ์ 5) ลำน้ำ หรือแม่น้ำ และ 6) ไร่ นา แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของผังหมู่บ้าน รวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในด้านสังคมและความเชื่อ ทั้งหมดนี้มีผลต่อกิจกรรมและสังคมชุมชนโดยรวม ผังกายภาพของหมู่บ้านจึงบอกถึงวิถีชีวิตโดยส่วนรวมได้ชัดเจน ขณะเดียวกันในส่วนของตัวบ้านก็มีการใช้พื้นที่ในบ้านที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเชื่อต่างๆด้วย อาทิเช่น การวางตำแหน่งห้องนอน ตำแหน่งของหิ้งพระ เป็นต้น

²⁵ อรศิริ ปาณินท์. สถาปัตยกรรมไต (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2539).

ภาพที่ 2.10 โครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5.2 งานวิจัยที่ใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

งานวิจัยกลุ่มนี้จะศึกษาชุมชนด้วยแนวคิดหรือทฤษฎีเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม โดยอาศัยข้อมูล เช่น ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม เป็นต้น วิธีการศึกษามักเป็นการเข้าไปสัมภาษณ์หรือร่วมสังเกตการณ์ พร้อมกับศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานหรือเอกสารท้องถิ่น รวมถึงเอกสารจากส่วนกลางประกอบกัน แล้วสรุปออกมาเป็นลักษณะชุมชนในประเด็นที่ต้องการ

1. ค่านิยมชาวไต²⁶

สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวบรวมคติชาวบ้านไตในเขตอำเภอเมือง และสรุปออกมาเป็นพฤติกรรมของชาวไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าชาวไตในแม่ฮ่องสอนมีค่านิยมที่ยึดมั่นต่อการดำเนินชีวิต ดังนี้

1. นับถือพุทธศาสนาและยึดหลักคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา ที่เห็นได้ชัดก็เช่น การตระหนักถึงความไม่ประมาท และการทำความดี ขยันหมั่นเพียร มีความมานะอดทน อดออม และอดกลั้น พยายามหาโอกาสทำบุญทำทานอยู่เสมอ โดยจะช่วยงานบุญทั้งด้านกำลังทรัพย์ และกำลังแรงงาน ส่วนผู้อาวุโสก็มักจะนอนวัดในวันพระ เรียกว่า “นอนกยอง” หรือเข้าวัด คือ ไปถืออุโบสถศีล 1 วัน 1 คืน มีการสวดมนต์ นั่งสมาธิ ฟังเทศน์ สนทนาธรรม และสมาทานศีล 5 ไปรักษาต่อในชีวิตประจำวัน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะได้นำชีวิตไปสู่ความเจริญ และนำไปสู่นิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุด

2. ให้การยกย่องเคารพผู้อาวุโส ครู-อาจารย์ บิดามารดา และผู้มีพระคุณ เห็นได้จาก “ประเพณีกั้นตอ” หรือประเพณีการขอขมาที่ทำกันปีละ 2 ครั้งในช่วงปีใหม่สงกรานต์และออกพรรษา จะมีการนำน้ำขมิ้นส้มป่อย สิ่งของเครื่องใช้ อาหาร ขนมหวาน ดอกไม้ ธูปเทียน ไปขมาสิ่งที่ได้ล่วงเกินต่อบุคคลข้างต้น

3. ยกย่องและให้ความสำคัญกับการศึกษา การเรียนรู้ และการมีปัญญาดี เพราะจะทำให้ต่อสู้ชีวิต และดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้

4. รักการทำงาน รักครอบครัว พี่น้อง และเพื่อนมนุษย์ ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดความสามัคคีในสังคม ร่วมใจกันทำงาน และยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม เช่น มีประเพณี “การเอามือ” คือร่วมกันทำงานในไร่นาหรือสวน หมุนเวียนกันไปทำให้งานเสร็จเร็ว ไม่เหนื่อยหรืองานศพที่ทุกคนจะหยุดจากงานประจำไปช่วยงานจนเสร็จ และจะนำสิ่งของ เช่น ข้าว หอม กระเทียม พริก เกลือ ฯลฯ ไปสมทบ หรืองานส่วนรวมอื่นๆซึ่งทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ แทบจะไม่ต้องมีการร้องขอหรือบอกกล่าวใดๆ เหล่านี้เป็นต้น

5. ต้องเป็นคนสุภาพ พุดจาดี มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน รักความสงบ พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

6. ให้ความสำคัญแก่การพูด เพราะการพูดดีจะทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวผู้พูดและคนทั่วไป ไม่เกิดผลร้าย คนไตจึงสุภาพและอ่อนโยน

²⁶ สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ, วิเคราะห์คติชาวบ้านไต : กรณีศึกษาชาวบ้านไต อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เชียงใหม่ : จรัสธุรกิจ, 2540) และ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

7. เรื่องต่างๆไป เช่น สอนให้มีลูกพอดี เพราะถ้ามีมากไปก็จะยากจนหรือมีน้อยเกินไปก็จะสอนยาก สอนให้รู้จักคบคน หรือสอนให้อย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเพราะจะลำบากใจ เป็นต้น

2. การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทย²⁷

สุทัศน์ กันทะมา ชี้ให้เห็นในงานวิจัยว่า

1. การเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่อยู่ในรูปของความเชื่อซึ่งมีการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม จนกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และมนุษย์กับมนุษย์ คือ เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรมไทยคงอยู่

2. บุคคลในชุมชน คือ กลไกที่ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนชาวไทยคงอยู่

ตารางที่ 2.1 บทบาทหน้าที่ทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนไทย

ผู้รับผิดชอบ	บทบาทหน้าที่
ครอบครัว	อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรม
ผู้อาวุโส	ให้คำปรึกษาโดยเฉพาะเรื่องการจัดพิธีกรรมต่างๆ
พระสงฆ์	ถ่ายทอดศีลธรรมและการศึกษา
ผู้ชำนาญการ	ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ
ผู้นำชุมชน	เป็นผู้จัดและสนับสนุนประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
เครือญาติ	สนับสนุนช่วยเหลือให้พิธีกรรมสำเร็จลุล่วง

3. การศึกษาความเป็นชุมชนไทยด้วยโครงสร้างทางกายภาพ²⁸

Nicola Tannenbaum เลือกชุมชนไทยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อต้องการชี้ให้เห็นถึง “ตัวตน (Identity)” ของชนชาติไทย ซึ่งเป็นชนเผ่าหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยการวิเคราะห์โครงสร้างหลักทางกายภาพที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนเป็นตัวชี้วัด นั่นคือถ้าเป็นชนชาติไทย ชุมชนนั้นจะต้องประกอบไปด้วย 1.) กลุ่มบ้าน 2.) วัด 3.) ศาลเจ้าเมือง และ 4.) เสาเฝ้าบ้าน นอก

²⁷ สุทัศน์ กันทะมา, “การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542).

²⁸ Nicola Tannenbaum, “The Heart of the Village : Constituent Structures of Shan Communities,” *Crossroads : An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies*, Special Thai Issue (Part 2) 5, No.1, (1990) : 23-41.

จากนี้ยังได้อธิบายพิธีกรรมที่เกี่ยวกับโครงสร้างทั้ง 4 แห่ง รวมทั้งเปรียบเทียบอย่างคร่าวๆกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเผ่าอื่นๆ เพื่อแสดงให้เห็นความชัดเจนของความเป็นชนชาติไทยยิ่งขึ้น

4. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของมอญบ้านม่วง จังหวัดราชบุรี²⁹

ชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี มีเอกลักษณ์ที่ดำรงไว้ซึ่ง "ความเป็นมอญ" อย่างเข้มข้นเมื่อเทียบกับชุมชนมอญอื่นๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย แนวคิดของงานวิจัยจึงเป็นเรื่องของ "เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น" ซึ่งต้องศึกษาในเรื่อง

1. สภาพแวดล้อมและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการในการตั้งถิ่นฐาน และการประกอบอาชีพ
2. ประวัติศาสตร์ชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งบทบาทของกลุ่มชนต่างๆในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้นำทางภูมิปัญญา (วัดและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญ)
4. วิถีชีวิตชาวบ้านที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ความเชื่อ และการทำมาหากิน
5. การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนและท้องถิ่นใกล้เคียง ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมและสภาพแวดล้อมของชุมชน

²⁹ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์นคร พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2536).

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ระเบียบวิธีการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน

ระเบียบวิธีการศึกษาสังคมหรือชุมชนในหมู่นักสังคมศาสตร์ มีทั้งสิ้น 5 วิธี¹ คือ

1. การศึกษาแบบประวัติศาสตร์ (Historical Approach)

เป็นการศึกษาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วงเวลาในอดีตแบบพรรณนาความ (Descriptive Study) โดยใช้เทคนิคการหาข้อมูลด้วยการค้นคว้าจากหนังสือเป็นหลัก (Documentary Research)

2. การศึกษาตามแนวคิดเรื่องวิวัฒนาการ (Evolutionary Concept)

เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เห็นลำดับของเหตุการณ์ต่างๆ (Sequence of Events) ด้วยการอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ที่ยึดแนวคิดหรือทฤษฎีวิวัฒนาการเป็นหลัก ที่ว่า สังคมมนุษย์ก็เหมือนสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่มีวิวัฒนาการมาจากแบบชีวิตที่มีโครงสร้างง่ายๆ ไปสู่โครงสร้างที่มีความสลับซับซ้อน

3. การศึกษาแบบโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functional Approach)

เป็นการศึกษาที่สมมติว่าสังคมอยู่ในสภาพนิ่ง (Static Condition) ทั้งนี้เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนย่อยหรือระบบย่อยต่างๆ ที่ประกอบกันเข้าเป็นสังคมโดยรวม หรือที่เรียกว่า “โครงสร้างของสังคม (Structure of a Society)” ได้แก่ กิจกรรมด้านครอบครัว ญาติพี่น้อง การศึกษาอนามัย เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น โดยเชื่อว่าส่วนย่อยหรือระบบย่อยจะทำงานอย่างประสานสัมพันธ์กันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายของแต่ละสังคมหรือชุมชน คล้ายกับร่างกายของมนุษย์ที่มีระบบย่อย เช่น หัวใจ ตา แขน ขา ฯลฯ ทำหน้าที่ตามความถนัดเฉพาะตนเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าสังคมมีการทำหน้าที่ต่างๆอย่างเป็นระบบและมีระเบียบ (Order) จึงทำให้สามารถคาดการณ์เหตุการณ์ในสังคมได้จากความถี่ (Frequency) ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา

4. การศึกษาที่มุ่งเน้นทางด้านจิตวิทยา (Psychological Orientation)

วิธีการศึกษานี้เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนมีจิตจิตใจที่เกิดจากการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการรับรู้ (Perception) และทัศนคติ (Attitude) ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การศึกษาระบบทางจิตของมนุษย์จะทำให้เข้าใจถึงการดำรงอยู่ของสังคมได้

¹ สนิท สมัครการ, วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540), หน้า 18-51.

5. การศึกษาแบบรวบยอดหรือรวมหลายวิธี (Eclectic or Unified Approach)

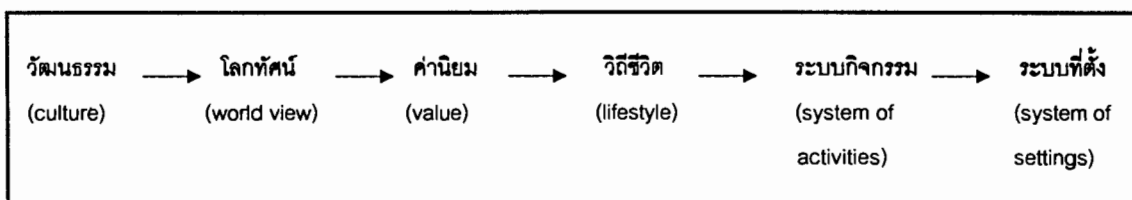
วิธีนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่า สังคมมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันมนุษย์ในสังคมก็มีความแตกต่างกันด้วย ดังนั้น การศึกษาสังคมมนุษย์ให้ได้ผลดีและมีความละเอียดจะต้องรวมเอาวิธีต่างๆเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติวิธีการศึกษามีความยุ่งยากซับซ้อนมาก จึงยังไม่เกิดเป็นรูปเป็นร่างเท่าใดนัก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาชุมชนโดยใช้แนวคิดแบบโลกทัศน์ (Concept of World View) ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาย่อยแบบที่ 4 แต่จะเน้นการศึกษาในเชิงพฤติกรรมมากกว่าการศึกษาในเชิงจิตวิทยา

รายละเอียดของแนวคิดมีอยู่ว่า พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์เกิดจากอิทธิพลด้านค่านิยม ทศนคติ และฐานคติต่างๆ (Assumptions) เกี่ยวกับชีวิต สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมที่แต่ละคนได้เรียนรู้ ผลรวมของค่านิยม ทศนคติ และฐานคติเกี่ยวกับชีวิต จะกลายเป็นภาพตัวแทนของวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ (World View) อันเป็นทรงคนะเกี่ยวกับชีวิตและโลกของคนในชุมชน

จากแนวคิดแบบโลกทัศน์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม จึงไม่สามารถสังเกตเห็นวัฒนธรรม โลกทัศน์ และค่านิยมต่างๆได้โดยตรง แต่ต้องสังเกตเอาจากพฤติกรรมที่คนในชุมชนนั้นๆแสดงออกมา นำไปสู่การประยุกต์ใช้แนวคิดของ Amos Rapoport และ Haryadi² ที่แสดงให้เห็นว่าระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง อันมีลักษณะเป็นรูปธรรมและสังเกตเห็นได้ สามารถนำมาใช้อธิบายเป็นตัวแทนวัฒนธรรมและโลกทัศน์ได้ดังแผนภูมิที่ 3.1

แผนภูมิที่ 3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ระบบกิจกรรม และระบบที่ตั้ง

² Amos Rapoport, "Spatial Organization and the Built Environment," in *An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life*. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp. 460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays*. Edited by Marc Askew and William S. Logan (Geelong : Deakin University Press, 1994), pp. 209-225.

อย่างไรก็ตาม แม้จะต้องการศึกษาวัฒนธรรมและโลกทัศน์ของคนในชุมชนโดยรวม แต่ งานวิจัยชิ้นนี้ยังตระหนักถึงความหลากหลายของวิถีชีวิตที่มีในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยต่างๆ อาทิเช่น อายุ เพศ รายได้ เชื้อชาติ ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้มีผลอย่างยิ่งต่อการเกิดเป็นวัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยมีมิติมากขึ้น จึงได้เลือกปัจจัยด้านอายุเป็นปัจจัยหลักที่จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของโลกทัศน์ ค่านิยม และวิถีชีวิต อันส่งผลต่อการตัดสินใจทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม และเลือกปัจจัยย่อยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพ เป็นปัจจัยรองที่จะใช้วิเคราะห์และอธิบายประกอบกับปัจจัยหลัก

สาเหตุที่เลือกปัจจัยด้านอายุก็เนื่องจากโดยทั่วไปนั้น สังคมหรือชุมชนจะต้องประกอบไปด้วยสมาชิกในวัยต่างๆ ทั้งสิ้น 5 วัย³ คือ วัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา กลุ่มคนในแต่ละวัยดังกล่าวจะแสดงออกถึงความคิด ความเชื่อ ภาษาสำนวน การแต่งกาย และพฤติกรรมที่เป็นของกลุ่มแตกต่างไปจากกลุ่มคนในวัยอื่นๆ เรียกได้ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเอง นอกจากนี้ อายุ ยังทำให้เกิดสถานภาพ และบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่แตกต่างกันด้วย ประกอบกับชุมชนไต่บ้านเมืองปอน ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ถูกเลือกเป็นพื้นที่ศึกษานั้น เป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีความเป็นชนบทสูง ความหลากหลายของประชากรในด้านรายได้ อาชีพ การศึกษา ฯลฯ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ยังมีไม่มากเท่าชุมชนเมือง ส่วนใหญ่เป็นคนไต่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกร และมีรายได้ไม่มากนัก อายุจึงเป็นปัจจัยที่จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมได้ดีที่สุด

3.2 แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

จากแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนที่จะใช้ในหัวข้อ 3.1 จึงเกิดแนวทางการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่แบ่งได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากเอกสารต่างๆ รวมถึงการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ จะแสดงผลการศึกษาในบทที่ 4
 2. ข้อมูลเกี่ยวกับระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง ส่วนใหญ่จะได้ข้อมูลจากการออกแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ จะแสดงผลการศึกษาไว้ในบทที่ 5
- รายละเอียดของการศึกษา เป็นดังนี้

³ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538), หน้า

3.2.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ศึกษาและสรุปข้อมูลของชุมชนในด้านต่างๆ

1. ประวัติและวิวัฒนาการชุมชน
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
3. ภาพรวมของวัฒนธรรมชุมชนโดยเฉพาะด้านโลกทัศน์และค่านิยม

วิธีการหลักในการหาข้อมูล คือ

1. ค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สัมภาษณ์ Key Informants ในชุมชน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด ผู้ใหญ่บ้าน มัคคานายกวัด ผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง ผู้ดูแลศาลเจ้าบ้าน สล่าส่อ (ผู้ประกาศข่าวของหมู่บ้าน) ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เป็นต้น
3. สังเกตการณ์วิถีชีวิตชุมชน รวมถึงงานประเพณี โดยเลือกช่วงงานเทศกาลออกพรรษาเป็นช่วงที่เข้าไปสังเกตการณ์

3.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง

ศึกษาและหาข้อมูลโดยแบ่งแนวทางในการศึกษาเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับ
 - 1.1 ครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน (ถนนและหมู่) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาที่อยู่อาศัย รายได้ของครัวเรือนต่อปี และการเป็นเจ้าของยานพาหนะ (Car Ownership)
 - 1.2 อายุ เพศ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ ชาติพันธุ์ ของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. ข้อมูลเกี่ยวกับการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม (Action Space) โดย
 - 1.1 แบ่งประเภทของกิจกรรมที่จะศึกษาเป็น 3 ประเภท* คือ

* ประยุกต์จากการแบ่งประเภทของกิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. Fixed – Mandatory Activities เป็นกิจกรรมที่แต่ละคนหรือครัวเรือนต้องทำ เช่น การนอน การเรียน หนังสือ การไปทำงาน เป็นต้น
2. Flexible – Mandatory Activities เป็นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องทำ และผู้ทำกิจกรรมอยากใช้เวลาทำให้น้อยที่สุด เช่น การทำงานบ้าน การไปซื้อของใช้จำเป็นในบ้าน การรับ-ส่งลูกที่โรงเรียน เป็นต้น
3. Discretionary Activities เป็นกิจกรรมที่ผู้ทำกิจกรรมอยากใช้เวลาทำกิจกรรมให้มาก เช่น การอ่านหนังสือ โทรทัศน์ ดูโทรทัศน์ การทำงานอดิเรกหรือไปพักผ่อนนอกบ้าน เป็นต้น (Danielle Snellen, Aloys Borgers and Harry Timmermans, "Towards an Evaluation Methodology of Urban Concepts : the Social Dimension," Paper presented at the XI AESOP Congress, Nijmegen, the Netherlands, 28-31 May 1997.)

1. กิจกรรมด้านนันทนาการ เป็นกิจกรรมส่วนตัวที่ผู้ทำกิจกรรมพอใจที่จะทำ มีทั้งสิ้น 6 กิจกรรม ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ โทรทัศน์ พูดคุยกับคนใกล้ชิด
 2. กิจกรรมด้านวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน แบ่งเป็น 17 กิจกรรม ได้แก่ การไหว้พระ กราบไหว้บรรพบุรุษ วางกระถางบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน ถวายภัตตาหาร ฟังธรรม นอนวัด ร่วมทำบุญ (งานปอย) วางกระถางบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด กั้นตอเจ้าเมือง วางกระถางบูชาเจ้าเมือง บนบาน/ขอพรเจ้าเมือง กั้นตอเจ้าบ้าน วางกระถางบูชาเจ้าบ้าน บนบาน/ขอพรเจ้าบ้าน ทำบุญหมู่บ้าน (วานปะลึก) วางกระถางบูชาเสาไ้บ้าน บนบาน/ขอพรเสาไ้บ้าน
 3. กิจกรรมทั่วไป เป็นกิจกรรมที่ต้องทำเป็นกิจวัตรหรือจำเป็นต้องทำ มีทั้งสิ้น 10 กิจกรรม ได้แก่ การทำงานบ้าน ทำงาน เรียนหนังสือ ซื้อของในหมู่บ้าน ซื้อของในอำเภอ ซื้อของในจังหวัด การช่วยงานส่วนรวม หามมอ ไปธนาคาร และเติมน้ำมัน
- 1.2 รายละเอียดของแต่ละกิจกรรมที่ต้องศึกษา คือ
1. ความถี่ของการทำกิจกรรม (Frequency) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามประเมินว่า เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆในระดับ มาก ปานกลาง น้อย น้อยมาก หรือไม่เคย
 2. ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรม (Duration) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า ทำกิจกรรมในช่วงเวลาใด แบ่งเป็นช่วงเวลา เช้า (03.00-07.59 น.), สาย (08.00-12.59 น.), บ่าย (13.00-15.59 น.), เย็น (16.00-19.59 น.), ค่ำ (20.00 น. เป็นต้นไป), และอื่นๆ คือ การทำกิจกรรมมากกว่า 1 ช่วงเวลาที่กำหนด หรือทำกิจกรรมไม่เป็นเวลา
 3. วิธีการเดินทางไปถึงสถานที่ทำกิจกรรม (Mode of Transportation) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบว่า เดินทางไปทำกิจกรรมอย่างไร แบ่งเป็นการเดินเท้า รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถโดยสาร และอื่นๆ
 4. เวลาที่ใช้ไปในการเดินทางเพื่อทำกิจกรรมโดยประมาณ (นาที)
 5. สถานที่ทำกิจกรรม
- 1.3 หาความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับคนวัยต่างๆในชุมชนด้วยวิธีการทางสถิติและแปลผลข้อมูล โดยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่มตามอายุ คือ

1. กลุ่มเด็กและวัยรุ่น อายุระหว่าง 8-20 ปี
2. กลุ่มผู้ใหญ่ อายุระหว่าง 21-50 ปี และ
3. กลุ่มผู้สูงอายุ อายุระหว่าง 51 ปีขึ้นไป

และใช้ปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพเป็นปัจจัยรองในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการทำกิจกรรมประกอบปัจจัยด้านอายุซึ่งเป็นปัจจัยหลัก

ส่วนค่าทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่

1. การแจกแจงความถี่จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ทำกิจกรรม
2. ค่าฐานนิยม
3. ค่าเฉลี่ย
4. ค่าไค-สแควร์ (Chi-Square)

ตารางที่ 3.1 สรุปแนวทางการศึกษา

ประเภทของกิจกรรม	รายละเอียดข้อมูล	ค่าสถิติและเทคนิคที่ใช้	ผลที่ได้
1. กิจกรรมด้าน นันทนาการ	1. ความถี่ในการทำ กิจกรรม (Frequency)	1. การแจกแจงความถี่ เป็นจำนวนและร้อยละ	1. ความสัมพันธ์ของ การทำกิจกรรม ของคนวัยต่างๆใน ชุมชน
2. กิจกรรมด้านวัฒนธรรม	2. ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรม (Duration)	2. ค่าฐานนิยม	2. รูปแบบของกิจกรรม (Activity Patterns) ที่เกิด ในชุมชน
3. กิจกรรมทั่วไป	3. วิธีการเดินทางไป ถึงสถานที่ทำกิจกรรม (Mode of Transportation)	3. ค่าเฉลี่ย	3. โซน (Zone) การ ใช้พื้นที่ตามลำดับ (Order)
	4. เวลาที่ใช้ไปในการเดินทางเพื่อทำกิจกรรม (นาที)	4. ค่าไค-สแควร์	4. ความสัมพันธ์ ระหว่างระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งที่เกิดจากอิทธิ พลทางวัฒนธรรม ชุมชน
	5. สถานที่ทำกิจกรรม	5. แผนที่	
		6. ตารางแสดงข้อมูล	

บทที่ 4 ชุมชนไตบ้านเมืองปอน

4.1 ข้อมูลทั่วไป

4.1.1 ประวัติความเป็นมาชนชาติไต*¹

ชนชาติไตหรือไทใหญ่ คือกลุ่มชน "ไทเหนือ" เป็นกลุ่มชนเผ่าหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท**ที่อาศัยอยู่ในเขตตอนเหนือของผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานแล้ว มีถิ่นฐานแรกเริ่มอยู่ที่บริเวณเมืองมว (ปัจจุบันอยู่ในอำเภออยู่ลี่ เขตปกครองตนเองเต๋อหง ประเทศจีน) คือลุ่มแม่น้ำมว ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ชาวไทเหนือนิยมเรียกตนเองว่า "ไต" หรือ "ไทหลวง" หรือ "ไทใหญ่" แต่ถูกคนไทถิ่นอื่นในจีนเรียกว่า "ไทเหนือ" ตามอักษรและภาษาที่ใช้ หรือเรียกว่า "ไทมว" ตามบริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน

ชาวไตมีความเจริญอย่างมาก เป็นเจ้าของดินแดนที่อุดมสมบูรณ์บริเวณลุ่มแม่น้ำมวไหลลง มีอาณาเขตครอบคลุมไปถึงบางส่วนของจีนและพม่า มีระบบการปกครองเป็นของตนเอง คือมีเจ้าฟ้าปกครองนครรัฐสืบต่อกันมาหลายสิบพระองค์ ส่วนด้านวัฒนธรรม ชาวไตก็มีอักษรเป็นของตนเองใช้ โดยพัฒนามาจากอักษรของกลุ่มชนที่อยู่โดยรอบ เช่น มอญ ญู มีระบบศาสนาและความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและการนับถือผีซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิม ส่งผลต่อการเกิดเป็นประเพณีและวิถีชีวิต

* ขอเรียกว่า "ไต" ตามที่เจ้าของวัฒนธรรมใช้เรียกพวกเขาเอง

¹ สรวานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 2920-2928. และ สมพงษ์ วิทยาศักดิ์พันธุ์, "การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในผืนแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้," ใน ไท. ฉลาดชาย รมิตานนท์, วีระดา สมสวัสดิ์ และเรณู วิชาศิลป์, บรรณาธิการ (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มีงเมือง, 2541), หน้า 227-242.

** นักวิชาการใช้เกณฑ์ "การมีภาษาพูดในตระกูลเดียวกัน" เป็นหลักในการแบ่ง "ความเป็นไท" ออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ (ดูเพิ่มเติมที่งานวิจัยของ เรืองเดช บันเขื่อนขัตติย์ ใน "ภาษาถิ่นตระกูลไท" (2531) หรือ Frank M. LeBar, Gerald C. Hickey, and John K. Musgrave ใน "Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia" (1964) เป็นต้น)

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ไทกระจายตัวอาศัยอยู่ตลอดแนวตอนใต้ของประเทศจีน (มณฑลกว๋างสีปัจจุบัน) ตอนเหนือของประเทศเวียดนาม รัฐชานของประเทศพม่า เลย์ไปจนถึงแคว้นฮัซซัมทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย โดยประเทศไทยมีคนไทยกลุ่มต่างๆมาอยู่ภายใต้การปกครองมากที่สุด รองลงมาคือประเทศลาว กลุ่มชาติพันธุ์ไทมีชื่อเรียกต่างกันตามท้องถิ่นที่อาศัย คำรวมที่เรียกคือ ชาน (ชาน) สยาม เสียม หรืออาหม ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากรากศัพท์เดียวกันคือ สยาม เพียงแต่ออกเสียงต่างกัน อย่างไรก็ตามกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้มักเรียกตัวเองว่า "ไท" (ออกเสียงว่า ไต หรือ ไท)

ชาวไตบางส่วนอพยพเข้าไปในภาคกลางของพม่าและดินแดนบางส่วนของรัฐชาน (Shan State) ซึ่งบริเวณดังกล่าวได้พัฒนากลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการคมนาคมระหว่างจีนกับพม่า บางส่วนไปอยู่ในแคว้นอัสสัมของอินเดีย บางส่วนเข้ามาอยู่ในเขตล้านนา* นับเป็นการเริ่มปะทะสังสรรค์ระหว่างชาวไตกับชาวล้านนา ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จนปัจจุบันถือได้ว่าชาวไตได้ผสมกลมกลืนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของล้านนาไปแล้ว ทั้งในแง่ของอาณาเขตที่ตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต รวมถึงวัฒนธรรมประเพณี

ชาวล้านนายอมรับว่าชาวไตมีลักษณะเด่นตรงที่เป็นกลุ่มชนที่ขยันและเข้มแข็ง ชอบทุ่ทุเทในการบุญการกุศล มีความสามารถในด้านการค้าและการต่อสู้ เป็นนักรบบึกบึน หลักฐานที่สนับสนุนก็เช่น ลำนวนที่ว่า “กินอย่างม่าน ตานอย่างเงี้ยว” คือกินอย่างไม่เสียดายแบบชาวพม่าและทุ่ทุเทในการทำบุญทำทานอย่างชาวไต หรือการมีชื่อเรียกชาวไตเฉพาะว่า “เยี้ยว” หรือ “เงี้ยว” รวมถึงการกำหนดให้ชาวไตตั้งถิ่นฐานบริเวณข้างเขื่อนและข้างม่อย ซึ่งถือเป็นย่านการค้าสำคัญของเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้ากาวิละ (ประมาณ พ.ศ.2339) อันเป็นยุค “เทครัว” หรือยุคของการกวาดต้อนผู้คนครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ล้านนา เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการตั้งเมืองเชียงใหม่หลังตกเป็นของพม่า (ก่อนที่ชาวจีนจะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการค้าในปัจจุบัน)² หรือในสมัยรัชกาลที่ 5 มีหลักฐานว่าพ่อค้าชาวไตเป็นผู้เชี่ยวชาญมากด้านการค้าทางไกล (เส้นทางสายยูนนาน-ล้านนา-พม่า) ต้องใช้ต้นทุนสูงในการเดินทาง โดยจัดเป็นขบวนใหญ่ ใช้พาหนะและคนคุมสินค้าเป็นจำนวนมาก จะใช้วัวต่างประมาณ 100 ตัวมาจากรัฐชาน นำสินค้า เช่น ขี้ผึ้ง น้ำผึ้ง เมี่ยง หนังสือพิมพ์ หมาก พริกแห้ง ฝ้าย มาขายในล้านนา พ่อค้าชาวไตอีกส่วนหนึ่งจะเดินทางต่อไปยังมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญของพม่า³ การเดินทางของกองคาราวานส่งผลให้เกิดการ

* แม้จะยังไม่มีอาณาเขตชัดเจนดังเช่นปัจจุบัน แต่ก็พอมีหลักฐานที่ทำให้ประมาณคร่าวๆได้ว่า ดินแดนล้านนาหมายถึงอาณาบริเวณที่ประกอบไปด้วยเมืองกลุ่มหนึ่ง มีอาณาเขตดังนี้

- ทิศเหนือ ๑๑ เมืองเชียงรุ่งและเมืองในบริเวณส่วนชายขอบที่ล้านนาสามารถแผ่อิทธิพลเข้าไปได้บางสมัย เช่น เมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองปู้ เมืองสาด เมืองนาย เป็นต้น
- ทิศตะวันออก ๑๑ แม่น้ำโขง (ฝั่งขวา)
- ทิศใต้ ๑๑ เมืองตาก (อำเภอบ้านตาก)
- ทิศตะวันตก ๑๑ แม่น้ำสาละวิน (ฝั่งซ้าย)

ปัจจุบันล้านนาหมายถึง ดินแดน 8 จังหวัดภาคเหนือ คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางสำคัญนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (สรวิสต์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539), หน้า 23-25.)

² สรวิสต์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 268-270.

³ คาร์ล บ็อค, สมัยพระปิยมหาราช, แปลโดย เสฐียร พันธรั้งยี และอัมพร จุลานนท์ (พระนคร : โรงพิมพ์เพื่อองคกร, 2505), หน้า 257-258 และหน้า 306, อ้างถึงใน สรวิสต์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 452-460.

เข้ามาตั้งถิ่นฐานจนกลายเป็นชุมชนบ้านเมืองในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นหุบเขาในลำน้ำสาขาของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองแม่ฮ่องสอน และเมืองขุนยวมในปัจจุบัน⁴

อย่างไรก็ดี นอกจากการค้าขายที่เป็นสาเหตุให้คนไตเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนกลุ่มหนึ่งแล้ว ยังมีกลุ่มอื่นๆอีก ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เป็นชาวไตที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมตั้งแต่ยังไม่มีการแบ่งแยกอาณาเขตเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน และยังคงสืบเชื้อสายต่อมาจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มชาวไตที่หนีสงครามช่วงต่างๆเข้ามาทำมาหากินในราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะช่วงสงครามเชียงตุง

กลุ่มที่ 3 เป็นพวกที่ตามฝรั่งชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นได้พม่าเป็นประเทศอาณานิคมเข้ามาทำงานป่าไม้และทำการค้าขาย

กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มชาวไตที่ถูกรวบรวมในระยะของการก่อตั้งเมืองแม่ฮ่องสอน สมัยของพระเจ้ามโหตรประเทศแห่งเชียงใหม่ (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2374)

4.1.2 ประวัติหมู่บ้าน⁵

พื้นที่เมืองปอนเดิมสันนิษฐานว่าเป็นที่อยู่ของชนเผ่า "ลัวะ" หรือละว้ามาก่อน เนื่องจากมีเจดีย์เก่าแก่ด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน ที่คาดว่าน่าจะสร้างโดยชนเผ่าลัวะ (ปัจจุบันได้รับการบูรณะเป็น "วัดกองมูใต้") ต่อมาได้มีผู้คนอพยพมาอยู่มากขึ้น โดยมีทั้งชาวไตจากรัฐชาน บ้านหมอกใหม่ บ้านลานเคือ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศพม่า) และคนพื้นเมืองล้านนาจากอำเภอแม่แจ่ม อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และจากจังหวัดลำปางเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย

หัวหน้าชุมชนคนแรกชื่อ "นายศรี" มาตั้งถิ่นฐานอยู่บนดอยคูเวียง ซึ่งเป็นที่ราบเนินเขา ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ต่อมาราว พ.ศ.2360 เศษ ได้มีคนไตอีกคณะหนึ่งโดยการนำของ "นายเต๊ะปะ" อพยพมาจากรัฐชานเช่นกัน เข้ามาชักชวนให้คนไตรวมตัวกันไปสู้รบกับเจ้าเมืองเชียงใหม่ แต่นายศรีไม่ยอม จึงเกิดการสู้รบกันอย่างหนัก ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก นายเต๊ะปะและพวกแพ้ จึงอพยพครอบครัวและคนไตจำนวนหนึ่งกลับไป การสู้รบครั้งนี้ทราบไปถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงได้ตั้งให้นายศรีขึ้นเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ให้ชื่อว่า "พญาน้อยศรีไพศาล" หรือ "พญาไพศาล"

⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม, ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์นคร จำกัด, 2534), หน้า 94-98.

⁵ อรศิริ ปาณินท์, สถาปัตยกรรมไต (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2539), หน้า 22-25.

⁶ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, รายงานการศึกษา โครงการศึกษาเพื่อประกาศเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 16 และ สัมภาษณ์ผู้เฒ่า เขียวเชต (อายุ 74 ปี), ผู้เคยอยู่บ้านเมืองปอน, 19 มีนาคม 2544.

ต่อมาอีกไม่นาน หมู่บ้านบนดอยคูเวียง ซึ่งเป็นที่สูงเกิดความยากลำบากในการทำมาหากิน การเพาะปลูกหน้าแล้งขาดแคลนน้ำ พญาน้อยศรีไพศาลจึงได้รวบรวมชาวบ้านออกมาสำรวจที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ พบที่ราบระหว่างหุบเขาที่เหมาะสมคือที่ตั้งของบ้านเมืองปอนในปัจจุบัน จึงได้ปักหลักใจกลางบ้านไว้เป็นหลักฐาน แล้วเดินทางกลับไปรวบรวมผู้คนมาใหม่ สร้างหมู่บ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีการเฉลิมฉลองโดยนิมนต์พระมาสวดทำบุญให้ศีลให้พร ณ ใจกลางหมู่บ้าน มีการฉลอง 7 วัน 7 คืน เพื่อเป็นสิริมงคล จึงได้นำเอาพระมาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเมืองปอน”^{*} ตั้งแต่นั้นมา

4.1.3 ลักษณะทางกายภาพ

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

ชุมชนตำบลเมืองปอนประกอบไปด้วยหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ซึ่งเป็นหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในจำนวนทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน (อบต.เมืองปอน)^{**} อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตัวหมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน (ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 73 กิโลเมตร) และอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 12 กิโลเมตร) มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ตัดผ่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญสายหลักที่ใช้เดินทางไปยังตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่

อาณาเขตหมู่บ้านเป็นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดภูเขาและหมู่ที่ 4 บ้านป่าฝาง ตำบลเมืองปอน
ทิศตะวันออก	ติดทุ่งนาและหมู่ที่ 5 บ้านแม่ซอ ตำบลเมืองปอน
ทิศใต้	ติดทุ่งนาและหมู่ที่ 3 บ้านหางปอน ตำบลเมืองปอน
ทิศตะวันตก	ติดภูเขาและตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม

* “พร” ภาษาพื้นบ้านออกเสียงว่า “ปอน”

** องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน (อบต.เมืองปอน) อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าเขาทึบกันดาร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 299 ตารางกิโลเมตร ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อนถึงร้อยละ 70 ของพื้นที่ มีพื้นที่ราบสำหรับใช้ทำการเกษตรและตั้งบ้านเรือนประมาณ 89.7 ตารางกิโลเมตร ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้พลวง รวมถึงแหล่งหิน แหล่งแร่ แหล่งทราย และบ่อน้ำพุร้อน (องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน ปี 2542 (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)).

2. สภาพทางภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ : บ้านเมืองปอนตั้งอยู่บนที่ราบแคบๆระหว่างภูเขาที่ทอดตัวตามแนวยาวจากเหนือลงใต้ ที่ตั้งหมู่บ้านมีความสูงโดยเฉลี่ย 500 เมตรจากระดับน้ำทะเล ตัวหมู่บ้านล้อมรอบไปด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน ที่ราบทางด้านตะวันออกของหมู่บ้านมีแม่น้ำปอนซึ่งเป็นลำน้ำสำคัญไหลผ่าน ถือเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่นำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกและใช้สอยในหมู่บ้าน

ลักษณะภูมิอากาศ : สภาพภูมิอากาศแบ่งได้ 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนพฤษภาคม

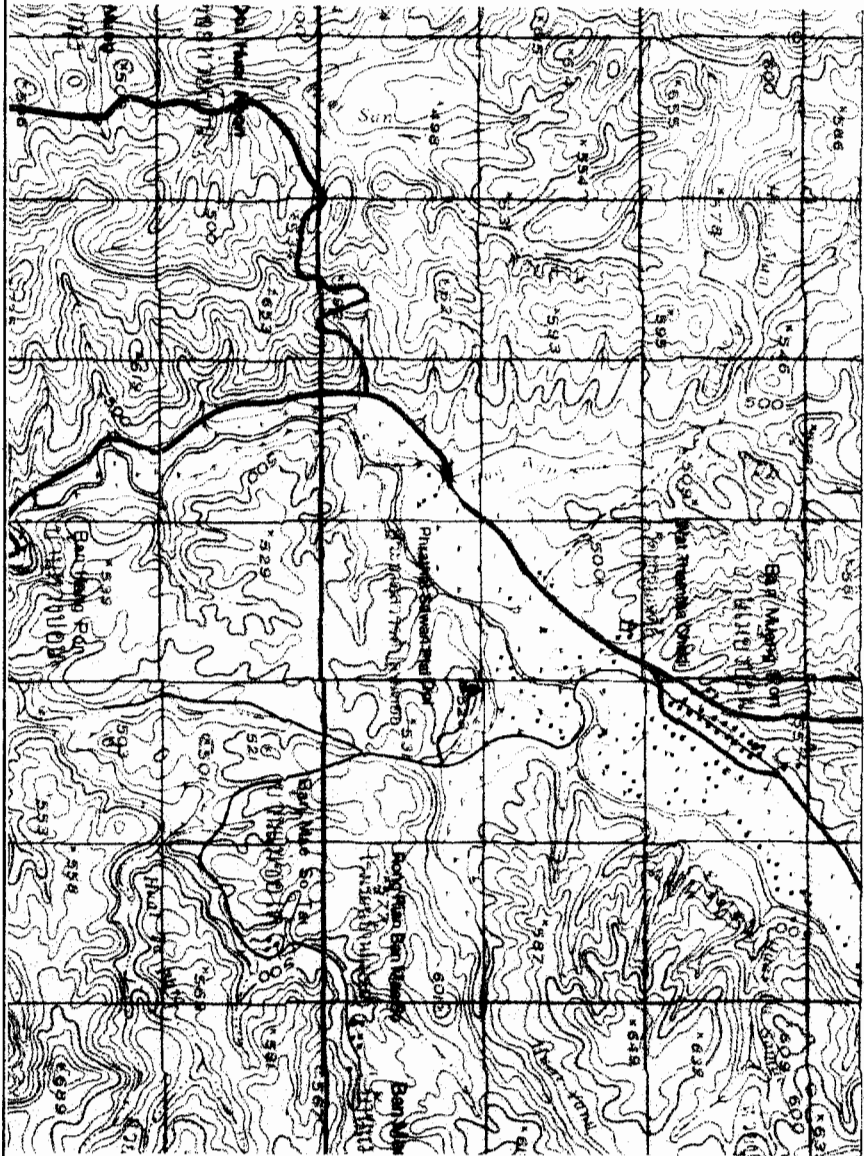
ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน – เดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม – เดือนมกราคม

แต่เพราะไม่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเล และสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ จึงทำให้สภาพอากาศระหว่างปีมีความแตกต่างกันมาก และมีหมอกปกคลุมเกือบตลอดทั้งปี

3. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านเป็นแบบกลุ่ม (Clustered Settlement) ตัวบ้านจะกระจุกตัวรวมกันเป็นชุมชน โดยด้านตะวันตกของหมู่บ้านจะอยู่ติดเชิงเขา ส่วนอีก 3 ด้านที่เหลือจะล้อมรอบไปด้วยที่นา สาเหตุที่มีการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบเช่นนี้ ก็เนื่องจากสภาพภูมิประเทศบังคับ การตั้งอยู่บนที่ราบแคบๆระหว่างภูเขา ทำให้หมู่บ้านมีที่ทำกินจำกัด ดังนั้น การให้ตัวหมู่บ้านอยู่ติดเชิงเขาจึงเป็นการใช้พื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก มาใช้ประโยชน์ในการตั้งถิ่นฐานแทน ส่วนที่ราบด้านตะวันออกที่เหลือใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่เพาะปลูกอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การตั้งหมู่บ้านอยู่ติดเชิงเขาก็กังช่วยป้องกันน้ำป่าจากแม่น้ำปอนที่อาจทะลักท่วมหมู่บ้านได้ในฤดูฝน ประกอบกับสมัยก่อน บริเวณนี้เป็นป่าทึบ อาจมีปัญหาจากสัตว์ป่าหรือโจรผู้ร้าย การรวมกลุ่มกันจะทำให้คนในหมู่บ้านช่วยเหลือกันได้ทันท่วงที

สัญลักษณ์

เส้น : ถนนหนทาง

การสำรวจทางอากาศและดิน และภาพถ่ายทางอากาศ
จัดทำโดยกรมการโยธาธิการ

แผนที่ 3.1 ภาพถ่ายทางอากาศ

ศูนย์ปฏิบัติการสำรวจและจัดทำแผนที่ภูมิประเทศ
ครั้งที่ 1 : ตำบล บ้านใหม่ 4, 5 และ 6

นางสาวณิชา วัฒนชัย
รหัส 417 4114 25

4.1.4 ลักษณะประชากร

ประชากรในหมู่บ้านเมืองปอนประกอบไปด้วยคนโตประมาณ 80% ตั้งบ้านเรือนอยู่ใน หมู่ 1 และหมู่ 2 และคนเมือง 20% ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่ 2 เป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 4.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนปี พ.ศ. 2542⁷

	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	ครัวเรือน (คน)
หมู่ 1	483	450	933	286
หมู่ 2	439	406	845	233
รวม	933	856	1,778	519

4.1.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง ได้แก่ ทำไร่ ทำนา ทำสวน ปลูกพืชตามฤดูกาล พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ หอม กระเทียม ถั่วเหลือง กะหล่ำปลี มันฝรั่ง มีการประกอบอาชีพค้าขายบ้างแต่ไม่มากนัก

4.1.6 ลักษณะทางสังคม

1. ด้านการศึกษา

- มีโรงเรียนเปิดสอนชั้นอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น 1 แห่ง คือ โรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน (สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอขุนยวม)
- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง สังกัดกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
- มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนของกศน.ขุนยวม 1 แห่ง โดยเปิดสอนทุกวันพฤหัสบดี ตั้งแต่ 8.00 น. ถึง 12.00 น.

2. การจัดองค์กรในชุมชน

สมัยก่อนนั้น ชุมชนโตจะมีการจัดองค์กรในชุมชน ดังนี้⁸

ด้านการปกครอง จะมี "ปู่แ่น" (กำนัน) "ปู่กำหรือปู่แก่" (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้ปกครองดูแลในตำบลและหมู่บ้านหนึ่ง จะมีนาของหมู่บ้านให้ปู่แ่นและปู่แก่ที่ดำรงตำแหน่ง (ปัจจุบันไม่มี

⁷ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนปี 2542 (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

⁸ สัมภาษณ์ สัมฤทธิ์ ทิพาคำ (อายุ 50 ปี) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2, องค์ สองสว่าง (อายุ 59 ปี), มัคทายกและผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง และศรีทูน มูลโรจน์ (อายุ 55 ปี), สล่าสอเมืองปอน, 18 มีนาคม 2544.

แล้ว) นอกจากนั้นจะมีผู้อาวุโสเป็นที่เคารพนับถือไว้เป็นที่ปรึกษาในกรณีต่างๆ เรียกว่า “จงอุปะก่า” (คหบดี)

ด้านการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวม ในหมู่บ้านจะประกอบด้วยบุคคลที่ทำหน้าที่แก่ส่วนรวมตามลักษณะต่างๆ คือ

1. “เจเร” เป็นผู้เชี่ยวชาญการอ่านหนังสือ จะได้รับเชิญไปอ่านคัมภีร์ในการจัดงานต่างๆ ของชุมชน และเจ้าภาพจะต้องจ่ายค่าตอบแทนเหมือนการนิมนต์พระสงฆ์ทำพิธีทางศาสนาต่างๆ ด้วย

2. “ปูเจ้าเมือง” ในหมู่บ้านจะมีเจ้าเมือง (เจ้าเมือง) และมีคนดูแลประจำเรียกว่า “ปูเจ้าเมือง” มีหน้าที่ให้ตอบแทนหน้าที่และใช้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้ (ปัจจุบันที่นี่ยังคงมีอยู่ โดยเป็นโฉนดที่ดินสาธารณประโยชน์ ถ้าเปลี่ยนปูเจ้าเมือง ที่นาก็จะตกเป็นของปูเจ้าเมืองคนใหม่ด้วย) ในบ้านเมืองปอนนี้ ปูเจ้าเมืองจะทำหน้าที่เป็น “แก้ววัด” หรือมีคนอายุผู้ดูแลวัดด้วย

3. “แก่เหมือง แก่ฝาย” เป็นหัวหน้าดูแลเหมืองฝาย เจ้าของที่ดินที่ใช้น้ำจากฝายนั้นๆ จะให้ข้าวเป็นค่าตอบแทนแก่ฝายตามอัตราที่ตกลงกัน

4. “แม่เก็บ” เป็นหมอดำแยประจำหมู่บ้าน ไม่มีนาให้เก็บผลประโยชน์ ผู้ใช้บริการจะให้ผลประโยชน์ตามฐานะ โดยวิธีชุกมือ (ล้างหรือรดน้ำที่มือ) พร้อมทั้งให้ข้าวสาร เงิน หรือสิ่งอื่นตามสมควร

5. “สล่า” (แพทย์แผนโบราณ) ทำหน้าที่เป็นหมอดำแยหมู่บ้าน ได้ผลประโยชน์ในลักษณะเดียวกันกับหมอดำแย ส่วนมากไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ มุ่งรักษาคนไข้ให้หาย เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนเท่านั้น

6. “ป้อมจันตา” (คนเผาศพ) ได้ผลประโยชน์จากเจ้าภาพตามฐานะของเจ้าภาพ ไม่ได้กำหนดอัตราไว้

7. “สล่าส่อ หรือปูล่าม หรือล่าม” หมายถึง บุคคลที่บอกหรือข่าวประกาศเรื่องต่างๆ ไปตามถนนในหมู่บ้านเป็นจุดๆ ทั้งงานในราชการ งานส่วนรวม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะต้องมีล่ามประจำหมู่บ้านๆละ 1 คน

ล่ามจะเริ่มออกส่อเป็นจุดๆ เริ่มตั้งแต่หัวบ้านจนถึงหางบ้าน ใช้ระยะห่างจากจุดส่อประมาณ 100-150 เมตร เพื่อให้ทุกครัวเรือนได้ยินเสียงส่อทั่วกัน โดยจะยื่นและตีฆ้อง 3 ครั้ง เพื่อให้ประชาชนหยุดทำงานและตั้งใจฟัง ช่วงเวลาส่อจะเป็นเวลา 18.00 น. เป็นต้นไป เพราะทุกๆบ้านจะกลับจากการทำงานและอยู่บ้าน ชาวบ้านจึงรับทราบเรื่องราวที่ส่อทั่วถึงกัน แต่หากมีเหตุการณ์ด่วนเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ล่ามก็จะออกส่อได้ทันที ไม่ต้องรับคำสั่งจากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านก็ได้

ล่ำมจะได้รับค่าตอบแทนจากตำแหน่งของตน บางหมู่บ้านอาจรวบรวมเงินจากทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน ไปซื้อที่ดินไว้ 1 แปลงให้ล่ำมทำกิน เรียกว่า “นาสล่าสอ” ซึ่งจะไม่ได้รับกรรมสิทธิ์ในที่นา นี้ เมื่อเปลี่ยนตัวบุคคลใหม่ก็จะต้องเปลี่ยนกรรมสิทธิ์

ปัจจุบันที่บ้านเมืองปอนยังมีการสออยู่บ้างนานๆ ครั้งในเรื่องที่สำคัญๆ เช่น งานศพบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน งานที่กำนันผู้ใหญ่บ้านมอบหมาย หรืองานของหมู่บ้าน ซึ่งการสอแต่ละครั้งจะต้องเสียค่าตอบแทนถึงครั้งละ 50 บาท เนื่องจากไม่มีนาสล่าสอเป็นที่ทำกินตอบแทนแล้วกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแก่วัดจึงมักไม่ค่อยใช้บริการของล่ำม แต่ใช้การประกาศตามเสียงตามสายแทน

ส่วนการจัดองค์กรชุมชนในปัจจุบันนั้น มีความเป็นทางการมากขึ้น โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการในส่วนท้องถิ่น และสมาชิก อบต. เป็นผู้นำสำคัญ มีการรวมกลุ่มชาวบ้านแล้วแบ่งเป็นคณะกรรมการต่างๆ ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยและกิจการของหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน คณะกรรมการการคลัง คณะกรรมการสาธารณสุข คณะกรรมการศึกษาและวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีกรรวมกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มกระเทียม กลุ่มถั่วเหลือง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น ขณะเดียวกันผู้สูงอายุในหมู่บ้านก็ยังคงมีบทบาทเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่ โดยจะเป็นผู้นำทางด้านพิธีการ งานประเพณีต่างๆ อีกทั้งยังให้คำแนะนำในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างให้สมาชิกชุมชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และปฏิบัติตาม

4.1.7 วัฒนธรรมประเพณี

1. คติความเชื่อ

ศาสนา : ชาวไตในชุมชนบ้านเมืองปอนยังคงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง⁹ และความเชื่อนี้ยังส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นอันมาก ความเชื่อหลักก็เช่น เรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรื่องบาปบุญคุณโทษ เรื่องอานิสงส์ของการทำบุญ ยิ่งทำดีหรือทำบุญมาก ตายไปแล้วก็จะได้เสวยสุขในโลกมนุษย์ สวรรค์ และถึงพระนิพพานในที่สุด จากความเชื่อมั่นศรัทธาดังกล่าว ส่งผลให้วัดซึ่งใช้เป็นที่พักอาศัยของศาสนพิธีและทำบุญ มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น สวยงาม เพราะถือว่าวัดเป็นที่อาศัยของผู้มีบุญ และสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีการแบ่งพื้นที่วัดออกเป็นสัดส่วน โดยใช้การเล่นระดับสูง-ต่ำของศาลาการเปรียญ ส่วนที่สูงที่สุดของพื้นที่จะเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปซึ่งถือว่ามีศักดิ์สิทธิ์สูงสุด หลังคาที่ปกคลุมในส่วนนี้ก็จะทำยอดสูงขึ้นไปกว่าส่วนอื่นๆ ในลักษณะสองคอสองชายหรือยอดปราสาท

⁹ สัมภาษณ์ พระอมร วังวิจิตร (อายุ 43 ปี), เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน, 17 มีนาคม 2544.

รองลงมาเป็นที่ของพระสงฆ์ ส่วนที่ต่ำที่สุดเป็นของชาวบ้านทั่วไป ซึ่งส่วนนี้ยังแบ่งย่อยเป็นส่วนหน้าที่อยู่ติดพระสงฆ์จะเป็นของผู้ชาย และส่วนหลังสุดจะเป็นของผู้หญิง

วัดที่สำคัญของบ้านเมืองปอนมี 2 วัด คือ วัดเมืองปอน (วัดเหนือ) และวัดธรรมเจดีย์ (วัดใต้)

*ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น*¹⁰ : ชาวไตในบ้านเมืองปอนเชื่อว่า ทุกๆที่จะมีเหตุวาทให้ความคุ้มครองตนและครอบครัวของตน สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมันศรัทธาดังกล่าว ก็คือในวันพระจะมีการนำเอากระทงข้าว (ก๊อกต่าง) ไปวางไว้ยังจุดที่คิดว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตและคอยให้ความคุ้มครองตนจากอันตราย จุดที่วางกระทงหลักๆ มีดังนี้

- ในบ้าน จะวางที่ ประตูรั้ว ประตูบ้าน เสามงคล บันได เต้าไฟ จักรเย็บผ้า รถจักรยานยนต์ เป็นต้น

- นอกบ้าน จะวางที่วัด (จะวางที่ลิม ศาลจตุโลกบาล (ท้าวทั้ง 4)) ศาลเจ้าเมือง เส้าใจบ้าน ศาลเจ้าบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ในวันพระช่วงเทศกาลเข้าพรรษาหรือในวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ จำนวนกระทงก็จะเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่เคยทำตามปกติด้วย โดยจะเพิ่มจำนวนกระทงที่จะวางในแต่ละจุด หรือเพิ่มจุดวางกระทงจากที่เคยวางตามปกติ เช่น ที่นา เจดีย์เก่าในบริเวณโรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน สำหรับรายละเอียดของแต่ละความเชื่อหลักในชุมชน มีดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องท้าวทั้ง 4

ท้าวทั้ง 4 เป็นความเชื่อที่ได้อิทธิพลจากพุทธศาสนาเรื่องไตรภูมิพระร่วง คนไตเชื่อว่า ท้าวทั้ง 4 คือ อากาศเทวดา ที่คอยดูแลโลก และคอยสำรวจดูผู้ประกอบการต่างๆ ทั้งยังคอยป้องกันภัยและอำนวยความสุขความเจริญแก่มนุษย์ สาเหตุที่ศาลจตุโลกบาลซึ่งเป็นสิ่งสถิตของท้าวทั้ง 4 ตั้งอยู่ในวัดก็เนื่องจากท้าวทั้ง 4 เป็นเทวดาที่ไม่ฉันเนื้อสัตว์ และเหล่าเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ศาลจึงควรอยู่ในวัด นอกจากจะต้องวางกระทงถวายท้าวทั้ง 4 ในวันสำคัญทางศาสนาแล้ว ยังต้องวางกระทงถวายพระอินทร์และแม่ธรณี ซึ่งอยู่บริเวณเดียวกับศาลจตุโลกบาลด้วย

¹⁰ สัมภาษณ์ ปิญญา ณ เมืองใหม่ (อายุ 68 ปี), ผู้กล่าวได้บ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544.

ตารางที่ 4.2 ชื่อ หน้าที่ และบริวารของท้าวทั้ง 4

ชื่อ	หน้าที่	บริวาร
1. ท้าวเวสสุวัณณ์	รักษาโลกอยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ	ยักษ์
2. ท้าวธตรฐะ	รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ	คนธรรพ์
3. ท้าววิรุฬหกะ	รักษาโลกอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ	กุมภภัณฑ์
4. ท้าววิรูปักษะ	รักษาโลกอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ	นาค

2. ความเชื่อเรื่องผีเจ้าเมือง

เชื่อว่าผีเจ้าเมืองเป็นบรรพบุรุษหรือผู้ปกครองบ้านเมืองในอดีต เป็นเทวดาในระดับภูมิเทวดา ที่มีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลไม่ให้เกิดภัยอันตรายจากสิ่งเหนือธรรมชาติมาทำร้ายคนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเรื่องทางโลก ผีเจ้าเมืองที่คนไต่ในบ้านเมืองปอนนับถือมีทั้งสิ้น 37 องค์¹¹ เป็นอดีตเจ้าเมืองไต่ทั้งสิ้น เจ้าที่มาลงทรงเป็นประจำในงานกันตอเจ้าเมืองในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษา คือ เจ้าข้อมมือเหล็ก เจ้าเต่า เจ้าหน่อคำแหลง เจ้าจ้องเผือก เจ้าหลวง เป็นต้น

3. ความเชื่อเรื่องเสาไ้บ้าน

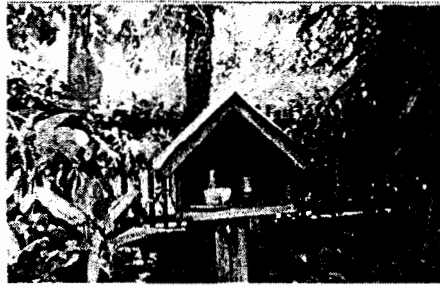
เสาไ้บ้านหรือไ้กลางบ้านก็มีลักษณะเหมือนเสาหลักเมือง ไม่มีเทวดาสีงสถิตอยู่ที่ไ้กลางบ้าน เป็นแค่เสาที่ปักไว้เป็นเครื่องหมายว่าจะมาตั้งถิ่นฐานตรงนี้สมัยที่พญาไพศาลเริ่มสร้างหมู่บ้านเท่านั้น อย่างไรก็ตามจะมีพิธี “วานปะลึก” หรือการทำบุญหมู่บ้านบริเวณเสาไ้บ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ทั้งนี้เพื่อความสามัคคีและความเป็นสิริมงคลของคนในหมู่บ้าน ถือเป็นจุดศูนย์รวมที่สำคัญอีกที่หนึ่งของหมู่บ้านเมืองปอน

4. ความเชื่อเรื่องผีเจ้าบ้าน¹²

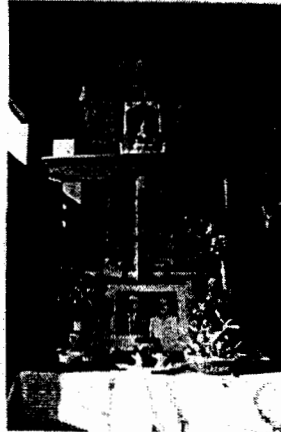
ผีเจ้าบ้านเป็นเทวดาในระดับภูมิเทวดา แต่มีลำดับชั้นต่ำกว่าผีเจ้าเมือง มีหน้าที่ดูแลอันตรายไม่ให้เกิดกับชาวบ้าน ชาวบ้านหมู่ 2 ได้ผูกศาลเจ้าบ้านขึ้น เพราะเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวอยู่ใกล้กับป่าช้า สิ่งชั่วร้ายอาจแผ่เข้ามายังหมู่บ้านและเอาชีวิตคนในหมู่บ้านได้ จึงต้องผูกศาลเจ้าบ้านเพื่อล้างอาถรรพณ์และบังสิ่งชั่วร้ายที่มองไม่เห็น เจ้าที่สิ่งสถิตอยู่ที่ศาลเจ้าบ้านและมาลงทรงในงานกันตอเจ้าบ้านในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษาคือเจ้านุญเมือง

¹¹ สัมภาษณ์ องค์ สองสว่าง (อายุ 59 ปี), มัคทายกวัดและผู้ดูแลศาลเจ้าเมือง, 18 มีนาคม 2544.

¹² สัมภาษณ์ พัน สมพล (อายุ 68 ปี), ผู้ดูแลศาลเจ้าบ้าน, 16 มีนาคม 2544.

(1)

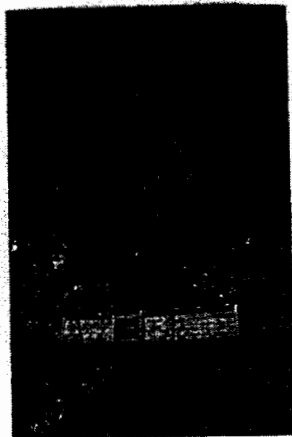
(2)

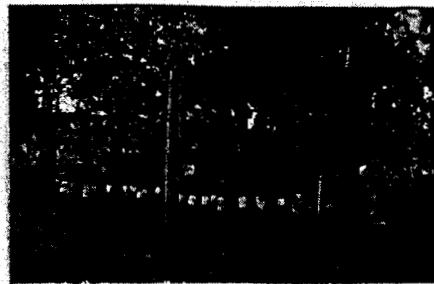
(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

ภาพที่ 4.1 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

(1) ศาลเพียงตาในบ้าน (2) หิ้งพระในบ้าน (3) วัดเมืองปอน (4) วัดธรรมเจดีย์

(5) ศาลเจ้าบ้าน (6) ศาลเจ้าเมือง (7) เสาโงบ้าน

2. งานประเพณี

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต :

1. ประเพณีการเกิด

ระยะที่แม่กำลังเจ็บท้องใกล้จะคลอด จะให้ดื่มน้ำมะพร้าวอ่อน เพราะเชื่อว่าเป็นน้ำที่สะอาด จะไปช่วยล้างไขมันที่ติดตัวทารก ทำให้คลอดง่าย หลังจากคลอดแล้วแม่ก็ต้องอยู่ไฟ 1 เดือน โดยจะต้องงดอาหารแสลงทุกชนิด ทานได้แต่ข้าวสุกหรือข้าวเหนียวปิ้งกับหมูทาทามีน ผงกับเกลือปิ้งเท่านั้น ห้ามดื่มน้ำเย็น ให้ดื่มน้ำต้มกับหัวไพลฝานเป็นแว่น ยาที่ให้แม่อยู่ไฟทาน คือยาสมุนไพร "หมื่นจาลาง" ประุงจากหัวไพล เกลือ พริกไทย

ทารกแรกเกิด จะอาบน้ำโดยใช้น้ำจากบ่อผสมกับน้ำต้มพออุ่น จากนั้นจะใช้สมุนไพรจำพวกใบกะเพราล้างให้สะอาด ขยี้ผสมลงในน้ำที่จะให้ทารกอาบ และจะใช้มือจุ่มลงในน้ำผสมใบกะเพราหยอดลงปากให้เด็กดื่มก่อนอาบน้ำ เป็นการป้องกันท้องอืด ท้องเฟ้อ

3 เดือนแรกจะให้ทารกดื่มนมแม่นั้น เพราะถือเป็นการประหยัดและให้ประโยชน์สูงสุด จากนั้นจะให้ข้าวบด หรือข้าวกับกล้วยน้ำว่าสุก เมื่อทารกโตขึ้นจะให้ทานอาหารกับต้มจืด และเปลี่ยนอาหารไปตามพัฒนาการ

เมื่อทารกมีอายุ 30 วัน พ่อแม่จะทำพิธีมงคล "อาบเหลิน" หรือ "ไถ่นเหลิน" โดยถ้าเป็นลูกสาวจะต้องทำภายใน 30 วัน ส่วนลูกชายอายุเกิน 30 วันก็ทำได้ เชื่อกันว่าหากไม่ทำพิธีนี้ให้ลูก ลูกจะดื้อ และถือว่าพ่อแม่ทำพิธีมงคลให้ลูกไม่ครบถ้วน ในวันทำพิธี พ่อแม่จะทำพิธีเองหรือเชิญคนเฒ่าคนแก่ที่เคารพนับถือในหมู่บ้านมาร่วมพิธีด้วยก็ได้ เริ่มจากให้เด็กอาบน้ำเงิน น้ำทอง จากนั้นก็ให้ปู่ ย่า ตา ยาย ผูกข้อมือและอวยพร พร้อมกับให้ทองหรือเงินขวัญถุงแก่เด็ก จากนั้นผู้ที่มีส่วนงานก็จะร่วมผูกข้อมือและอวยพรเด็ก หากมีพระมาร่วมพิธีก็จะให้พระตัดผมไฟให้ก่อน เสร็จพิธีแล้วจะถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร ที่นิมนต์มา และเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน

หมอดำแยที่ทำความสะอาดทารก เรียกว่า "แม่เก็บ" ถือเป็นคนหนึ่ง เพราะนอกจากจะช่วยทำความสะอาด ตัดสายสะดือแล้ว ยังต้องคอยเฝ้าอาการทั้งแม่และลูกอีก 1 สัปดาห์ ดังนั้นเมื่อถึงเทศกาลทำบุญที่ชาวไตต้องทำพิธีรดน้ำดำหัวขอขมา (กันตอ) ผู้มีพระคุณญาติผู้ใหญ่ จึงต้องไปกันตอแม่เก็บด้วย

2. ประเพณีแต่งงาน (สองหมั่งกำหล่า)

เมื่อหนุ่มสาวชอบพอกัน ฝ่ายชายจะส่งผู้ใหญ่ไปสุขอฝ่ายหญิง จะไม่มีการหมั้นกันไว้นานๆ เพราะเชื่อว่าอาจเกิดภัยแก่คู่หมั้น หากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงยอมก็จะกำหนดวันแต่งงาน แต่ถ้าไม่ยินยอมมักจะพากันหนี แล้วมาขอขมาพ่อแม่ทีหลัง อาจมีพิธีแต่งงานอีกก็ได้ พิธีแต่งงาน

นี่ถือเป็นการจัดงานมงคลครั้งที่ 4 ให้แก่ลูกชาย โดยครั้งแรกคือโก้นเหลลิน ครั้งที่ 2 คือการบวชเป็นสามเณร ครั้งที่ 3 คือการบวชเป็นพระ และครั้งที่ 4 คือการแต่งงาน ส่วนลูกสาวจะมีงานมงคลเพียง 2 ครั้ง คือโก้นเหลลินและแต่งงาน

ในวันแต่งงานจะมีการแห่ขบวนขันหมาก โดยจะแห่จากบ้านฝ่ายชายไปบ้านเจ้าสาว มีการกั้นประตูเงิน ประตูทอง จนกระทั่งถึงที่นอน พิธีเริ่มจากพ่อแม่ทั้ง 2 ฝ่ายผูกข้อมือคู่บ่าวสาวสลับกัน แล้วมอบทองหรือเงินขวัญถุง จากนั้นให้ญาติผู้ใหญ่และแขกที่มาร่วมงานผูกข้อมือและอวยพร หากมีพิธีทางศาสนาให้ทำพิธีทางศาสนาและถวายภัตตาหารก่อน แล้วจึงจัดเลี้ยงแขก อาหารที่ใช้เลี้ยงส่วนมากเป็นขนมจีนและข้าวซอย ซึ่งมีความหมายว่าให้อยู่ด้วยกันยาวนาน ของชำร่วยที่แจกออกร่วมก่อนจะเป็นเมี่ยง 1 คู่ และกล้วย 2 ลูก เมื่อแต่งงานเสร็จแล้ว คู่สมรสจะนำ “โคหนู่หางปลา” หรือใบตองกล้วยที่ทำเป็นรูปหางปลาในขบวนขันหมากไปขอขมาญาติผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่าย เป็นอันเสร็จพิธี

3. ประเพณีการตาย

เมื่อมีคนตายในบ้าน ญาติและเพื่อนบ้านจะช่วยกันอาบน้ำศพ แล้วนำศพไปตั้งบนเสื่อตรงชื่อ ห่มด้วยผ้าขาว เอาด้ายขาวผูกมือให้อยู่ในท่าประนมมือไว้บนหน้าอก ตั้งแจกันดอกไม้และจุดเทียนหรือตะเกียงกระป๋องไว้บนหัวนอน ญาติจะไปเชิญ “เจเร” มาต่อมสีกให้ผู้มาร่วมงานศพฟัง ศพจะตั้งบำเพ็ญกุศลประมาณ 2-5 วัน ถ้าผู้ตายเป็นหญิงหรือชายโสด เรียกว่า “ตายหัวหล่อต่อ” คนهامศพจะนำร่องชนดอกไม้ 3 ครั้ง แล้วนำไปฝังหรือเผา ถ้าเป็นการตายผิดปกติ เช่น ถูกฆ่าตาย กินยาตาย หรือตายท้องกลม จะให้เผาในวันที่ตาย ไม่ให้ข้ามคืน คนที่ตายนอกบ้านจะไม่นำเข้าบ้านเด็ดขาด ตายที่ไหนก็ให้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่นั่น ในวันขึ้นหรือแรม 9 ค่ำ จะไม่นำศพไปเผา เพราะเกรงว่าจะเกิดอาเพศแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ คนตายท้องกลมจะต้องให้สามีข้ามน้ำ โดยแก้ผ้าแล้วไปใส่เสื้อผ้าอีกฟากหนึ่ง แล้วไปบวชที่วัด จะไม่ยอมนำศพที่ตายที่อื่นมาผ่านหมู่บ้านของตน แม้กระทั่งป่าช้าก็ไม่นิยมพัฒนาหรือย้ายป่าช้า เพราะเกรงว่าจะเกิดอาเพศทำให้คนตายมากกว่าปกติ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน สล่าสอจะต้องประกาศให้ชาวบ้านทราบ เพื่อให้ช่วยกันจัดการศพ ก่อนฝังหรือเผาจะใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อน

ประเพณีในรอบปี : งานประเพณีของชาวไตในบ้านเมืองปอนมีบ่อเกิดจากความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นหลัก ประกอบกับการเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นงานประเพณีในรอบปีจึงสอดคล้องกับวงจรการเพาะปลูก งานพิธีกรรมสำคัญมักจัดขึ้นในช่วงหลังเก็บเกี่ยวและช่วงก่อนลงไร่ลงนา เพื่ออ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และอำนวยการให้พืชผลออกงามเก็บเกี่ยวได้ผลดี ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นโอกาสที่คนในชุมชนได้พักผ่อนและเฉลิม

ฉลองรื่นเริงกันอย่างเต็มที่ ก่อนที่จะถึงเวลาเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ซึ่งจะต้องตรากตรำทำงานหนักกันต่อไป

งานประเพณีวัฒนธรรมในรอบปีของชาวไตในบ้านเมืองปอน เรียกว่า “หย่าสี่สิบสองเหลิน” โดยจะเน้นการทำบุญทำทานเป็นหลัก “หย่าสี่” หรือกำหนดการประจำปีตรงกับคำว่า “ราศี 12 เดือน” หรือ ประเพณี 12 เดือน ตามปฏิทินของชาวไตเรียกเดือนแรกว่า “เหลินเจียง” ซึ่งตรงกับเดือนแรกของการนับเดือนของคนไทยภาคกลาง แต่ตรงกับเดือนธันวาคมตามปฏิทินสากล ขณะที่ชาวล้านนาจะเรียกเดือนแรกของปีว่า “เดือนอ้าย” ตรงกับปฏิทินสากลในเดือนตุลาคม

การนับเดือนของชาวไทยใหญ่เป็นดังนี้

ตารางที่ 4.3 การนับเดือนของชาวไต

เดือน	ชาวไตเรียก	เดือนตามปฏิทินสากล	วัฒนธรรมประเพณี
1	เหลินเจียง	ธันวาคม	การถวายเป็นข้าวใหม่
2	เหลินก่า	มกราคม	ไม่มีการทำการมงคลใดๆ
3	เหลินสาม	กุมภาพันธ์	दानก่องโหล ดานข้าวหย่ากู่
4	เหลินสี่	มีนาคม	ปอยส่งล่อง ต่างหอมต่อโหลง
5	เหลินห้า	เมษายน	กันตอ เลี้ยงผีเจ้าเมือง
6	เหลินหก	พฤษภาคม	ปอยจำดี ปอยบอกไฟ
7	เหลินเจ็ด	มิถุนายน	ลอกเหมือง แบ่งฝาย
8	เหลินแปด	กรกฎาคม	เข้าพรรษา ปอยจำก๊ะ
9	เหลินเก้า	สิงหาคม	ปอยจำก้อก
10	เหลินสิบ	กันยายน	ต่างหอมต่อโหลง
11	เหลินสิบเอ็ด	ตุลาคม	แฮนหอมโก่จา จองพารา หลู่เดนแหง
12	เหลินสิบสอง	พฤศจิกายน	ปอยส่งกานกถึง ปอยหมั่งกะป่า

รายละเอียดของประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา มีดังนี้

เหลินเจียง (ธันวาคม) มีพิธีถวายเป็นข้าวใหม่ จะเป็นช่วงที่ข้าวในนาสุกเต็มที่และมีการเก็บเกี่ยว หรือที่เรียกว่า “ข้าวใหม่ออก” จะมีการตำข้าวปุก โดยการนำข้าวเหนียวออกใหม่มาหนึ่งแล้วนำมาตำให้ละเอียด เอางาตำมาคลุกกับข้าวที่ตำ นำมาจิ้มกับน้ำอ้อย โดยจะนำไปถวายพระและแจกจ่ายกันในหมู่บ้าน

เหลินก่า (มกราคม) เป็นเดือนที่พระสงฆ์อยู่ในปริวาสกรรมและมานัต หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เข้าก่า” จึงไม่มีการทำการมงคลใดๆไม่ว่าจะเป็นการแต่งงานหรือขึ้นบ้านใหม่

เหลนสาม (กุมภาพันธ์) เนื่องจากเป็นเดือนที่มีอากาศหนาวเย็น ในวันมาฆบูชา (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) ชาวไตจะจัดงานประเพณี “กองไหล (กองพิน)” โดยชาวไตแต่ละครัวเรือนจะหาไม้พิน หลังละท่อนสองท่อนมารวมกันที่วัด จัดซ้อนโดยลักษมา (ช่างไม้) แต่งให้เป็นรูปทรงเจดีย์ ประดับประดาให้สวยงามโดยใช้กระดาษสี และโคมกระดาษ สำหรับยอดเจดีย์ด้วยไม้แปก (ไม้สนที่มีน้ำยางติดไฟได้ง่าย ทางล้านนาเรียกว่า ไม้เกี้ยว) ตกกลางคืนหลังจากทำพิธีถวายกองไหลแต่พระสงฆ์เสร็จแล้ว ก็จะจุดไฟเป็นพุทธบูชา

นอกจากนี้ยังมีประเพณีตายข้าวหย่ากู่ ซึ่งนิยมทำกันระหว่างขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 จนถึงขึ้น 15 ค่ำของเดือนเดียวกัน ข้าวหย่ากู่มีลักษณะเหมือนข้าวเหนียวแดง กวนกันคราวหนึ่งเป็นกระทะใหญ่ บางครั้งจะรวมกันทำทั้งหมู่บ้าน หรือแยกเป็นกลุ่มเครือญาติ หรืออาจทำเพียงครอบครัวเดียวก็ได้ แล้วแต่ผู้อาสาเป็นเจ้าภาพ การทำก็จะนำส่วนผสมต่างๆที่ใช้ในการทำข้าวหย่ากู่ มีข้าวเหนียวหนึ่ง กะทิ น้ำอ้อย งาคั่ว มะพร้าวขูด ถั่วลิสงต้ม แล้วทุกคนก็มาช่วยกันกวนจนเสร็จ ตัดแบ่งไว้เพื่อถวายพระสงฆ์ ส่วนที่เหลือก็จะนำไปใส่เกวียนที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แห่แหนตีฆ้องกลอง ร่วมประโคมในขบวนไปตามหมู่บ้านแล้วตักแจกจ่ายตามบ้านเรือน เรียกว่า การตานข้าวหย่ากู่

เหลนสี่ (มีนาคม) เป็นเดือนแห่งการเริ่มต้นของ “ปอยสง่าลอง” หรือการบวชเณรตามประเพณีไต จะทำกันในช่วงเดือนสี่จนถึงก่อนเดือนห้า ก่อนการจัดงานประมาณ 15 วัน จะมีการประชุมที่วัดโดยมีพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ ญาติของผู้ที่จะบวช และผู้นำชุมชนคนอื่นๆ ร่วมตกลงกันว่าในแต่ละปีจะบวชสง่าลองกันกี่องค์ และจะมีการจัดขบวนสง่าลองกันอย่างไร ใครจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงานในแต่ละด้าน เหตุที่ต้องบวชรวมกันก็เพราะเป็นงานที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก การจัดงานและร่วมเป็นเจ้าภาพพร้อมๆกันจะช่วยประหยัดเงินไปได้มาก งานปอยสง่าลองมีกำหนดเวลาทั้งสิ้น 3 วัน ในวันแรกคือวันรับสง่าลอง บรรดาเด็กชายที่จะเข้าพิธีจะได้รับการโกนศีรษะและแต่งกายแบบพม่า จะมีการแห่สง่าลองไปบอกกล่าวและกันตอ (ขอขมา) ตามลำดับความสำคัญ โดยเริ่มจากพระสงฆ์ที่วัด เจ้าเมืองที่ศาลเจ้าเมือง และบ้านของผู้ที่เคารพนับถือเพื่อขอขมาและรับศีลรับพร วันที่สองจะแห่สง่าลองร่วมกับขบวนเครื่องไทยทานไปตามถนนในหมู่บ้านแล้วนำกลับมารวมกันที่วัด วัดสุดท้ายก็จะแห่สง่าลองตามถนนสายต่างๆในหมู่บ้านอีกครั้ง จากนั้นก็ไปรวมกันที่วัดเพื่อทำพิธีบวช

นอกจากนี้ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 จะนิยมประกอบพิธี “ต่างขอมต่อไหลง” หรือการถวายข้าวมธุปายาสเป็นพุทธบูชา (ในปีหนึ่งนิยมทำ 5 ครั้ง คือ ในวันเพ็ญเดือน 4, 6, 10, 11 และ 12) โดยในตอนกลางคืนของวันขึ้น 14 ค่ำ จะมีการจัดเตรียมขั้ดราชวัติที่ใช้กันเป็นเขตหนึ่งข้าว ผู้หนึ่งได้แก่หญิงสาวบริสุทธิ์หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถือศีล 8 เมื่อนั่งข้าวสุกแล้วจะปั้นข้าวเป็นก้อนเล็กๆ ทา

ด้วยเนยและน้ำผึ้งจำนวน 49 ก้อน รุ่งเช้าประมาณตี 5 เจ้าอาวาสวัดจะทำพิธีถวายข้าวนี้แก่พระพุทธรองค์ จากนั้นจะมีการเลี้ยงภัตตาหารเช้าแก่ภิกษุสงฆ์

เหลลินห้า (เมษายน) เป็นช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นงานประเพณีที่สำคัญของชาวไต ระยะเวลาของงานจะมีประมาณ 2-3 สัปดาห์ ซึ่งนอกจากจะมีงานพิธีต่างๆในวันสังขารล่อง วันเนา และวันพญาวันแล้ว ยังมีกระบวนการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และผู้เฒ่าที่เคารพนับถือ รวมทั้งการกัณฑ์ (ขอขมา) ในสิ่งที่ได้กระทำผิดไปในช่วงปีที่ผ่านมาอีก 1-2 สัปดาห์ โดยจะเริ่มจากการกัณฑ์ต่อผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านก่อน จากนั้นชาวบ้านจะรวมตัวกันที่วัดแล้วขับรกรวมกันเป็นขบวนไปกัณฑ์ยังหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งที่บ้านเมืองปอนนี้จะแบ่งสายกัณฑ์เป็น 2 สายหลัก คือ สายเหนือ ต้องไปกัณฑ์ที่บ้านขุนยวม บ้านต่อแพ และบ้านปางหมู ส่วนสายใต้จะไปกัณฑ์ที่แม่ลาน้อย แม่สะเรียง ขณะเดียวกันหมู่บ้านอื่นๆก็ต้องมากัณฑ์ที่บ้านเมืองปอนด้วย โดยชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัด เตรียมทำขนมและอาหารต่างๆ เพื่อรับรองขบวนกัณฑ์ที่จะมาถึง เมื่อการกัณฑ์ต่อผู้อาวุโสทั้งในหมู่บ้านของตนและหมู่บ้านต่างๆเสร็จสิ้นจะเป็นเวลาของการกัณฑ์ต่อพระสงฆ์ในหมู่บ้าน มีการถวายข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียนบูชา ทำพิธีขอให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษาเพื่อเป็นที่พึ่งให้แก่ชาวบ้านต่อไปอีก และในบ่ายวันเดียวกันนั้นก็จะมีกัณฑ์ต่อศาลเจ้าเมือง มีการถวายข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียนบูชาเจ้าเมืองเช่นกัน และจะมีพิธีให้เจ้าเมืองลงทรงเพื่อตักเตือนให้ชาวบ้านประพฤติดีอยู่ในศีลธรรมอันดีจนกว่าจะถึงปีต่อไป

หลังการกัณฑ์เสร็จสิ้น จะมีพิธีทำบุญหมู่บ้านหรืองาน “วานปะลึก” ณ บริเวณเสาใจบ้านของหมู่บ้าน มีการเซ่นสังเวยเสาใจบ้านหรือเสาหลักเมืองของหมู่บ้าน และส่ง “สะตวง” หรือกระทงสะเดาะเคราะห์ไปตามทิศต่างๆทั้ง 8 ทิศ ชาวบ้านจะนำหม้อหรือถังใส่น้ำแช่ฝักส้มป่อยและพีชมงคล 7 ชนิดมัดรวมกันเป็นกำ นำตาเหลวซึ่งทำจากดอกसानเป็นรูปดาวมาวางไว้ในพิธีที่จัดไว้ เพื่อให้พระสงฆ์ทำพิธีปลุกเสก ในระหว่างการทำพิธีนี้จะห้ามผู้ใดเข้า-ออกหมู่บ้านเป็นอันขาด เมื่อเสร็จพิธีชาวบ้านก็จะนำน้ำมนต์ที่ได้ไปขัดสาดบริเวณบ้านของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนพีชมงคลและตาเหลวจะนำไปผูกไว้หน้าบ้าน เพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาแผ้วพาน

เหลลินหก (พฤษภาคม) เป็นช่วงปลายฤดูร้อนต้นฤดูฝน มีเทศกาลปอยห่านน้ำ ประกอบไปด้วย 2 งานย่อยๆ คือ งาน “ปอยจำตี” (งานก่อเจดีย์ทราย) และงาน “ปอยบอกไฟ” (งานบั้งไฟ)

ในตอนเช้าของงานปอยจำตี ศรัทธาญาติโยมนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ที่วัดและช่วยกันขนทรายมาก่อเป็นเจดีย์ทราย ประดับด้วยธงและฉัตรอันเล็กๆ ทำจากกระดาษหลากสี มีการตัดไม้จักตอกมาสานเป็นราชวัตรชั้นเป็นสี่เหลี่ยมกันเป็นชั้นๆเหมือนเจดีย์ และเอาท่อข้าว ห่อแองพร้อมทั้งนำเอา “หอมต้อ” คือการนำเอาใบตองมาพับทำเป็นชั้นใบเล็กๆเป็นกระทง เรียกว่า “ก๊อกหอมต้อ” แล้วเอาข้าว ขนม ใส่นำไปบูชาเจดีย์ทราย พอตกบ่ายก็จะนำ “บอกไฟ” (บั้งไฟ) จาก

ในหมู่บ้านและจากหมู่บ้านอื่นที่แห่กันมาเป็นขบวน ประโคมด้วยฆ้อง กลอง ฉาบ มาถึงที่จุดบอกไฟท้ายหมู่บ้าน ซึ่งห่างจากหมู่บ้านพอสมควร ทั้งนี้เพราะกลัวว่าบอกไฟที่จุดขึ้นแล้วจะตกใส่บ้าน สำหรับการประกวดบอกไฟ จะดูจากที่จุดขึ้นฟ้าว่านานเท่าใด บอกไฟใดจุดขึ้นฟ้าเป็นเวลานานก็ถือว่าชนะ ส่วนวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการยิงก็เพื่อเตือน "ขุนศึกยา" หรือ พระอินทร์ ว่าอย่าลืมนับดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ในปีนั้น

เหลินเจ็ด (มิถุนายน) ไม่มีพิธีกรรมหรือประเพณีใดๆ เพราะต้องเตรียมที่นาและซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องมือที่จะต้องใช้ในการทำนาสำหรับฤดูกาลที่กำลังจะมาถึง

เหลินแปด (กรกฎาคม) เข้าฤดูกาลเข้าพรรษา พระสงฆ์อยู่ธรรมาวาสจำพรรษา มีงานบุญถวายผ้าอาบน้ำฝนพร้อมเครื่องไทยทานแด่ภิกษุสงฆ์ ทุกวันพระตลอดช่วงพรรษา บรรดาผู้เฒ่าผู้แก่และผู้มีจิตศรัทธาจะนุ่งขาวห่มขาวไปถืออุโบสถศีลค้างที่วัดกันมาก โดยจะเตรียมที่นอนหมอน มุ้ง มาไว้ที่วัด ผู้ชายจะนอนที่วิหาร ส่วนผู้หญิงจะนอนที่โรงนอนที่จัดเตรียมไว้ให้ ตอนเช้าจะทำวัตรเช้า มีพิธีสงฆ์ และรับศีลรับพรจากพระสงฆ์ ตอนกลางคืนมีสวดมนต์ นั่งวิปัสสนา วันรุ่งขึ้นจากวันพระจะมีงานทำบุญทำทานเลี้ยงพระ มีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก

เหลินเก้า (สิงหาคม) เป็นฤดูทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องออกไปทำนาตั้งแต่ฟ้าสางจนมืดค่ำ จึงไม่มีเวลาเตรียมข้าวปลาอาหารถวายพระ จึงมีการกำหนดเวรส่งข้าวพระ โดยจะนัดหมายไว้ล่วงหน้า เป็นการแบ่งภาระในการส่งข้าวให้พระ

เหลินสิบ (กันยายน) มีการจัดงาน "ปอยสลาก" (งานสลากภัต) ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จะมีการถวายต่างขอมต่อโหลง หรือ "พุทธมหาภิณฑบาตร" มีการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ตลอดจนทำบุญตักบาตรแบบข้าวสารล้นบาตร

เหลินสิบเอ็ด (ตุลาคม) เป็นเทศกาลออกพรรษา จะเริ่มด้วย "งานแฮนขอมโก่จา" หรือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในรอบปีที่ผ่านมา โดยเชื่อว่าช่วงก่อนออกพรรษาราว 2 สัปดาห์ ตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นช่วงที่วิญญาณของคนตาย จะได้รับการปลดปล่อยให้มารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ญาติพี่น้อง พ่อแม่ ภริยาสามี จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เมื่อมีการทำบุญ คนที่ตายไปแล้วก็จะได้รับส่วนบุญส่วนกุศล จะขึ้นชนยินดีกลับไป บุญกุศลที่ได้จะส่งผลให้ผู้ตายได้ไปสุดไปเกิดยังภพที่ดีกว่า ผู้ที่ทำบุญให้ก็จะได้รับบุญกุศลด้วย ส่วนวิญญาณผู้ตายที่ไม่มีญาติหรือผู้ทำบุญให้ ก็จะกลับไปด้วยความผิดหวังและสาปแช่งต่าง ๆ นานา การทำบุญแฮนขอมโก่จาจะทำบุญที่วัด โดยจะต้องจองวันทำบุญเอาไว้ล่วงหน้า เพราะมีช่วงเวลาทำได้เพียงแค่ 15 วันเท่านั้น

เทศกาลออกพรรษาจะเริ่มตั้งแต่ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งถือเป็นวันอ้งจืดหรือวันปิดเทศกาลออกพรรษา ตอนกลางคืนช่วงระหว่างก่อนออกพรรษา ชาวบ้านจะนำไม้เกียะ (ไม้สน) วางและจุดไว้หน้าบ้านของตนเพื่อให้สว่างไสวและถือเป็นพุทธบูชา มี

การถวาย "จองพารา" หรือปราสาทพระ ที่จำลองขึ้นเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เสด็จกลับจากการโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ในวันออกพรรษานี้จะมีงานทั้งกลางวันและกลางคืน โดยตอนกลางวันจะมีพิธีสงฆ์ที่วัด ตอนบ่ายจะมีขบวนแห่จองพาราของหมู่บ้าน จะเริ่มแห่จากวัดไปตามตามถนนในหมู่บ้านแล้วไปสิ้นสุดที่วัด ในขบวนแห่จะมีขบวนฆ้อง กลอง ฉาบ และการรำรำตามวัฒนธรรมไท เช่น รำนก รำโต อยู่ในขบวนด้วย สร้างความสนุกสนานและครึกครื้นเป็นอันมาก เสร็จจากขบวนแห่แล้วก็นำจองพาราไปตั้งไว้ตามบ้านของแต่ละคน โดยมักจะวางจองพาราไว้บนกระเบื้องบ้านชั้น 2 หันจองพาราออกสู่ทิศตะวันออก อันเป็นทิศมงคลตามความเชื่อของพุทธศาสนา ส่วนตอนกลางคืนก็จะมีพิธีสงฆ์ที่วัด และมีพิธี "หลูเตนแหง" หรือการถวายเทียนเป็นพุทธบูชาโดยจะจุดเทียนบริเวณหิ้งเทียนหน้าวิหารที่ได้จัดเตรียมเอาไว้ นอกจากนี้ยังต้องไปจุดเทียนบูชาเจ้าเมืองหน้าศาลเจ้าเมือง และบริเวณเสาไ้บ้านด้วย นอกจากการจุดเทียนแล้วชาวบ้านจะเตรียมไม้เกี้ยวมาจุดที่วัดและที่ศาลเจ้าเมืองไปพร้อมๆกัน จะมีการจุดประทัดปิดท้ายเพื่อเป็นสัญญาณให้ทราบว่าได้มาร่วมพิธีครบถ้วนแล้ว

เสร็จจากงานออกพรรษา ก่อนจะถึงงานวัดต้องจัด ก็จะมีการกัณฑ์ตอเหมือนงานเหลน 5 ทุกประการ เริ่มจากการกัณฑ์ตอผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน เสร็จแล้วจึงรวมคนในหมู่บ้านไปกัณฑ์ตอญาติผู้ใหญ่ในหมู่บ้านต่างๆที่อยู่ไกลออกไป ขณะเดียวกันก็เตรียมรับรองคนจากหมู่บ้านอื่นที่จะมากัณฑ์ตอด้วย เสร็จจากช่วงกัณฑ์ตอหมู่บ้านแล้วก็จะเป็นการกัณฑ์ตอพระสงฆ์ที่วัดและเจ้าเมืองที่ศาลเจ้าเมือง โดยจะจัดงานในวันเดียวกัน และเมื่อถึงวันต้องจัดก็จะมีการทำบุญถวายผ้าป่าในตอนกลางวัน และยังมีถวายเทียนต้นเกี้ยว โดยชาวบ้านจะร่วมกันสร้างเทียนขนาดใหญ่ มีความสูงไม่ต่ำกว่า 2.5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางไม่ต่ำกว่า 30 เซนติเมตร จำนวน 2 ต้น แล้วจัดขบวนแห่ในตอนบ่าย มีขบวนฆ้อง กลอง ฉาบ และการรำรำเป็นที่สนุกสนานเหมือนวันออกพรรษา เสร็จแล้วจะนำไปปักไว้ที่ลานวัดและลานหน้าศาลเจ้าเมือง และจะจุดเทียนเป็นที่สว่างไสว ถือเป็นกัณฑ์ตอเทศกาลออกพรรษาอย่างสมบูรณ์

เหลนสิบสอง (พฤศจิกายน) เดือนนี้จะมี "ปอยสว่างกานกถึง" หรือการถวายผ้าพระกฐิน และงาน "ปอยหมั่งกะป่า" หรืองานบุญเขาวงกต จัดทำเพื่อให้พระภิกษุ สามเณร เดินบิณฑบาต โดยให้ประชาชนอยู่โดยรอบ การจัดทำเขาวงกตจะจัดทำโดยสานไม้ไผ่เป็นราชวัด ทำเป็นสี่เหลี่ยมโดยใช้ไม้ไผ่สานกันไว้ ที่มุมทุกมุมจะมีปราสาทจำลอง แล้วทำทางเดินให้วกวนเสมือนเดินไปสูเขาวงกตที่ยากลำบาก ตรงกลางมีปราสาทจำลองขนาดใหญ่ ชาวบ้านสามารถเดินไปใส่ดอกไม้ธูปเทียนบูชาที่ปราสาทจำลองทั้ง 5 พอดอนเข้า พระสงฆ์จะเดินในเขาวงกตแล้วรับบิณฑบาตจากชาวบ้านที่มาใส่บาตรรอบๆเขาวงกต

4.1.8 วิวัฒนาการชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชนในหมู่บ้านประกอบการค้นเอกสาร พบว่าชุมชนมีวิวัฒนาการดังนี้¹³

1. ระยะที่ 1 (ประมาณ พ.ศ.2390-2470)

เหตุการณ์สำคัญ : ก่อน พ.ศ.2374 แม่ฮ่องสอนเป็นเพียงดินแดนกันชนระหว่างอาณาจักรล้านนากับอาณาจักรพม่า ผู้คนเดินทางไปมาเพื่อตั้งถิ่นฐานตามสะดวก เพราะไม่มีเส้นแบ่งอาณาเขตที่ชัดเจน ปี พ.ศ.2374 ภายใต้การปกครองของพระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ (พม่า ไต กะเหรี่ยง และตองสู) เริ่มเข้ามาขอสัมปทานทำไม้สักในเขตล้านนา เนื่องจากปริมาณไม้สักในพม่าเริ่มร่อยหรอ กิจการตัดฟันไม้สักเพื่อส่งค่าต่อไม้ให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ทำรายได้อย่างมาก ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำมาหากินมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2399 เกิดเหตุการณ์สู้รบเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในหมู่หัวเมืองไต จึงมีชาวไตอพยพเข้ามาอาศัยแถบแม่ฮ่องสอน เมืองปาย และขุนยวมเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดแม่ฮ่องสอนกลายเป็นชุมชนที่ได้รับการยกฐานะเป็นเมืองหน้าด่านเมื่อ พ.ศ.2417 ซึ่งเชียงใหม่ไม่ได้ปกครองแม่ฮ่องสอนโดยตรง แต่ตั้งให้คนท้องถิ่นชาวไตเป็นเจ้าเมืองและส่งส่วยสาอากรให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ปีละครั้ง ปี พ.ศ.2443 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดระเบียบการปกครองและเรียกบริเวณแม่ฮ่องสอนว่า "บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก" ตั้งที่ทำการแขวงที่เมืองขุนยวม ปี พ.ศ.2453 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน ขุนยวม เมืองปาย และเมืองแม่สะเรียงเป็นเมืองจัตวาขึ้นต่อมณฑลพายัพ แล้วย้ายที่ทำการไปที่เมืองแม่ฮ่องสอน แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นบริเวณพายัพเหนือ

ลักษณะกายภาพ : พญาน้อยศรีไพศาลได้รวบรวมผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2390-2400 หรือประมาณกว่า 150 ปีมาแล้ว การเลือกพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานนั้นพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยหลัก ซึ่งพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบระหว่างภูเขา แม้จะไม่กว้างใหญ่ แต่ก็เพียงพอกับจำนวนประชากรในสมัยนั้นที่จะเข้ามาตั้งบ้านเรือนและทำการเพาะปลูก ขณะเดียวกันก็มีลำน้ำปอนไหลผ่านทางทิศตะวันออก จึงไม่เกิดปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูก โครงสร้างทางกายภาพเมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้านประกอบไปด้วย

1. เสาไจบ้าน มีการปักหลักใจกลางบ้านตรงกลางพื้นที่ก่อนการสร้างหมู่บ้าน เป็นการ

¹³ สวัสดิ์ อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, และสัมภาษณ์ พระอมร วชิรจิตโต (อายุ 43 ปี), เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน, 17 มีนาคม 2544, สัมฤทธิ์ ทิพาคำ (อายุ 50 ปี) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2, 16 มีนาคม 2544, ชุ่น เขียวเรศ (อายุ 74 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544, ปัญญา ณ เมืองใหม่ (อายุ 68 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544 และหมากทอง จันทร์เทพศรี (อายุ 59 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544.

ให้ความสำคัญแก่พื้นที่ที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และแสดงให้เห็นความเป็นศูนย์กลางหมู่บ้าน ขณะเดียวกันก็มีการเฉลิมฉลองเมื่อตั้งหมู่บ้านเสร็จถึง 7 วัน 7 คืน โดยนิมนต์พระมาสวดทำบุญให้ศีลให้พร ณ ใจกลางหมู่บ้านนั้น เพื่อความเป็นสิริมงคล ปัจจุบันก็ยังคงมีพิธีทำบุญหมู่บ้าน หรือ "งานวานปะลึก" ที่บริเวณเสาไจบ้านเป็นประจำ ปีละครั้งในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือเทศกาลปีใหม่ของคนไต โดยจะเลือกวันทำบุญในวันพฤหัสบดี เพราะถือว่าหมู่บ้านได้ถือกำเนิดขึ้นในวันพฤหัสบดี นับเป็นพิธีที่ระลึกถึงสถานที่ที่บรรพบุรุษพวกตนได้เริ่มรวบรวมผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และสะท้อนความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน

2. วัดเมืองปอน ตั้งอยู่ตรงหัวบ้านด้านทิศเหนือ วัดนี้แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและการให้ความสำคัญในพระพุทธศาสนาของคนไต ที่จะต้องมีสถานที่สำหรับประกอบกิจของสงฆ์ มีสถานที่สำหรับชาวบ้านได้ปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณีตลอดปี

3. ศาลเจ้าเมือง ตั้งอยู่ตรงหัวบ้านติดกับวัดเมืองปอน เป็นบริเวณที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ โดยเฉพาะต้นไทรที่ถือกันว่าเป็นที่อยู่ของ "เสื้อเมืองใหญ่" หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมือง สร้างบรรยากาศให้ดูขรึม ขลังและน่ากลัว ศาลเจ้าเมืองสะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องคุณความดีของบรรพบุรุษที่ได้สร้างไว้ และยังคงยดุดแลทุกซอกซอกของลูกหลานในชุมชน ชาวบ้านจะประกอบพิธีกันตอ (ขอขมา) เจ้าเมืองปีละ 2 ครั้งที่ศาลเจ้าเมือง ในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษา

สาเหตุที่วัดและศาลเจ้าเมืองตั้งอยู่บริเวณหัวบ้านด้านทิศเหนือ ก็เพราะเชื่อกันว่า บริเวณทิศเหนือของหมู่บ้าน หรือที่เรียกว่า "หัวเมือง" ถือเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด ดังนั้นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน เช่น วัดและศาลเจ้าเมือง จึงถูกกำหนดให้อยู่ในบริเวณดังกล่าว

4. ป่าช้า ตั้งอยู่ทางหัวบ้านฝั่งตะวันตกของหมู่บ้าน

5. กลุ่มบ้าน จะตั้งกระจุกรวมกันโดยมีเสาไจบ้านเป็นศูนย์กลาง แต่ละบ้านจะเลือกทำเลสร้างบ้านได้ตามสะดวก ยกเว้นบ้านของผู้นำชุมชนซึ่งเป็นคนสำคัญของหมู่บ้านจะต้องอยู่ใกล้กับหัวบ้าน บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่ริมถนนเพื่อความสะดวกในการเข้า-ออก และมีพื้นที่หลังบ้านไว้ทำประโยชน์อื่นๆ เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เก็บพืชผล ฯลฯ ขนาดการครอบครองที่ดินขึ้นอยู่กับความสามารถในการดูแลพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน ครัวบ้านจะสร้างเอาแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดอย่างเต็มที่และหลีกเลี่ยงลมหนาว

ส่วนถนนสายหลักในหมู่บ้านจะมีเพียง 2 สาย เป็นทางเกวียนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน และใช้เป็นทางเดินออกไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ถ้าไปเมืองแม่ฮ่องสอนจะใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 3 วัน ไปจังหวัดเชียงใหม่ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 15 วัน ผ่านอำเภอแม่แจ่ม แม่วาง และสันป่าตองของจังหวัดเชียงใหม่ การเดินทางไปอำเภอแม่ลาน้อย และแม่สะเรียงของจังหวัดแม่ฮ่องสอน นิยมล่องแพไปตามลำน้ำยม จะใช้เวลาในการเดินทางทั้งสิ้น 5 วัน ส่วนการเดินทางไปเมืองตองอู

ประเทศพม่าจะใช้เวลาประมาณ 15 วัน โดยนิยมไปขึ้นแพที่บ้านแม่สุรินทร์แล้วล่องไปออกแม่น้ำปาย และออกแม่น้ำสาละวินเข้าสู่ประเทศพม่า

ลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม : เศรษฐกิจจะเป็นแบบพึ่งตนเอง และจะเพาะปลูกเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก โครขาดเหลืออะไรก็จะแลกเปลี่ยนกัน ส่วนของหายาก เช่น เกลือ กะปิ น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ ผ้า ตะเกียง เครื่องเหล็ก ฯลฯ จะซื้อจากพ่อค้าวัวต่าง

การประกอบอาชีพในช่วงนี้คือ เกษตรกรรมและการเป็นพ่อค้าวัวต่างไปยังเชียงใหม่และพม่า ซึ่งการเดินทางไปเชียงใหม่ลำบากกว่าการเดินทางไปพม่ามาก ต้องใช้เวลาในการเดินทางไป-กลับไม่ต่ำกว่า 1 เดือน เพราะเป็นเส้นทางบกและต้องขึ้นเขาลงห้วยนับไม่ถ้วน จึงต้องหยุดพักเป็นระยะๆ ทำให้เสียเวลาในการเดินทางและไม่สะดวกต่อการลำเลียงสินค้าเป็นจำนวนมากๆ ขณะที่การติดต่อกับฝั่งพม่าทำได้สะดวกและรวดเร็วกว่า ใช้เวลาในการเดินทางไป-กลับไม่เกิน 15 วัน ด้วยเส้นทางน้ำคือแม่น้ำปายและแม่น้ำยวมที่ไหลลงแม่น้ำสาละวินไปออกอ่าวมะตะบันที่เมืองมะละแหม่งซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญของพม่าในสมัยนั้น

การจัดระเบียบของชุมชนในสมัยนั้น จะมีผู้นำชุมชน คือเจ้าเมืองปอน คหบดี และพระสงฆ์ ซึ่งเจ้าเมืองปอนจะปกครองหมู่บ้านอย่างเข้มงวด และขึ้นตรงต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่อีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าทึบ ชาวบ้านจึงต้องรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง หากเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินจะได้รวบรวมผู้คนหรือลงโทษผู้กระทำผิดได้ทัน

ในด้านการศึกษา ผู้ชายจะได้บวชเรียนที่วัด หรือหากใครมีฐานะดีก็จะส่งลูกหลานไปศึกษาที่พม่า เพราะระบบการศึกษาของพม่าที่อยู่ในปกครองของอังกฤษก้าวหน้ากว่าฝั่งไทย ส่วนผู้หญิงมักจะได้เรียนหนังสือ

2. ระยะเวลาที่สอง (ประมาณ พ.ศ.2471-2500)

เหตุการณ์สำคัญ : มี 2 เหตุการณ์ คือ 1.) ในปี พ.ศ.2476 เลิกการปกครองเป็นมณฑลและจัดตั้งเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนตามระบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบใหม่ พร้อมทั้งจัดตั้งเมืองขุนยวม เป็นอำเภอขุนยวม มีนายอำเภอรับผิดชอบดูแลพื้นที่ และ 2.) การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งในปี พ.ศ.2486 กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งทัพและสร้างถนนสายแรกให้แก่แม่ฮ่องสอนเพื่อไปยังพม่า* ถือเป็นแนวถนนให้กับถนนสาย 1095 ในปัจจุบัน

*กำหนดแนวถนนจากแยกแม่มาลัย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เข้าเขตบ้านน้ำริน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน แล้วตัดสู่อำเภอเมือง ตรงไปอำเภอขุนยวม เข้าเขตพม่าบนสันตอยน้ำพองและบรรจบกับเส้นทางในพม่าที่สร้างมาจากแม่แจ๊ะ น้ำมาง

ลักษณะกายภาพ : กลุ่มบ้านมีรัศมีขยายออกจากเสาเ้าบ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางบ้านมากขึ้นไปทางด้านหัวบ้านและหางบ้าน มีการจับจองพื้นที่ว่างเป็นที่พักอาศัยและที่ทำกิน สาเหตุก็เนื่องมาจากจำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการอพยพของชนเมือง/คนล้านนา โดยเฉพาะจากอำเภอแม่วางและอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ถนนในหมู่บ้านก็ขยายตามเขตของหมู่บ้าน

ลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม : อาชีพสำคัญของคนในชุมชนยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรม ส่วนการค้าวัวต่างก็ยังคงมีความสำคัญ เพราะความยากลำบากในการเข้าถึง จึงต้องใช้วัวต่างนำสินค้ามายังหมู่บ้าน

ส่วนสภาพสังคมก็ไม่ต่างไปจากยุคแรก นั่นคือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน ส่วนตำแหน่งเจ้าเมืองก็ยกเลิกไปเพราะหมู่บ้านไม่ได้ขึ้นกับเจ้าเมืองเชียงใหม่อีกต่อไป แต่อยู่ภายใต้การปกครองของกระทรวงมหาดไทย และอยู่ในเขตปกครองของอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญจึงเป็นกำนัน และผู้ใหญ่บ้านแทน

3. ระยะที่สาม (ประมาณ พ.ศ.2501 - 2520)

เหตุการณ์สำคัญ : ปี พ.ศ.2505 นายพลเนวินทำรัฐประหารในพม่า และออกมาตรการกีดกันการค้าไม้จากไทย บริษัทที่ได้สัมปทานป่าไม้ในแม่ฮ่องสอนเริ่มประสบปัญหา จึงตัดถนนเชื่อมจากออบหลวงไปแม่สะเรียง เพื่อความสะดวกในการลำเลียงไม้ออกจากฝั่งไทยแทนฝั่งพม่า ส่งผลทำให้ถนนสายฮอด-แม่สะเรียงสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2508 ขณะเดียวกันในปี พ.ศ.2506 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้เร่งรัดให้พัฒนาถนนทั่วประเทศ จึงเกิดการตัดถนน 2 สายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คือด้านเหนือจากเชียงใหม่ เข้าสู่อำเภอปาย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และอำเภอขุนยวม ส่วนด้านใต้ตัดจากอำเภอแม่สะเรียงมาบรรจบที่อำเภอขุนยวม เริ่มแรกเป็นถนนลูกรัง แต่ก็ได้รับการปรับปรุงเรื่อยมา จนเป็นถนนลาดยางตลอดทั้งสายเมื่อ พ.ศ.2520

ลักษณะกายภาพ : หมู่บ้านขยายตัวมากขึ้นตามจำนวนประชากร มีการแบ่งที่ให้แก่ลูกหลานเพื่อปลูกสร้างบ้านในบริเวณบ้านเดิม พื้นที่ว่างในบ้านจึงลดลง ขณะเดียวกันก็มีการปลูกบ้านใหม่ตามที่ว่างในหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านมีความหนาแน่นมากขึ้นทั้งจำนวนบ้านและจำนวนประชากร

ในช่วงนี้มีการย้ายป่าช้าไปทางหางบ้านฝั่งตะวันตกของถนนสาย 108 สาเหตุที่เลือกบริเวณดังกล่าวเป็นป่าช้าใหม่ก็เนื่องจาก ประชากรมีมากขึ้นทำให้พื้นที่ป่าช้าเดิมเล็กลง ประกอบกับตั้งอยู่ตรงเชิงเขา เมื่อฝนตกจะชะล้างดินบริเวณป่าช้าไหลลงมายังพื้นที่ด้านตะวันออกซึ่งต่ำกว่า และไหลลงในลำเหมืองที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ จึงเกิดความสกปรก

มีการสร้างโรงเรียนขึ้นในชุมชนบนบริเวณป่าช้าเดิม และเกิดตลาดขึ้นในหมู่บ้าน โดยมีคนในหมู่บ้านเป็นผู้บริจาคที่ดินให้ ตลาดตั้งอยู่เกือบกึ่งกลางของหมู่บ้าน จึงสามารถให้บริการคนได้ทั้งหมู่ 1 และหมู่ 2 ทั้งถึงกัน

ในเรื่องของการเดินทางนั้น แม้จะมีถนนสาย 108 ตัดผ่านหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านก็ยังไม่นิยมใช้เส้นทางดังกล่าว เนื่องจากมีผิวถนนอ่อนใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น ส่วนฤดูฝนถนนจะกลายเป็นโคลนและบางครั้งน้ำก็เซาะจนทางขาด รถยนต์ที่ใช้ในเส้นทางนี้จึงต้องทนทานมาก การเดินทางด้วยรถยนต์ในสมัยนี้จึงมีไม่มากนัก และต้องมีความจำเป็นจริง ส่วนการเดินทางในระยะใกล้ๆ มักจะใช้การเดินทางเท้ามากกว่า

ลักษณะเศรษฐกิจ-สังคม : มีตลาดเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำการค้าขายเฉพาะตอนเช้า ตั้งแต่ 03.00 น. จนถึง 07.00 น. แสดงถึงรูปแบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนมาเป็นการซื้อขายด้วยเงินอย่างชัดเจน

โรงเรียนที่สร้างขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้เด็กๆ ทั้งชายและหญิงได้รับการศึกษาขั้นต้น ไม่ต้องไปศึกษาเล่าเรียนด้วยการบวชเรียนเหมือนในอดีต แต่ถ้าต้องการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือระดับอาชีวศึกษา หรืออุดมศึกษา จะต้องไปเรียนต่อในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัด

ผู้นำชุมชนนอกจากพระสงฆ์และกำนันผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีครูในโรงเรียนเพิ่มขึ้นมาด้วย

4. ระยะที่ 4 (ประมาณ พ.ศ.2521 ถึงปัจจุบัน)

เหตุการณ์สำคัญ : การปรับปรุงถนนสาย 108 เชื่อมจากแม่สะเรียงไปแม่ฮ่องสอน จากผิวถนนอ่อนกลายเป็นผิวถนนลาดยาง ที่แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2520 การขยายถนนในปี พ.ศ.2538 รวมถึงความเจริญด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ เช่น ไฟฟ้า ประปา คลื่นสัญญาณวิทยุ AM / FM และสัญญาณโทรทัศน์ที่เข้าถึงหมู่บ้าน ทำให้การรับรู้ข่าวสารและการติดต่อไปยังแม่ฮ่องสอน แม่สะเรียง และเชียงใหม่สะดวกเร็วขึ้นเป็นอย่างมาก รวมไปถึงนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2536 ทำให้แม่ฮ่องสอนกลายเป็นเมืองเปิด เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสัมผัสแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

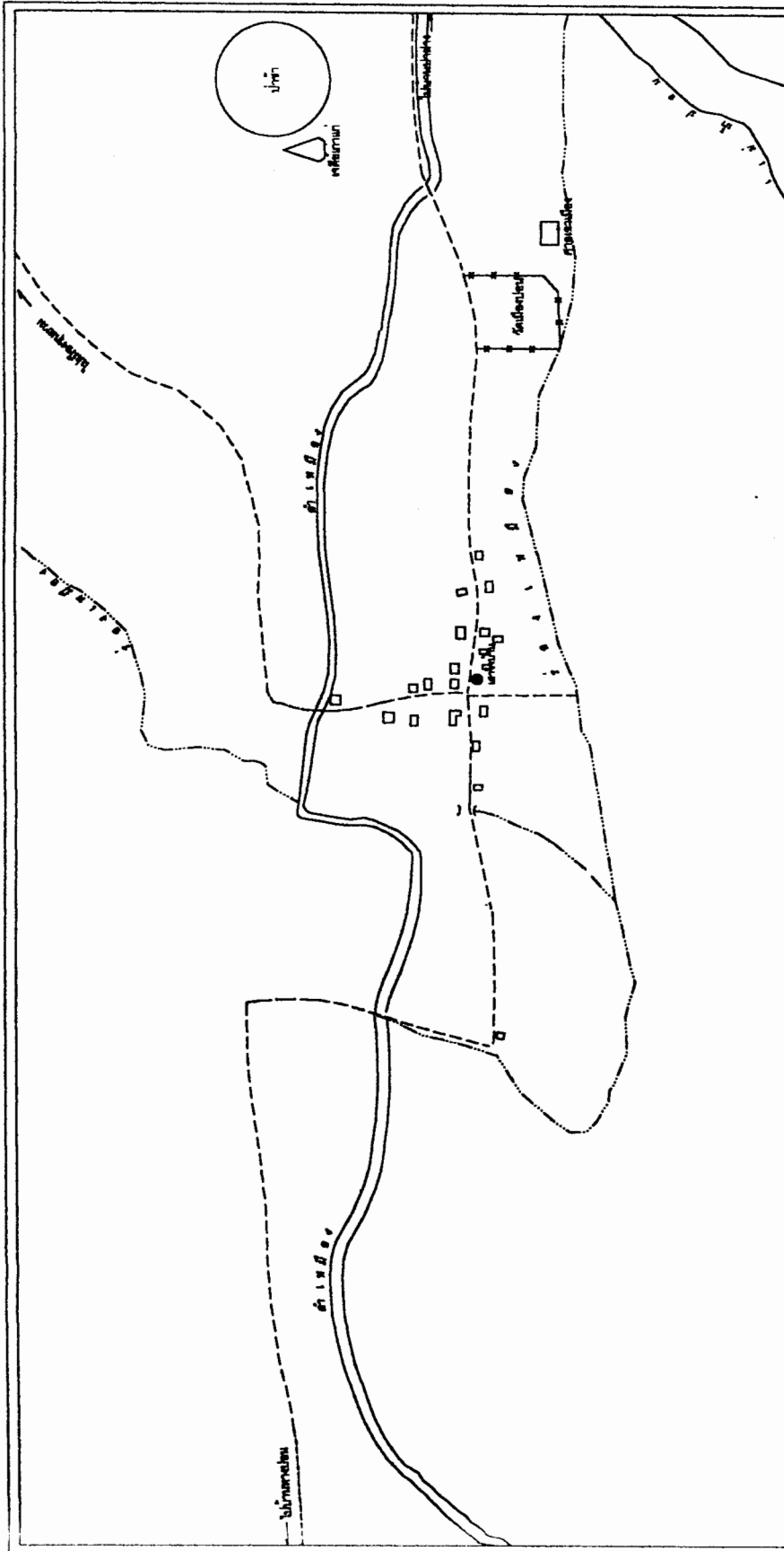
ลักษณะกายภาพ : การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านเกิดขึ้นอย่างมากในยุคนี้ เนื่องจากสาเหตุหลักที่กล่าวไว้คือการคมนาคมและการสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการเปิดพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยมากขึ้น ทั้งการสร้างบ้านของลูกหลานในหมู่บ้านเดิม หรือบนพื้นที่ใหม่ หรือแม้กระทั่งการรื้อล้างพื้นที่ป่าทางฝั่งตะวันตกของทางหลวงหมายเลข 108 รูปทรงของบ้านมีความทันสมัยมากขึ้น ไม่เป็นบ้านแบบไตอย่างแต่ก่อน แต่ปรับปรุงไม่ให้เกิดร่อง เพื่อเก็บเครื่องใช้ไฟฟ้าหรือสมบัติอื่นในบ้านให้มิดชิด ป้องกันขโมย และเพิ่มความเป็นส่วนตัวของแต่ละครัวเรือนในชุมชน

ถนนในหมู่บ้านมีการปรับปรุงตามถนนสาย 108 ผิวถนนเปลี่ยนจากผิวดินลูกรังเป็นคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ แต่ก็มี การปรับปรุงเฉพาะถนนซอยหลักๆ เท่านั้น การเดินทางในหมู่บ้านจึงทำได้สะดวกขึ้น จักรยานยนต์กลายเป็นพาหนะที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

ลักษณะสังคม-เศรษฐกิจ : ระบบคมนาคมรวมถึงระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการที่เข้ามาในหมู่บ้าน อาทิ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์สาธารณะ คลื่นสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ชาวบ้านเดินทางไปตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดได้สะดวกรวดเร็วขึ้น สินค้าหายาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า กลายเป็นสินค้าหาได้ไม่ยาก เพราะสามารถเดินทางไปหาซื้อยังตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดได้ หรือมีฉะนั้นก็จะมีตลาดนัดหรือรถขายสินค้ามาบริการถึงหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อชุมชนอีกประการคือเรื่องการศึกษา หากบ้านใดสามารถส่งลูกหลานเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา เมื่อเรียนจบได้งานทำแล้ว ส่วนใหญ่จะไม่กลับมาทำงานในหมู่บ้าน เพราะทางเลือกในการประกอบอาชีพมีไม่มากนัก และจะกลับมาเยี่ยมบ้านนานๆ ครั้งในช่วงเทศกาลที่มีวันหยุดต่อเนื่องยาว เมื่อมีครอบครัวก็มักจะส่งลูกหลานมาให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงพร้อมเงินเลี้ยงดู เงินที่ส่งมาให้มักจะนำไปปรับปรุงบ้าน หรือซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องซักผ้า

ผู้นำชุมชนในตอนนี้ จะเป็นผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำแบบทางการได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานอบต. ข้าราชการ เช่น ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ปลัดอบต. ตำรวจ เป็นต้น ส่วนผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน พระสงฆ์ ซึ่งคนในหมู่บ้านจะมาขอคำปรึกษาในการทำกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี

แผนที่ 4.2 หมู่บ้านระพี 1 (พ.ศ. 2380 - 2470)

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมชุมชนกับภูมิอากาศสิ่งแวดล้อม

กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านเมืองน้อย ๑ อำเภอละหาน

นางสาวณิชา อดิพงษ์ศรี
รหัส 417 41114 25

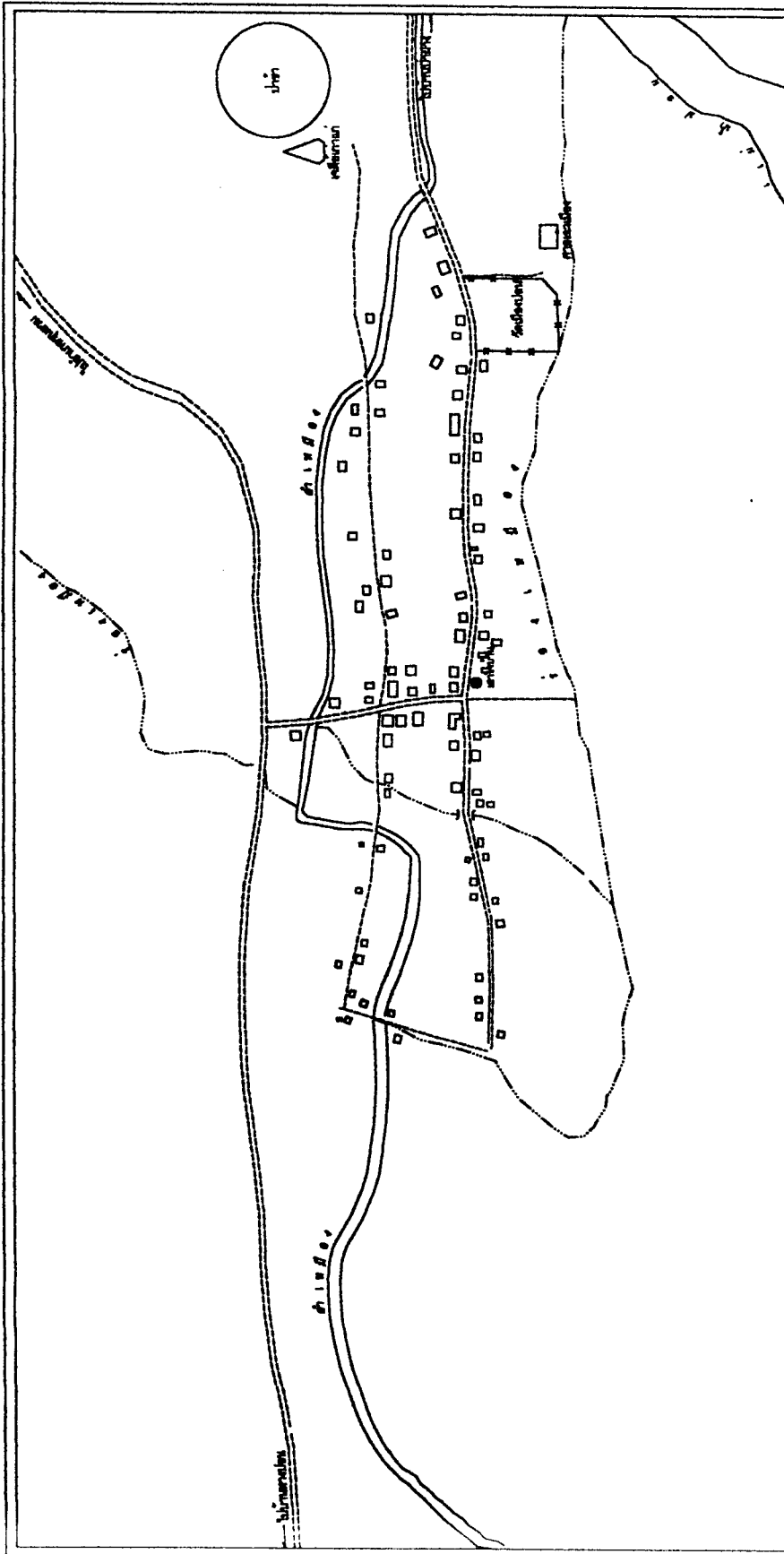
100 0 100 เมตร

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

□ ตัวบ้าน

ที่มา : จากภาคสนาม

แผนที่ 4.3 หมู่บ้านระพี 2 (พ.ศ. 2471 - 2500)

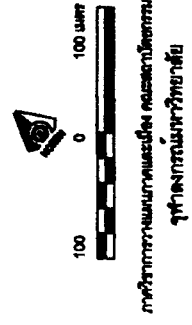
ความถี่ที่วัดระยะทางและระยะจากพื้นที่รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

กรณีศึกษา : ชุมชนโบราณเมืองโบราณ อ.เมืองสระบุรี

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสุโขทัย

ภาควิชาโบราณคดี

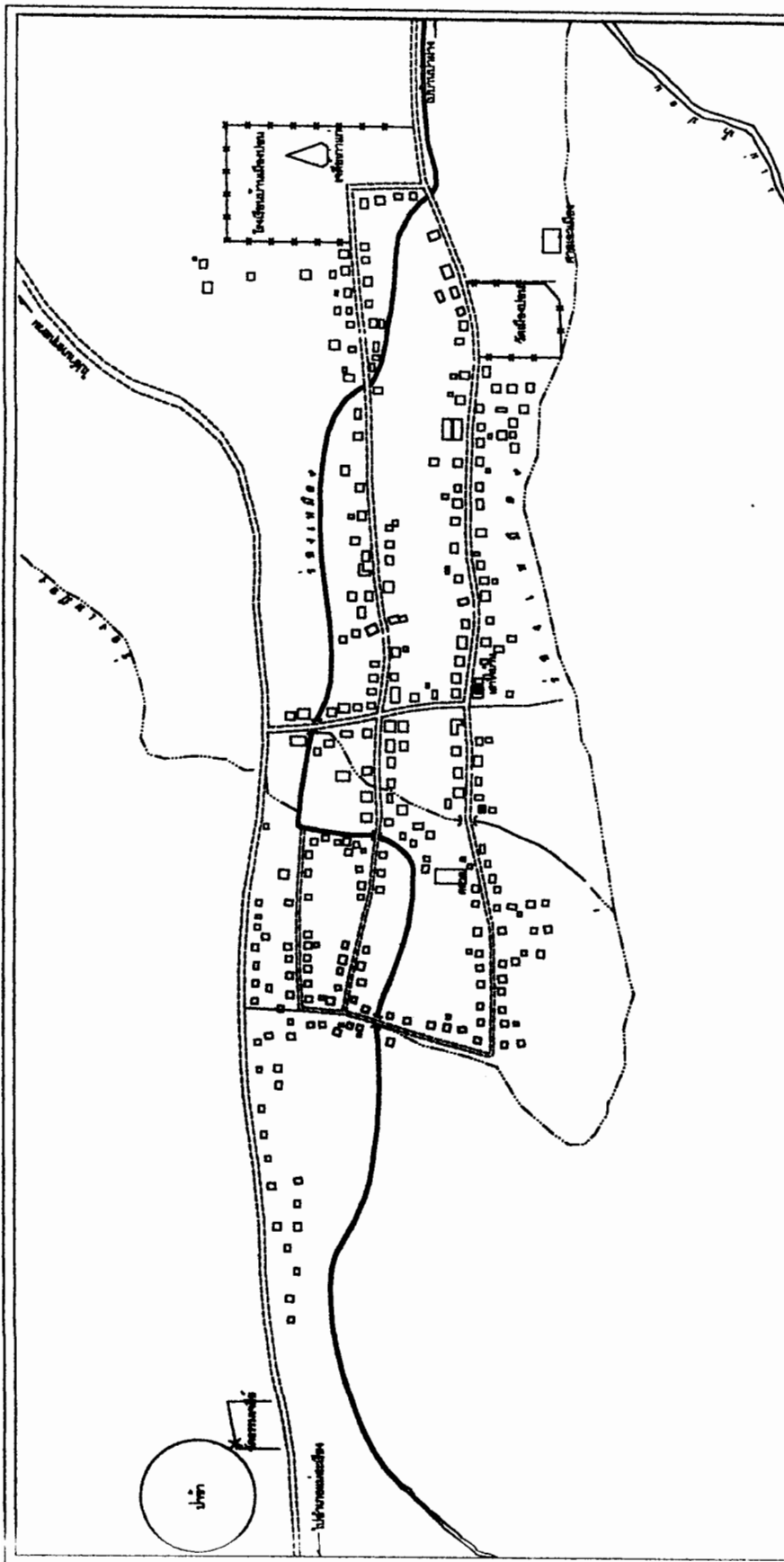
พ.ศ. 417 4114 25

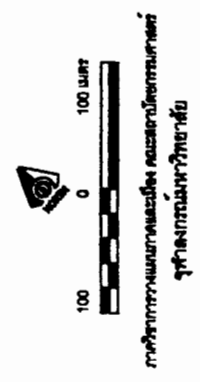
สัญลักษณ์

□ บ้าน

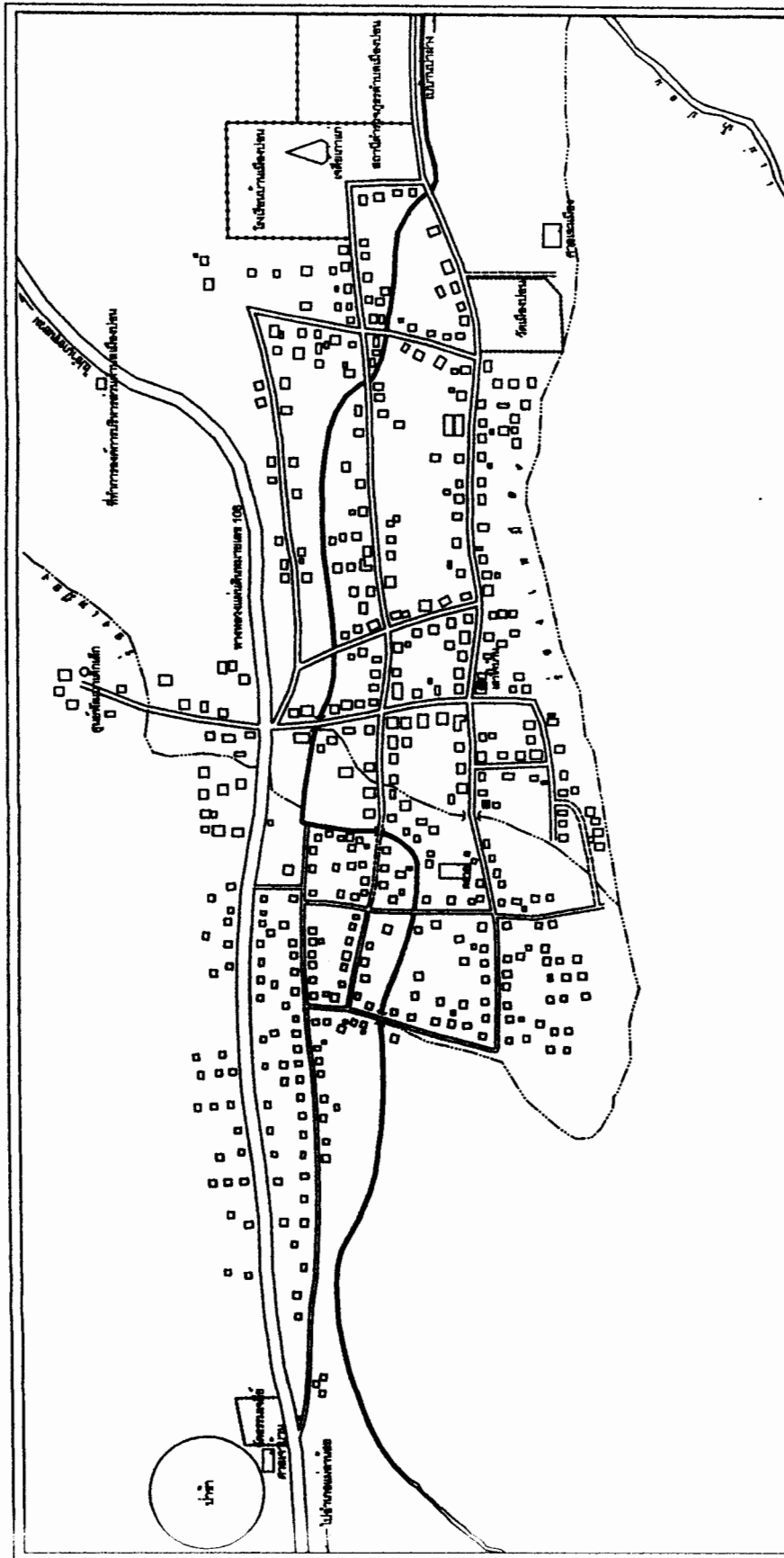
ชื่อ : จตุพร อภิบาล

แผนที่ 4-4 ภูมามระดู่ 3 (พ.ศ. 2501-2520)
 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนภูมามระดู่ 3 กับแผนที่ภูมามระดู่ 1
 กรณีศึกษา : ชุมชน บ้านดอน ๑, ๒ และ ๓
 นางสาวกนิษฐา รอดเรืองศรี
 รหัส 417 41114 25

สัญลักษณ์
 □ บ้าน
 ชื่อ : ศึกษานิเทศน์กนิษฐารอดเรืองศรี

แผนที่ 4.5 หมู่บ้านระยะที่ 4 (พ.ศ. 2521 - ปัจจุบัน)
ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลแผนที่กับข้อมูลภูมิสารสนเทศ กรณีศึกษา : ชุมชน บ้านเมืองไทย จ.แม่ฮ่องสอน
นางสาวกนิษฐา รอดเมืองศรี รหัส 417 41114 26

 100 0 100 เมตร

 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์

 บ้าน

 ที่มา : ข้อมูลจากแผนที่ของกรมแผนที่ทหาร

สัญลักษณ์

ภาพที่ 4.2 รูปถ่ายทางอากาศบ้านเมืองปอน ปี 2520

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมชุมชนกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน :
กรณีศึกษา ชุมชนบ้านเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นางสาวณิชา ขอดเรืองศรี
รหัส 417 41114 26

100 0 100 เมตร

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ดำเนินงานวิจัยจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 4.3 ภาพถ่ายจากดาวเทียมปี 2536
 ความสัมพันธ์ระหว่างผังชุมชนกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
 กรณีศึกษา : ชุมชน บ้านเมืองตอน จ.แม่ฮ่องสอน

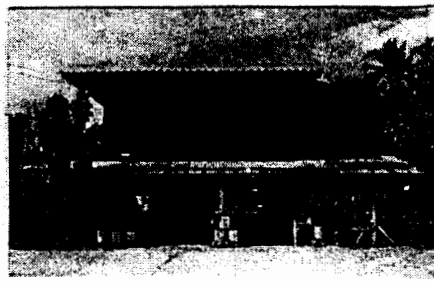
ภาพถ่ายทางอากาศและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์
 ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 4.4 เรือนพักอาศัยในชุมชน

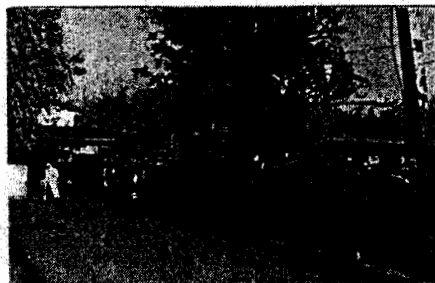
ภาพที่ 4.5 เรือนพักอาศัยกิ่งร้านค้า

(1)

(2)

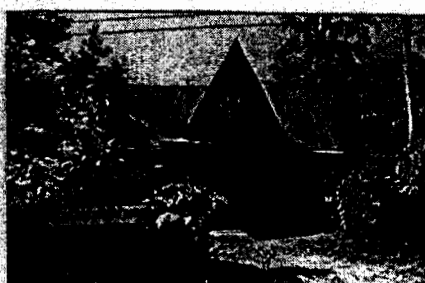
(3)

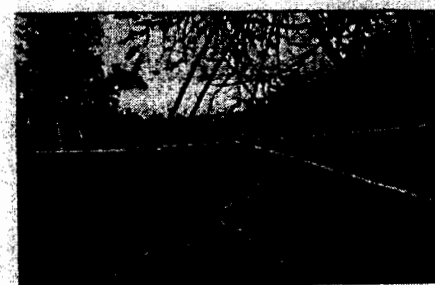
(4)

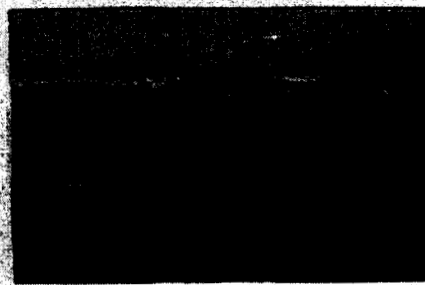
(5)

(6)

(7)

(8)

ภาพที่ 4.6 สถานที่ต่างๆในชุมชน

- (1) ตลาด (2) บึงน้ำมัน
- (3) โรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน
- (4) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- (5) สถานีอนามัย (6) ศาลาประชาอิปโตย
- (7) แหล่งน้ำปอน (8) ฝ่ายกั้นแม่น้ำปอน
- (9) ป่าช้า

(8)

กิจกรรมด้านนันทนาการ

พักผ่อนหน้าบ้าน

พูดคุยกับคนใกล้ชิด

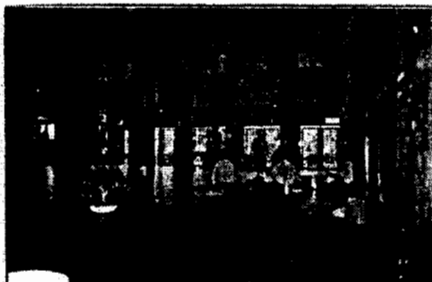
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม

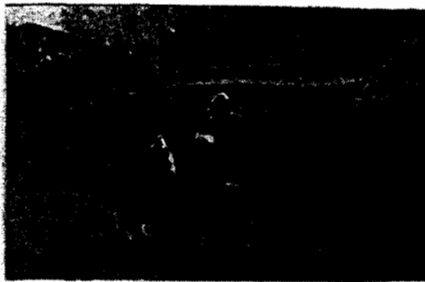
ร่วมงานกันต่อเจ้าเมือง

วางกระถางบูชาศาลจุโลกบาลในวัด

ช่วยงานที่วัด

ตัดบวด

กิจกรรมทั่วไป

ซื้อของที่ตลาด

ไปโรงเรียน

ภาพที่ 4.7 ตัวอย่างวิถีชีวิตชุมชน

4.2 เอกลักษณะวัฒนธรรมไต่บ้านเมืองปอน

เอกลักษณะวัฒนธรรมชุมชนสามารถสังเกตเห็นได้จากวิถีชีวิตหรือระบบกิจกรรมของคนในชุมชน ซึ่งเกิดจากการมีโลกทัศน์และค่านิยมเฉพาะ ที่คนในชุมชนได้เรียนรู้ ยึดถือ และปฏิบัติสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง หรือที่เรียกว่าการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation)

จากการสัมภาษณ์ พบว่าคนในชุมชนไต่บ้านเมืองปอนยังคงมีโลกทัศน์และค่านิยมอันมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมโดยรวม ซึ่งเกิดจากการปลูกฝังทางวัฒนธรรมดังนี้¹⁴

1. มีโลกทัศน์และค่านิยมที่ผูกพันกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต หลักคำสอนที่ยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่เห็นได้ชัด ได้แก่

1.1 การทำบุญทำทาน สร้างสมความดี เพื่อนำชีวิตไปสู่ความเจริญ และการนิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต

1.2 การให้ความสำคัญและความเคารพนับถือผู้มีพระคุณ โดยจะมีลำดับของการนับถือตามสถานภาพ (Status Hierarchies) ดังนี้

ลำดับที่ 1 : ผู้อาวุโส ครู อาจารย์ บิดามารดา และผู้มีพระคุณ เพราะถือเป็นผู้ใกล้ชิดที่มีพระคุณสูงสุดที่คอยอบรมสั่งสอนให้เราเป็นคนดี

ลำดับที่ 2 : พระสงฆ์ เพราะถือเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ และคอยอบรมสั่งสอนให้เราเป็นคนดีเช่นกัน (แต่ไม่ได้มีความใกล้ชิดมากเท่าลำดับแรก)

ลำดับที่ 3 : บรรพบุรุษที่มีบุญคุณสร้างอดีตที่สงบร่มเย็น เป็นรากฐานให้เราได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในปัจจุบัน และยังคงคอยสอดส่องดูแลให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขแม้เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

1.3 ความขยันหมั่นเพียร

1.4 ความมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์

2. การมีโลกทัศน์และค่านิยมในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็น โดยเชื่อหากทำความดีและแสดงความเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นจะคอยคุ้มครองให้มีความสุข ปกป้องให้พ้นจากภัยอันตรายใดๆ

แม้โดยภาพรวม ชุมชนไต่บ้านเมืองปอนจะยังคงเป็นชุมชนชนบท ที่ผู้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือเป็น

¹⁴ สัมภาษณ์ พระอมร วชิรจิตโต (อายุ 43 ปี), เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน, 17 มีนาคม 2544, บัญญา ณ เมืองใหม่ (อายุ 68 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544 และ ยืน เขียวเรศ (อายุ 74 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 19 มีนาคม

เอกลักษณ์วัฒนธรรมชุมชนอันโดดเด่น แต่หากมองให้ลึกกลงไปแล้ว ยังมีวัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) เกิดขึ้นในวัฒนธรรมรวมของชุมชนด้วยเช่นกัน สาเหตุก็เนื่องมาจากการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ที่เกิดจากการขยายโอกาสทางการศึกษา การให้บริการของภาครัฐ หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้านการคมนาคมขนส่ง จนทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายของนักท่องเที่ยว พ่อค้า ผู้อาศัยต่างถิ่น พวกเร่ร่อนทำ รวมไปถึงการใช้โทรทัศน์ ดาวเทียม รถยนต์ เครื่องบิน โทรศัพท์ ฯลฯ สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นตัวเร่งให้การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมทำได้รวดเร็วขึ้น กลายเป็นการรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม¹⁵

จากประวัติหมู่บ้านกว่า 150 ปีที่ผ่านมา จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ค่อยๆ เกิดขึ้นในชุมชน สอดคล้องไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2520 หรือ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ที่หมู่บ้านได้รับการพัฒนาทั้งด้านสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ มีถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ โรงเรียนเกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมไปถึงการรับสัญญาณคลื่นวิทยุ-โทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวเร่งให้เกิดการเผยแพร่ทางวัฒนธรรมที่มีผลอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของคนวัยต่างๆ ในชุมชน ทั้งหมดหล่อหลอมให้เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยที่มีโลกทัศน์ ค่านิยม และการดำเนินวิถีชีวิตที่สร้างสมจากประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม การศึกษารายละเอียดวัฒนธรรมย่อยที่เกิดกับคนในวัยต่างๆ ของชุมชนอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้และสังสมประสบการณ์ที่แตกต่างกัน จะศึกษาจากการแสดงออกผ่านระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ชุมชน ที่ใช้ปัจจัยด้านอายุเป็นปัจจัยหลักในการศึกษาหาความแตกต่างของโลกทัศน์และค่านิยม โดยจะแสดงผลการศึกษาในบทที่ 5 ต่อไป

¹⁵ สุพัทธรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2533), หน้า

บทที่ 5 ระบบกิจกรรมในชุมชน

ในบทนี้จะเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมกับคนวัยต่างๆในชุมชน ว่ามีรูปแบบการทำกิจกรรม และมีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆอย่างไร สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่ข้อสรุปของความแตกต่างในเรื่องวิถีชีวิต ค่านิยม และโลกทัศน์ของคนวัยต่างๆในชุมชน โดยมีปัจจัยด้านอายุเป็นปัจจัยหลักในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่มีต่อการทำกิจกรรม และมีปัจจัยรองด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพวิเคราะห์ประกอบกับปัจจัยด้านอายุ

5.1 ขนาดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 5.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2542¹

	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	ครัวเรือน (คน)
หมู่ 1	483	450	933	286
หมู่ 2	439	406	845	233
รวม	933	856	1,778	519

จากข้อมูลประชากร สามารถหาประชากรที่จะสุ่มตัวอย่างได้

จากสูตร²

$$n = (NZ^2/4) / NE^2 + (Z^2/4)$$

โดย n คือ ขนาดตัวอย่าง

N คือ ขนาดประชากร

Z คือ ค่าปกติมาตรฐานที่ได้จากตารางการแจกแจงแบบปกติมาตรฐาน ขึ้นอยู่กับระดับความเชื่อมั่นที่กำหนด

(กำหนดให้ระดับความเชื่อมั่น = 95% หรือ ค่าปกติมาตรฐาน = 1.96)

¹ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนปี 2542 (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

² กัลยา วานิชย์บัญชา, ภาสกร ใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล เวอร์ชัน 7-10, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : วิชาพิมพ์ที่ทรงบุ๊คส์และจิวเอชดี แอนดอร์มัล โนส โฟโต้สกูลส์ไทย, 2545), หน้า 116.

E คือ ความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่า
(กำหนดให้ความคลาดเคลื่อน = 10% หรือ 0.1)

ได้ขนาดตัวอย่าง

$$n = (1,778(1.96)^2 / 4) / ((1,778(0.1)^2) + (1.96)^2/4)$$

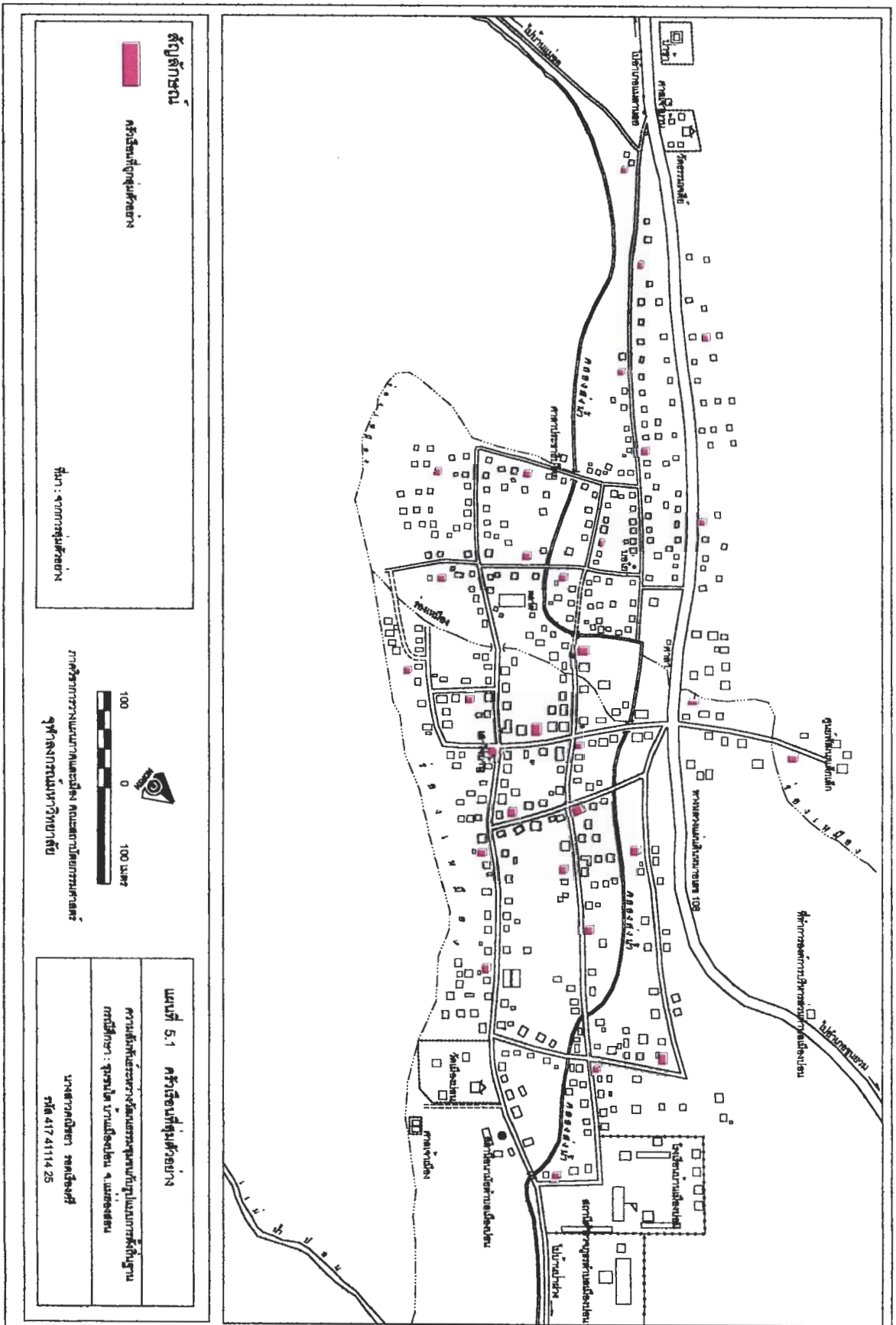
$$= 91 \text{ คน}$$

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาถูกแบ่งออกเป็น 2 หมู่ตามการปกครอง การเก็บข้อมูลจึงเป็นการแจกแบบสอบถามทั้งหมู่ 1 และหมู่ 2 โดยเน้นการสุ่มตัวอย่างเป็นหน่วยครัวเรือน แบบกระจายทั่วพื้นที่โดยบังเอิญ (Accidental Sampling) ตามอัตราส่วนของจำนวนประชากรในหมู่บ้านหมู่ที่ 1 และ 2 มีครัวเรือนที่ทำแบบสอบถามทั้งสิ้น 28 ครัวเรือน (100 คน) สอบถามสมาชิกในครัวเรือนทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 8 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เพราะจะได้ข้อมูลของคนทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน นั่นคือ

1. กลุ่มเด็กและวัยรุ่น ได้แก่ คนรุ่นลูก หลาน หรือผู้ที่มีอายุ 8-20 ปี
2. กลุ่มผู้ใหญ่ในครอบครัว ได้แก่ คนรุ่นพ่อ แม่ ลุง ป้า น้า อา หรือผู้ที่มีอายุ 21-50 ปี
3. กลุ่มผู้อาวุโสในครอบครัว ได้แก่ คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 5.2 ขนาดตัวอย่าง (ตัวเลขในวงเล็บคือขนาดตัวอย่างที่ได้จากการเก็บข้อมูลจริง)

	คน	ครัวเรือน
หมู่ 1	48(52)	14(16)
หมู่ 2	43(48)	13(12)
รวม	91(100)	27(28)

สัญลักษณ์

ครัวเรือนที่ถูกละเมิดสิทธิ

ที่มา : จากข้อมูลสำรวจ

ภาพนี้จัดทำขึ้นจากแผนที่และข้อมูลแผนที่ภูมิสารสนเทศระดับ
จุดอ้างอิงกรมแผนที่ทหารบก

แผนที่ 5.1 ครัวเรือนที่ถูกละเมิด
การนำเสนอข้อมูลและแผนที่ภูมิสารสนเทศระดับ กรมแผนที่ทหารบก : กรมแผนที่ทหารบก และกรมแผนที่ทหารบก
นางสาวกัญญา รอดแจ้งศรี รหัส 417 41114 25

5.2 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

ตารางที่ 5.3 แสดงความถี่และค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่างในชุมชน

ปัจจัย	กลุ่มของปัจจัย	หมู่1		หมู่2		รวม	
		หน่วย	ร้อยละ	หน่วย	ร้อยละ	หน่วย	ร้อยละ
ระดับครัวเรือน (ครัวเรือน) รายได้ของครัวเรือน(ต่อปี)	1-20,000 บาท	8	29	6	21	14	50
	20,001-50,000 บาท	5	18	5	18	10	36
	50,001-100,000 บาท	3	11	1	4	4	14
การเป็นเจ้าของยานพาหนะ	จักรยาน	8	29	7	25	15	54
	จักรยานยนต์	11	39	9	32	20	71
	รถยนต์	0	-	2	7	2	7
		16	57	12	43	28	100
ระดับบุคคล (คน)							
เพศ	ชาย	21	21	20	20	41	41
	หญิง	31	31	28	28	59	59
อายุ	8-20 ปี	14	14	12	12	26	26
	21-50 ปี	23	23	25	25	48	48
	51 ปีขึ้นไป	15	15	11	11	26	26
สถานภาพ	โสด	13	13	16	16	29	29
	สมรส	32	32	30	30	62	62
	ม่าย	7	7	2	2	9	9
ศาสนา	พุทธ	52	52	48	48	100	100
อาชีพ	เกษตรกร	9	9	26	26	35	35
	ค้าขาย	1	1	1	1	2	2
	แม่บ้าน	11	11	4	4	15	15
	รับจ้าง	12	12	3	3	15	15
	รับราชการ	1	1	0	-	1	1
	นักเรียนนักศึกษา	11	11	11	11	22	22
	เกษียณ	7	7	3	3	10	10
การศึกษา	ไม่ได้ศึกษา	3	3	3	3	6	6
	ประถมศึกษา	38	38	34	34	72	72
	มัธยมศึกษา	10	10	10	10	20	20
	อื่นๆ	1	1	1	1	2	2
ชาติพันธุ์	ไต	46	46	30	30	76	76
	คนเมือง	5	5	18	18	23	23
	กะเหรี่ยง	1	1	0	-	1	1
รวม		52	52	48	48	100	100

จากตารางที่ 5.3 สามารถสรุปลักษณะของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 28 ครัวเรือน ที่ถูกสุ่มเป็นตัว แทนประชากรได้ดังนี้

มี 14 ครัวเรือน (ร้อยละ 50) ที่มีรายได้ระหว่าง 1-20,000 บาทต่อปี มี 10 ครัวเรือน (ร้อยละ 36) ที่มีรายได้ระหว่าง 20,001-50,000 บาทต่อปี และมี 4 ครัวเรือน (ร้อยละ 14) ที่มีรายได้ระหว่าง 50,001-100,000 บาทต่อปี

มี 15 ครัวเรือน (ร้อยละ 54) ที่เป็นเจ้าของรถจักรยาน มี 20 ครัวเรือน (ร้อยละ 71) ที่เป็นเจ้าของรถจักรยานยนต์ และมีเพียง 2 ครัวเรือน (ร้อยละ 7) ที่เป็นเจ้าของรถยนต์ ครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเจ้าของรถอย่างน้อย 2 ประเภท คือเป็นเจ้าของทั้งรถจักรยานและจักรยานยนต์

ทั้ง 28 ครัวเรือนมีสมาชิกในครัวเรือนทั้งสิ้น 100 คน แบ่งเป็นเพศหญิง 59 คน (ร้อยละ 59) เพศชาย 41 คน (ร้อยละ 41) และมีอายุระหว่าง 8-20 ปี 26 คน (ร้อยละ 26) อายุระหว่าง 21-50 ปี 48 คน (ร้อยละ 48) และอายุ 51 ปีขึ้นไป 26 คน (ร้อยละ 26)

มี 29 คน (ร้อยละ 29) ที่ยังเป็นโสด มี 62 คน (ร้อยละ 62) ที่สมรสแล้ว มี 9 คน (ร้อยละ 9) ที่เป็นม่าย

ทั้ง 100 คน (ร้อยละ 100) นับถือศาสนาพุทธ

ส่วนการประกอบอาชีพ พบว่า ส่วนใหญ่หรือ 35 คน (ร้อยละ 35) ประกอบอาชีพเกษตรกร มี 22 คน (ร้อยละ 22) เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา อาชีพแม่บ้านและรับจ้างมี 15 คนเท่ากัน (ร้อยละ 15) ส่วนผู้เกษียณแล้วมี 10 คน (ร้อยละ 10) ประกอบอาชีพค้าขายและรับราชการ 2 คน (ร้อยละ 2) และ 1 คน (ร้อยละ 1) ตามลำดับ

ในเรื่องของการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่กำลังศึกษาหรือจบชั้นประถมศึกษา 72 คน (ร้อยละ 72) กำลังศึกษาหรือจบชั้นมัธยมศึกษา 20 คน (ร้อยละ 20) ไม่ได้ศึกษา 6 คน (ร้อยละ 6) กำลังศึกษาหรือจบระดับอาชีวศึกษาและอื่นๆ 1 คนเท่ากัน (ร้อยละ 1)

ในหมู่บ้านจะเป็นคนใต้ถึง 76 คน (ร้อยละ 76) เป็นคนเมืองหรือคนล้านนา 23 คน (ร้อยละ 23) และเป็นคนกะเหรี่ยงเพียง 1 คน (ร้อยละ 1)

5.3 ระบบกิจกรรมในชุมชน

แบ่งการแสดงผลออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. แสดงตารางแจกแจงความถี่และค่าร้อยละที่ได้จากการให้ผู้ตอบแบบสอบถามประเมินความถี่ในการทำกิจกรรม ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรม และวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมของตน โดยอธิบายตามปัจจัยด้านอายุเป็นหลัก และอธิบายตามปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพประกอบ

โดยจะแบ่งประเภทของกิจกรรมที่จะอธิบายออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กิจกรรมด้านนันทนาการ มีทั้งสิ้น 6 กิจกรรม
2. กิจกรรมด้านวัฒนธรรม มีทั้งสิ้น 17 กิจกรรม และ
3. กิจกรรมทั่วไป มีทั้งสิ้น 10 กิจกรรม

ทั้งนี้ค่าที่แรงงาที่บ จะหมายถึง ค่าร้อยละมากที่สุดหรือค่าฐานนิยมของการทำกิจกรรมตามปัจจัยด้านอายุ ทั้งด้านความถี่ ช่วงเวลา และวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

2. แสดงค่าโค-สแควร์เพื่อหาความสัมพันธ์ของการทำกิจกรรมกับปัจจัยต่างๆประกอบ การวิเคราะห์ วิธีนี้จะแสดงให้เห็นความชัดเจนยิ่งขึ้นของรูปแบบการทำกิจกรรมอันเป็นผลมาจาก ปัจจัยด้านอายุ และปัจจัยอื่นๆ ซึ่งค่าที่แรงงาที่บในตารางโค-สแควร์จะหมายถึงว่า การทำกิจกรรมนั้นๆมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านอายุซึ่งเป็นปัจจัยหลัก และปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพเป็นปัจจัยรอง

5.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยหลัก (อายุ)

จากแบบสอบถาม พบว่าปัจจัยด้านอายุ มีผลต่อการทำกิจกรรมของคนในชุมชน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.4 ค่าร้อยละของความถี่ในการทำกิจกรรมของหน่วยต่าง ๆ ในชุมชน

กิจกรรม	8-20 ปี				21-50 ปี				51 ปีขึ้นไป					
	ความถี่		%		ความถี่		%		ความถี่		%			
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย		
กิจกรรมด้านนันทนาการ	พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	100	0	0	0	96	0	0	4	
	อ่านหนังสือ	0	4	0	86	0	6	2	85	8	4	4	81	
	ดูโทรทัศน์	96	0	0	4	92	2	0	6	96	0	0	4	
	ฟังวิทยุ	31	0	4	27	71	6	10	13	85	4	0	31	
	โทรศัพท์	4	12	0	27	0	0	4	56	0	0	0	81	
	พูดคุยกับคนใกล้ชิด	0	0	8	4	8	35	8	16	23	31	4	42	
	กิจกรรมด้านวัฒนธรรม	ไปวัด	19	0	0	65	15	0	44	4	33	0	0	4
		ไปรับมรดก	8	0	0	77	15	0	44	4	39	0	0	4
		จากกระทรวงสาธารณสุขถึงเด็กเล็กที่บ้าน	15	8	0	27	50	6	0	25	12	0	0	12
		ตามวัดต่างๆ	4	4	0	13	33	25	0	35	23	0	19	4
ฟังธรรม		4	4	0	16	25	23	0	40	23	0	12	4	
ชมมรดก		0	0	0	0	0	0	0	100	12	0	0	27	
ชมภาพยนตร์ (งานบ่อย)		12	0	4	91	4	27	0	15	2	4	0	8	
จากกระทรวงสาธารณสุขถึงเด็กเล็กที่บ้าน		8	0	0	35	40	27	0	23	19	0	15	4	
ขับเรือแจว		39	0	0	15	76	6	0	8	12	0	0	12	
กิจกรรมด้านสุขภาพ		ชมกระทรวงสุขภาพเมือง	8	4	0	19	69	17	0	21	12	0	8	12
	ชมงานรณรงค์สุขภาพจากเจ้าเมือง	0	0	0	19	81	0	0	31	87	0	0	42	
	ขับเรือที่บ้าน	19	0	0	19	62	38	0	63	39	0	0	4	
	จากกระทรวงสุขภาพที่บ้าน	0	4	0	15	13	13	0	17	58	23	8	12	
	ชมงานรณรงค์สุขภาพจากเจ้าเมือง	0	0	0	15	85	0	0	13	88	0	0	31	
	ฟังวิทยุที่บ้าน (งานปกติ)	39	0	0	12	50	0	0	2	89	0	0	12	
	จากกระทรวงสุขภาพที่บ้าน	8	0	0	27	85	23	0	19	58	12	0	8	
	ชมงานรณรงค์สุขภาพจากเจ้าเมือง	0	0	0	19	81	0	0	15	85	0	0	23	
	กิจกรรมทั่วไป	ทำนันทนาการ	62	23	8	8	0	4	0	2	96	0	0	4
		ทำนันทนาการ	8	4	0	0	89	0	0	6	73	4	0	23
อ่านหนังสือ		85	0	0	15	0	0	4	0	96	0	0	100	
วิ่งออกกำลังกาย		27	62	8	4	25	40	27	4	27	35	4	27	
วิ่งออกกำลังกาย		0	0	0	82	39	0	4	90	0	4	4	54	
วิ่งออกกำลังกาย		0	0	0	23	77	0	0	50	90	0	0	39	
ชมงานของหมู่บ้าน		19	4	0	62	15	23	0	6	77	12	0	8	
ทำนันทนาการ		0	0	4	92	4	0	0	98	2	0	0	96	
ชมงาน		0	0	0	4	96	0	0	63	38	0	0	19	
ชมงาน		0	0	4	27	69	0	21	48	0	0	4	15	

ตารางที่ 5.5 ค่าร้อยละของช่วงเวลาทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชน

กิจกรรม	8-20 ปี					21-50 ปี					51 ปีขึ้นไป							
	ช่วงเวลา					ช่วงเวลา					ช่วงเวลา							
	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ
กิจกรรมด้านนันทนาการ	0	0	0	15	0	85	0	0	0	17	0	83	0	0	0	12	0	89
พูดคุยกับคนในครอบครัว	0	12	42	39	0	0	2	8	40	35	8	0	0	8	35	27	27	0
อ่านหนังสือ	0	0	0	12	4	81	0	0	0	4	13	77	0	0	4	12	19	62
ดูโทรทัศน์	8	8	8	4	0	35	21	0	10	2	0	54	12	0	12	0	0	46
ฟังวิทยุ	0	8	0	0	0	0	2	0	0	54	4	0	0	0	0	15	4	0
โทรศัพท์	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	0	0	4	4	0	8	2	6	17	71	2	0	4	4	58	35	0	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม	0	4	0	0	0	4	6	0	0	0	69	21	0	0	0	0	35	58
ไปบึงระ	8	4	0	0	0	77	13	0	0	4	60	19	8	0	0	0	35	50
ไปวัดราษฎร์	50	0	0	0	0	0	81	4	0	0	0	0	89	0	0	0	0	0
ดูพระพุทธรูปปางสังกัศสิทธิ์ในบ้าน	8	79	0	0	0	0	2	92	0	0	0	0	15	81	0	0	0	0
ดูพระพุทธรูปปางสังกัศสิทธิ์ในวัด	0	54	0	0	0	0	0	88	0	0	0	0	0	96	0	0	0	0
ฟังธรรม	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	65	8
ชมมรดก	0	96	0	0	0	0	0	94	0	0	0	4	0	81	0	0	0	15
ดูพระพุทธรูปปางสังกัศสิทธิ์ในวัด	35	8	0	0	0	0	85	4	0	0	0	0	89	8	0	0	0	0
กับของจำลอง	0	0	31	4	0	19	0	0	48	10	0	31	0	0	39	4	0	46
ดูพระพุทธรูปปางเจ้าเมือง	27	4	0	0	0	0	83	2	0	0	0	0	85	4	0	0	0	0
ชมมรดกของพระบาทเจ้าเมือง	8	0	0	12	0	0	25	0	0	6	0	0	39	0	4	0	0	0
กับของจำลอง	0	0	8	0	0	31	0	0	8	2	0	27	0	0	23	0	0	19
ดูพระพุทธรูปปางเจ้าบ้าน	19	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0	42	0	0	0	0	0
ชมมรดกของพระบาทเจ้าบ้าน	4	0	0	13	0	0	8	0	0	4	0	0	31	0	0	0	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (งานโละตัก)	0	4	27	4	0	15	0	0	13	2	0	79	0	0	4	0	0	85
ดูพระพุทธรูปปางเจ้าบ้าน	31	4	0	0	0	0	73	0	0	0	0	0	73	4	0	0	0	0
ชมมรดกของพระบาทเจ้าบ้าน	19	0	0	0	0	0	10	0	0	0	4	0	19	4	0	0	0	0
กิจกรรมทั่วไป	12	4	0	69	0	19	17	0	0	6	0	77	0	8	0	0	0	89
ทำงานบ้าน	0	4	0	0	0	0	6	0	2	0	0	92	0	4	0	0	0	73
ไปเยี่ยมญาติ	0	0	0	0	0	85	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ซื้อของไปหมู่บ้าน	4	0	4	81	0	12	19	2	0	35	0	40	8	12	4	35	0	35
ซื้อของไปอำเภอ	0	58	0	4	0	0	0	94	0	0	0	0	0	58	0	0	0	0
ซื้อของไปจังหวัด	0	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0	39
ซื้อของของหมู่บ้าน	0	65	0	0	0	19	0	48	0	0	0	52	0	39	0	0	0	58
ไปชมมรดก	0	36	0	0	0	0	0	98	0	0	0	0	0	96	0	0	0	0
ไปตลาด	0	4	0	0	0	0	0	63	0	0	0	0	0	19	0	0	0	0
เดินเล่น	0	11	0	0	0	0	0	33	2	29	0	4	0	12	0	8	0	0

ตารางที่ 5.6 ค่าร้อยละของวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชน

วิธีการเดินทาง	8-20 ปี				21-50 ปี				51 ปีขึ้นไป						
	ไม่เดินเท้า		เดินเท้า		ไม่เดินเท้า		เดินเท้า		ไม่เดินเท้า		เดินเท้า				
	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท				
กิจกรรมด้านนันทนาการ															
ดูโทรทัศน์ในครอบครัว	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
นั่งรถม้า	12	0	0	0	27	0	0	0	0	0	15	0	4	0	0
ดูรายการโทรทัศน์	12	8	12	0	10	67	0	21	0	39	58	0	4	0	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม															
ไปวัด	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ไปชมพิพิธภัณฑ์	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ดูการแสดงกลางแจ้งที่พิพิธภัณฑ์ในบ้าน	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
เที่ยวชมวัด	68	0	23	0	56	0	38	0	0	0	65	0	31	0	0
ฟังธรรม	0	35	19	0	50	0	38	0	0	0	65	0	31	0	0
ชมวัด	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ร่วมทำบุญ (งานบวช)	0	65	31	0	58	0	40	0	0	0	65	0	31	0	0
ทำบุญสงกรานต์ที่วัด	0	23	19	0	48	0	42	0	0	0	54	0	42	0	0
ทำบุญสงกรานต์	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ทำบุญสงกรานต์ที่บ้าน	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	39	0	50	0	0
ชมงานสงกรานต์จากข้างเมือง	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	46	0	39	0	0
ชมงานสงกรานต์	0	31	8	0	19	0	8	0	0	0	15	0	27	0	0
ชมงานสงกรานต์ที่บ้าน	0	15	4	0	33	0	8	0	0	0	27	0	15	0	0
ชมงานสงกรานต์จากข้างเมือง	0	8	4	0	8	0	4	0	0	0	12	0	12	0	0
ทำบุญบวช (งานประเพณี)	0	31	19	0	63	0	31	0	0	0	73	0	15	0	0
ชมงานสงกรานต์จากข้างเมือง	0	12	0	0	42	0	31	0	0	0	62	0	15	0	0
ชมงานสงกรานต์ที่บ้าน	0	15	4	0	15	0	0	0	0	0	19	0	4	0	0
กิจกรรมทั่วไป															
ทำบุญบ้าน	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ทำบุญ	4	0	0	0	8	42	0	48	2	0	42	0	35	0	0
ฟังหนังสือ	0	27	15	23	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ฟังเพลงในหมู่บ้าน	0	62	15	23	0	69	0	27	0	0	89	0	4	0	0
ฟังเพลงในตำบล	0	0	0	23	4	0	0	46	44	0	0	0	15	35	8
ฟังเพลงในจังหวัด	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	12
ชมงานสงกรานต์	0	50	0	35	0	69	0	31	0	0	77	0	19	0	0
ทำบุญ	0	27	0	15	8	31	0	65	2	0	23	0	69	4	0
ชมงานสงกรานต์	0	0	0	0	0	0	0	50	13	0	0	0	15	4	0
ฟังเพลง	0	0	0	0	0	0	0	69	0	0	0	0	15	0	4

1. กลุ่มเด็กและวัยรุ่นหรือผู้ที่มีอายุ 8-20 ปี

● **กิจกรรมด้านนันทนาการ** : จะมีความถี่ของการทำแต่ละกิจกรรมที่ต่างกัน กิจกรรมที่คนส่วนใหญ่ในวัยนี้ทำมากจนเป็นกิจวัตร ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 100) ดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 96) และการพูดคุยกับคนใกล้ชิด เช่น เพื่อนสนิท เพื่อนข้างบ้าน (ร้อยละ 42) กิจกรรมที่ทำน้อยมาก ได้แก่ การอ่านหนังสือ (ร้อยละ 86) และกิจกรรมที่ส่วนใหญ่ไม่เคยทำ ได้แก่ การฟังวิทยุ (ร้อยละ 39) และการคุยโทรศัพท์ (ร้อยละ 58)

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมมักจะเป็นเวลาเย็นหลังเสร็จจากภารกิจหลักในแต่ละวัน ได้แก่ การดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 35) และการพูดคุยกับคนใกล้ชิด (ร้อยละ 85) ส่วนกิจกรรมที่ใช้เวลาไม่แน่นอน แต่จะทำเมื่อมีเวลาว่าง ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 85) ดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 81) และฟังวิทยุ (ร้อยละ 35) ยกเว้นการอ่านหนังสือ ที่คนวัยนี้มักจะทำในตอนบ่ายวันหยุดที่มีเวลาว่าง (ร้อยละ 42)

กิจกรรมด้านนันทนาการส่วนใหญ่ไม่ต้องมีการเดินทาง เพราะเป็นการทำกิจกรรมในบริเวณบ้านเป็นหลัก ยกเว้นการโทรศัพท์ที่ต้องไปใช้เครื่องโทรศัพท์สาธารณะซึ่งมีอยู่เครื่องเดียวในหมู่บ้าน จึงต้องเดินเท้าหรือใช้จักรยานยนต์ (ร้อยละ 31) กับการพูดคุยกับบุคคลใกล้ชิดที่ต้องมีการเดินทางเป็นบางครั้ง ส่วนใหญ่จะไปบ้านเพื่อนที่อยู่ใกล้ๆ กัน จึงใช้วิธีเดินเท้าเป็นหลักในการทำกิจกรรม (ร้อยละ 69)

● **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : คนวัยนี้ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมน้อยมากหรือไม่เคยเลย ยกเว้นงานส่วนรวมของหมู่บ้าน ได้แก่ งานกั้นตอเจ้าเมืองและงานทำบุญหมู่บ้าน (งานปะลิก) ที่มีร้อยละของผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมมากกับผู้ไม่เคยร่วมทำกิจกรรมใกล้เคียงกัน (งานกั้นตอเจ้าเมืองมีผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมมากร้อยละ 39 ไม่เคยทำร้อยละ 46, งานทำบุญหมู่บ้านมีผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมมากร้อยละ 39 ไม่เคยทำร้อยละ 50) อาจมีการไปบนบานขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ช่วยเหลือในเรื่องส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องการสอบบ้างนานๆ ครั้ง ส่วนการไปนอนวัดนั้น คนวัยนี้จะไม่ทำเลย (ร้อยละ 100) เพราะถือว่าการนอนวัดเป็นกิจกรรมของคนเฒ่าคนแก่

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมจะเป็นไปตามเวลาที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ไหว้พระหรือกราบไหว้บรรพบุรุษจะทำช่วงค่ำก่อนเข้านอน การไปถวายภัตตาหาร ฟังธรรม หรือทำบุญที่วัดจะเป็นช่วงเวลาสาย การวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามบริเวณต่างๆ จะทำในช่วงเช้า ส่วนงานส่วนรวมของหมู่บ้าน เช่น งานกั้นตอเจ้าเมือง กั้นตอเจ้าบ้าน งานทำบุญหมู่บ้าน (งานปะลิก) จะมีงานทั้งวัน แต่คนในวัยนี้มักจะมาร่วมงานแค่ช่วงบ่ายซึ่งเป็นช่วงประกอบพิธีหลักเท่านั้น แล้วจะกลับบ้านไปทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น ดูโทรทัศน์

วิธีการเดินทางไปร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นการเดินเท้า แต่ก็มีการใช้รถจักรยานยนต์ใกล้เคียงกัน ได้แก่ งานกั้นตอเจ้าเมือง (ร้อยละ 31) วางกระทงบูชาเจ้าเมือง (ร้อยละ

ละ 15) เท่ากับการเดินเท้า บนบาน/ขอพรจากเจ้าเมือง (ร้อยละ 12) และวางกระทงบูชาเสาไฉ บ้าน (ร้อยละ 23) ส่วนการไหว้พระ กราบไหว้บรรพบุรุษ และวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน ไม่ต้องมีการเดินทาง เพราะเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ภายในบริเวณบ้าน

● **กิจกรรมทั่วไป** : กิจกรรมที่คนในวัยนี้ทำมาก ได้แก่ การทำงานบ้าน (ร้อยละ 62) เรียนหนังสือ (ร้อยละ 85) ทำปานกลาง ได้แก่ ซื่อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 62) กิจกรรมที่ทำน้อยมาก ได้แก่ ซื่อของในอำเภอ (ร้อยละ 62) ช่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 62) และไปหาหมอ (ร้อยละ 92) กิจกรรมที่คนวัยนี้ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำ ได้แก่ การทำงาน (ร้อยละ 89) ซื่อของในจังหวัด (ร้อยละ 77) ไปธนาคาร (ร้อยละ 96) และเติมน้ำมัน (ร้อยละ 69)

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมจะเป็นดังนี้ ทำกิจกรรมในเวลาสายจะเป็นการไปซื่อของที่อำเภอ (ร้อยละ 58) ช่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 65) ไปหาหมอ (ร้อยละ 96) ไปธนาคาร (ร้อยละ 4) ส่วนเวลาเย็น จะเป็นการทำงานบ้าน (ร้อยละ 65) ซื่อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 81) และเติมน้ำมัน (ร้อยละ 19) กิจกรรมที่ใช้เวลาในการทำงานกว่า 1 ชั่วโมง จะเป็นการไปเรียนหนังสือ (ร้อยละ 85) ทำงาน (ร้อยละ 8) และซื่อของในจังหวัด (ร้อยละ 23)

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมทั่วไปส่วนใหญ่เป็นการเดินเท้าและรถจักรยานยนต์ ยกเว้น การไปซื่อของในจังหวัดนิยมเดินทางด้วยรถโดยสาร (ร้อยละ 23) เพราะสะดวกกว่า ส่วนการไปเรียนหนังสือ จะมีทั้งการเดินเท้า (ร้อยละ 27) ใช้จักรยาน (ร้อยละ 19) ผู้ปกครองที่จักรยานยนต์ไปส่งหรือที่จักรยานยนต์ไปเอง (ร้อยละ 15) และไปรถโดยสารหรือรถรับ-ส่งนักเรียน (ร้อยละ 23) สำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่ต้องเข้าไปเรียนในโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ

2. กลุ่มผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอายุ 21-50 ปี

● **กิจกรรมด้านนันทนาการ** : ที่ทำมากคือการพูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 100) ดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 92) และฟังวิทยุ (ร้อยละ 71) ส่วนกิจกรรมที่ทำน้อยมาก ได้แก่ การอ่านหนังสือ (ร้อยละ 85) การคุยโทรศัพท์ (ร้อยละ 56) และการพูดคุยกับคนใกล้ชิด (ร้อยละ 46)

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมจะเหมือนกับคนวัยเด็กและวัยรุ่น นั่นคือ ถ้าเป็นการอ่านหนังสือจะทำในช่วงบ่ายวันหยุดที่มีเวลาว่าง (ร้อยละ 40) ถ้าเป็นการคุยโทรศัพท์และพูดคุยกับคนใกล้ชิดมักทำในตอนเย็นที่มีเวลาว่าง (ร้อยละ 54 และ 71 ตามลำดับ) ส่วนกิจกรรมที่พักผ่อนอยู่กับบ้าน ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 83) การดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 77) และการฟังวิทยุ (ร้อยละ 54) คนวัยนี้จะทำเมื่อมีเวลาว่าง

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมก็เหมือนกับคนในวัยเด็กและวัยรุ่นเช่นกัน นั่นคือ จะเดินเท้าไปพูดคุยกับบุคคลใกล้ชิด (ร้อยละ 67) และจะใช้รถจักรยานยนต์ไปโทรศัพท์ที่เครื่องโทรศัพท์

สาธารณะของหมู่บ้าน (ร้อยละ 33) นอกนั้นเป็นการทำกิจกรรมภายในบ้าน จึงไม่ต้องมีการเดินทาง

● **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : คนวัยผู้ใหญ่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมาก โดยเฉพาะกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน ได้แก่ งานกั้นตอเจ้าเมือง (ร้อยละ 75) และงานทำบุญหมู่บ้าน (ร้อยละ 92) และงานบุญ (งานปอย) ในวันสำคัญทางศาสนา (ร้อยละ 56) อย่างไรก็ตามพบว่ากิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่เหลือ มีค่าร้อยละของการเข้าร่วมทำกิจกรรมมากใกล้เคียงกับทำน้อย เช่น การไหว้พระ กราบไหว้บรรพบุรุษ ถวายภัตตาหาร ฟังธรรม วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น การบ่นบาน/ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะทำบ้างนานๆครั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นกรณีที่คนในบ้านต้องเดินทางไกลไปทำธุระยังที่ต่างๆ หรือลูกจะต้องสอบไล่ สอบแข่งขัน เป็นต้น สำหรับการนอนวัดนั้น คนวัยนี้จะไม่ทำเลยเช่นกัน (ร้อยละ 100) เพราะถือว่าเป็นกิจกรรมของคนเฒ่าคนแก่

ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเวลาเช้า เช่น การวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต่างๆทั้งในบ้านและนอกบ้าน ที่มักจะทำไปพร้อมกับ การบ่นบาน/ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การถวายภัตตาหาร (ร้อยละ 92) ฟังธรรม (ร้อยละ 88) หรือทำบุญที่วัด (ร้อยละ 94) จะทำในช่วงสาย ส่วนงานของหมู่บ้าน เช่น กั้นตอเจ้าเมือง (ร้อยละ 46) ทำบุญหมู่บ้าน (ร้อยละ 85) จะเริ่มทำตั้งแต่ช่วงบ่ายไปจนถึงเย็นหรือค่ำ การไหว้พระ (ร้อยละ 69) กราบไหว้บรรพบุรุษ (ร้อยละ 60) จะทำในช่วงค่ำก่อนเข้านอน

สำหรับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม คนในวัยนี้ก็ยังมีนิยมเดินเท้ามากกว่า แต่ถ้าหากพิจารณาที่ตัวเลขแล้ว จะพบว่ารถจักรยานยนต์ก็เป็นวิธีการเดินทางที่นิยมใกล้เคียงกับการเดินเท้าเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การถวายภัตตาหาร (เดินเท้าร้อยละ 56 จักรยานยนต์ร้อยละ 38) ฟังธรรม (เดินเท้าร้อยละ 50 จักรยานยนต์ร้อยละ 38) วางกระทงบูชาเจ้าเมือง (เดินเท้าร้อยละ 40 จักรยานยนต์ร้อยละ 42)

● **กิจกรรมทั่วไป** : พบว่ากิจกรรมที่คนในวัยผู้ใหญ่ทำมาก ได้แก่ การทำงานบ้าน (ร้อยละ 94) ทำงาน (ร้อยละ 94) และการช่วยงานส่วนรวมของหมู่บ้าน (ร้อยละ 71) กิจกรรมที่ทำปานกลาง ได้แก่ การซื้อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 40) กิจกรรมที่ทำน้อยมาก ได้แก่ การไปซื้อของในอำเภอและจังหวัด (ร้อยละ 90 และ 50 ตามลำดับ) การไปหาหมอ (ร้อยละ 98) ไปธนาคาร (ร้อยละ 63) และไปเติมน้ำมัน (ร้อยละ 48) กิจกรรมที่ไม่เคยทำ ได้แก่ การเรียนหนังสือ (ร้อยละ 96) และการไปซื้อของในจังหวัด (ร้อยละ 50) อย่างไรก็ตามคนวัยผู้ใหญ่มีการไปเรียนหนังสือด้วยเช่นกัน เพราะมีเปิดสอนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) สำหรับผู้ใหญ่อาทิตย์ละครั้ง

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมมักจะเป็นเวลาสาย ได้แก่ การเรียนหนังสือ (ร้อยละ 4) การไปซื้อของในอำเภอ (ร้อยละ 94) ไปหาหมอ (ร้อยละ 98) ไปธนาคาร (ร้อยละ 63) และไปเติมน้ำมัน

(ร้อยละ 33) กิจกรรมที่เหลือจะทำไมเป็นเวลา ได้แก่ การทำงานบ้าน (ร้อยละ 77) ชื่อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 40) หรือทำทั้งวัน ได้แก่ การทำงาน (ร้อยละ 92) ชื่อของในจังหวัด (ร้อยละ 50) และหน่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 52)

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมทั่วไป จะนิยมใช้จักรยานยนต์เป็นหลัก ได้แก่ การไปทำงาน (ร้อยละ 48) ชื่อของในอำเภอ (ร้อยละ 46) หามอบ (ร้อยละ 65) ไปธนาคาร (ร้อยละ 50) และเติมน้ำมัน (ร้อยละ 69) ส่วนการไปเรียนหนังสือ (ร้อยละ 4) ชื่อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 69) และการชงงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 69) จะนิยมการเดินทางเท้า การไปชื่อของในจังหวัดจะใช้รถโดยสาร (ร้อยละ 46) เพราะมีระยะทางไกลมาก ใช้เวลาเดินทางไป-กลับหลายชั่วโมง ใช้รถโดยสารจึงสะดวกกว่า

3. กลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป

● **กิจกรรมด้านนันทนาการ** : พบว่าส่วนใหญ่กิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำมาก ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 96) ดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 96) และฟังวิทยุ (ร้อยละ 65) กิจกรรมที่ทำน้อยมาก ได้แก่ การอ่านหนังสือ (ร้อยละ 81) และการพูดคุยกับคนใกล้ชิด (ร้อยละ 42) กิจกรรมที่ไม่เคยทำคือการโทรศัพท์ (ร้อยละ 81) อย่างไรก็ตาม การพูดคุยกับคนใกล้ชิดมีค่าร้อยละของการทำมาก และปานกลาง และน้อยมากที่ใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 23, 31 และ 42 ตามลำดับ)

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมด้านนันทนาการ มักจะเป็นช่วงบ่ายซึ่งเป็นเวลาพักผ่อนหรือช่วงเวลาอื่นที่ผู้สูงอายุมีเวลาว่าง โดยมักจะอ่านหนังสือ (ร้อยละ 35) และพูดคุยกับคนใกล้ชิด (ร้อยละ 58) ในตอนบ่าย พูดคุยกับคนในครอบครัว (ร้อยละ 89) ดูโทรทัศน์ (ร้อยละ 62) และฟังวิทยุ (ร้อยละ 46) ในช่วงเวลาที่ว่าง ส่วนการไปโทรศัพท์จะทำในช่วงเวลาเย็น (ร้อยละ 15)

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมด้านนันทนาการ ส่วนใหญ่จะใช้การเดินทางเท้า ได้แก่ การโทรศัพท์ (ร้อยละ 15) พูดคุยกับคนใกล้ชิด (ร้อยละ 58) ที่เหลือเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ในบ้าน จึงไม่ต้องการการเดินทาง

● **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมากแทบจะทุกกิจกรรม ยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการขนาน/ขอพรทั้งจากเจ้าเมือง เจ้าบ้าน และเสนาบ้านที่ส่วนใหญ่ตอบว่าไม่เคยทำ (ร้อยละ 58, 69 และ 77 ตามลำดับ) หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้าน ได้แก่ การกั้นตอเจ้าบ้าน (ร้อยละ 58) วางกระทงบูชาเจ้าบ้าน (ร้อยละ 58) และการขนาน/ขอพรเจ้าบ้าน (ร้อยละ 69) ทั้งนี้เนื่องจากเจ้าบ้านเป็นเจ้า ที่คนเมืองซึ่งส่วนใหญ่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่ 2 นับถือ จึงผูกศาลเจ้าบ้านขึ้นในบริเวณหมู่ 2 แต่คนโตไม่ได้นับถือเพราะถือว่ามีเจ้าเมืองคุ้มครองอยู่แล้ว (ศาลเจ้าบ้านตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ 2 ส่วนศาลเจ้าเมืองตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ 1) จึงซ้ำซ้อนกัน แต่หากมีงานเกี่ยวกับเจ้าบ้านและตรงกับช่วงเทศกาลสำคัญๆ เช่น

ช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือออกพรรษา ก็มีชาวบ้านทั้งจากหมู่ 2 และหมู่ 1 ไปร่วมด้วยพอสมควร ที่น่าสนใจคือการนอนวัด เพราะเป็นกิจกรรมเดียวที่เป็นของคนในวัยนี้โดยเฉพาะ มีผู้สูงอายุเข้าร่วมทำกิจกรรมถึงร้อยละ 62

ช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมมักจะเป็นช่วงเช้า หรือสาย ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา เช่น การวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามสถานที่ต่างๆ การฟังธรรม (ร้อยละ 88) การถวายภัตตาหาร (ร้อยละ 92) ยกเว้นการไหว้พระ (ร้อยละ 58) และกราบไหว้บรรพบุรุษ (ร้อยละ 50) ที่ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะทำวันละ 2 ครั้ง คือ เช้าและค่ำ

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการเดินทางเท้า มีเพียงงานกันตอเจ้าเมือง (ร้อยละ 50) และการบนบานขอพรเจ้าเมือง (ร้อยละ 27) ที่ส่วนใหญ่ตอบว่าเดินทางไปทำกิจกรรมด้วยจักรยานยนต์ แต่ก็ใกล้เคียงกับการเดินทางเท้า (ร้อยละ 39 และ 15 ตามลำดับ)

● **กิจกรรมทั่วไป** : พบว่าผู้สูงอายุมีความถี่ของการทำกิจกรรมทั่วไปที่หลากหลาย กิจกรรมที่ทำมาก คือ การทำงานบ้าน (ร้อยละ 96) การทำงาน (ร้อยละ 73) และการช่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 77) กิจกรรมที่ปานกลาง ได้แก่ การซื้อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 35) กิจกรรมที่ทำน้อยมาก คือ การไปซื้อของในอำเภอ (ร้อยละ 54) และหาหมอล (ร้อยละ 96) กิจกรรมที่ไม่เคยทำได้ ได้แก่ การเรียนหนังสือ (ร้อยละ 100) ซื้อของในจังหวัด (ร้อยละ 62) ไปธนาคารและเติมน้ำมัน (ร้อยละ 81 เท่ากัน)

ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมทั่วไป พบว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุจะเริ่มทำกิจกรรมในช่วงเวลาสาย ได้แก่ การไปซื้อของในอำเภอ (ร้อยละ 58) หาหมอล (ร้อยละ 96) ไปธนาคาร (ร้อยละ 19) เติมน้ำมัน (ร้อยละ 12) ส่วนการไปซื้อของในหมู่บ้านก็จะเริ่มทำตั้งแต่เช้า (ร้อยละ 8) แต่จะมากในช่วงเย็น (ร้อยละ 35) หรือซื้อทั้งตอนเช้าและตอนเย็น (ร้อยละ 35) ส่วนการทำงานบ้าน (ร้อยละ 89) ทำงาน (ร้อยละ 73) ซื้อของในจังหวัด (ร้อยละ 39) และช่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 58) จะทำมากกว่า 1 ช่วงเวลา เช่น ทำทั้งวัน หรือทำเมื่อมีเวลาว่าง เป็นต้น

วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมทั่วไป ผู้สูงอายุจะใช้การเดินทางเท้า ไปทำงาน (ร้อยละ 42) ซื้อของในหมู่บ้าน (ร้อยละ 89) และช่วยงานของหมู่บ้าน (ร้อยละ 77) กับใช้จักรยานยนต์ไปหาหมอล (ร้อยละ 69) ไปธนาคาร (ร้อยละ 15) และเติมน้ำมัน (ร้อยละ 15) ส่วนการไปซื้อของในอำเภอและจังหวัดจะใช้รถโดยสารเป็นหลัก (ร้อยละ 35 และ 27 ตามลำดับ)

5.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยหลัก (อายุ) และปัจจัยรอง (เพศ, สถานภาพ, การศึกษา และอาชีพ)

จากการคำนวณค่าไค-สแควร์เพื่อหาความชัดเจนในความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยหลัก (อายุ) และปัจจัยรอง (เพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพ) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ดังนั้น

- กิจกรรมใดมีค่านัยสำคัญมากกว่า 0.05 จะยอมรับสมมติฐาน และ
- กิจกรรมใดมีค่านัยสำคัญน้อยกว่า 0.05 จะปฏิเสธสมมติฐาน

อย่างไรก็ตาม พบว่าปัจจัยหลักและปัจจัยรองจะมีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมไป

ในทิศทางเดียวกันและเป็นเหตุเป็นผลกัน ภาพรวมส่วนใหญ่จะเป็นดังนี้

- กลุ่มเด็กและวัยรุ่นซึ่งมีอายุระหว่าง 8-20 ปี ทั้งเพศชายและหญิง ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยเรียน จึงเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นประถมหรือมัธยม และมีสถานภาพโสด

- กลุ่มผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุระหว่าง 21-50 ปี ทั้งเพศชายและหญิงจะจบการศึกษา ทำงาน และสมรสแล้วเป็นส่วนใหญ่ อาชีพส่วนใหญ่คือเกษตรกร รับจ้าง และแม่บ้าน

- กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีอายุระหว่าง 51 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและหญิง ส่วนใหญ่จะไม่ได้เรียนหนังสือ บางคนอาจจบการศึกษาชั้นประถมศึกษา บางคนประกอบอาชีพเกษตรกรหรือเกษียณอายุไปแล้ว บางคนคู่สมรสยังมีชีวิตอยู่ บางคนคู่สมรสก็เสียชีวิตไปแล้ว

ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จะอธิบายแค่ความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดเจนระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยต่างๆข้างต้นบางปัจจัยเท่านั้น ไม่อธิบายละเอียดทุกปัจจัย

ตารางที่ 5.4 ค่าไค-สแควร์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยด้านอายุ

กิจกรรม	ความถี่		ช่วงเวลา		วิธีการเดินทาง	
	value	asym.sig (2-sided)	value	asym.sig (2-sided)	value	asym.sig (2-sided)
กิจกรรมด้านนันทนาการ						
พูดคุยกับคนในครอบครัว	2.875	0.238	0.352	0.839	n/a	n/a
อ่านหนังสือ	7.368	0.497	11.605	0.312	n/a	n/a
ดูโทรทัศน์	1.425	0.840	8.182	0.416	n/a	n/a
ฟังวิทยุ	22.779	0.004	15.872	0.103	n/a	n/a
โทรศัพท์	18.924	0.004	19.760	0.011	13.993	0.007
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	20.763	0.008	33.611	0.001	17.873	0.007
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม						
ไหว้พระ	28.951	0.000	28.629	0.000	n/a	n/a
ไหว้บรรพบุรุษ	37.664	0.000	24.115	0.007	n/a	n/a
วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน	28.873	0.000	16.146	0.003	n/a	n/a
ถวายภัตตาหาร	29.015	0.000	9.219	0.056	5.556	0.235
ฟังธรรม	39.068	0.000	17.654	0.000	18.578	0.001
นอนวัด	66.762	0.000	66.762	0.000	66.762	0.000
ร่วมทำบุญ (งานปอย)	58.654	0.000	6.319	0.177	1.013	0.908
วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด	42.176	0.000	30.502	0.000	29.000	0.000
กั้นตอเจ้าเมือง	22.827	0.001	17.792	0.007	15.053	0.005
วางกระทงบูชาเจ้าเมือง	37.448	0.000	30.665	0.000	24.330	0.000
บนบาน/ขอพรจากเจ้าเมือง	3.239	0.198	11.911	0.064	6.716	0.152
กั้นตอเจ้าบ้าน	12.756	0.013	6.020	0.421	1.808	0.771
วางกระทงบูชาเจ้าบ้าน	9.103	0.168	4.291	0.117	4.468	0.346
บนบาน/ขอพรจากเจ้าบ้าน	3.976	0.137	13.100	0.011	1.322	0.858
ทำบุญหมู่บ้าน (งานปะลิก)	29.983	0.000	39.977	0.000	24.693	0.000
วางกระทงบูชาเสาไ้บ้าน	29.983	0.000	15.876	0.003	18.754	0.001
บนบาน/ขอพรจากเสาไ้บ้าน	0.860	0.650	6.460	0.374	2.237	0.692
กิจกรรมทั่วไป						
ทำงานบ้าน	21.166	0.012	58.698	0.000	n/a	n/a
ทำงาน	57.532	0.000	58.073	0.000	55.953	0.000
เรียนหนังสือ	81.807	0.000	81.807	0.000	72.583	0.000
ซื้อของในหมู่บ้าน	9.952	0.268	25.570	0.004	19.478	0.003
ซื้อของในอำเภอ	16.841	0.002	19.371	0.001	19.200	0.004
ซื้อของในจังหวัด	5.128	0.077	5.128	0.077	8.791	0.067
ช่วยงานของหมู่บ้าน	46.633	0.000	15.344	0.004	10.833	0.029
หาหมอ	3.160	0.531	0.267	0.875	2.125	0.908
ไปธนาคาร	29.470	0.000	29.470	0.000	29.507	0.000
เติมน้ำมัน	20.337	0.000	21.563	0.006	24.268	0.000

หมายเหตุ n/a คือ ไม่มีการเดินทางในกิจกรรมนั้น

ตารางที่ 5. 8 ค่าไค-สแควร์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมกับปัจจัยด้านเพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพ

กิจกรรม	เพศ						สถานภาพ						การศึกษา						อาชีพ					
	ความถี่		ช่วงเวลา		วิธีการเดินทาง		ความถี่		ช่วงเวลา		วิธีการเดินทาง		ความถี่		ช่วงเวลา		วิธีการเดินทาง		ความถี่		ช่วงเวลา		วิธีการเดินทาง	
	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)	value	asympt.sig (2-sided)
กิจกรรมด้านนันทนาการ	0.702	0.402	0.007	0.932	n/a	n/a	13.420	0.004	0.451	0.930	n/a	n/a	0.393	0.983	5.926	0.205	n/a	n/a	9.091	0.169	1.241	0.975	n/a	n/a
	6.484	0.166	4.729	0.450	n/a	n/a	20.130	0.002	22.616	0.093	n/a	n/a	58.699	0.000	19.908	0.464	n/a	n/a	30.048	0.183	38.930	0.127	n/a	n/a
	1.454	0.483	2.328	0.676	n/a	n/a	9.666	0.139	27.860	0.006	n/a	n/a	3.330	0.912	7.627	0.959	n/a	n/a	15.425	0.219	37.311	0.041	n/a	n/a
	1.355	0.852	3.069	0.689	n/a	n/a	21.783	0.004	13.895	0.534	n/a	n/a	17.862	0.332	18.823	0.533	n/a	n/a	39.596	0.024	25.713	0.690	n/a	n/a
	1.764	0.623	1.097	0.895	1.127	0.569	21.294	0.011	9.921	0.623	15.644	0.016	13.437	0.338	11.171	0.799	12.753	0.121	31.122	0.028	39.792	0.023	18.295	0.107
	15.048	0.005	7.039	0.317	5.758	0.124	20.892	0.052	17.590	0.483	10.621	0.303	18.820	0.278	35.870	0.056	21.686	0.041	88.031	0.000	110.603	0.000	34.118	0.012
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม	4.151	0.246	2.605	0.626	n/a	n/a	21.365	0.011	19.852	0.070	n/a	n/a	28.237	0.005	59.397	0.000	n/a	n/a	23.559	0.170	38.225	0.033	n/a	n/a
	3.780	0.286	2.205	0.820	n/a	n/a	29.397	0.000	23.068	0.083	n/a	n/a	29.489	0.003	36.944	0.012	n/a	n/a	32.007	0.022	56.699	0.002	n/a	n/a
	12.318	0.003	10.337	0.600	n/a	n/a	26.525	0.002	12.094	0.060	n/a	n/a	16.862	0.155	13.358	0.100	n/a	n/a	37.817	0.004	23.879	0.021	n/a	n/a
	3.898	0.273	1.245	0.537	0.889	0.641	22.338	0.000	7.329	0.292	8.154	0.227	21.348	0.016	15.693	0.047	15.441	0.051	39.472	0.002	23.507	0.024	15.149	0.233
	6.256	0.100	0.012	0.913	0.041	0.979	31.040	0.000	17.958	0.000	21.714	0.001	21.159	0.048	12.858	0.012	14.256	0.075	43.974	0.001	19.799	0.003	26.580	0.009
	0.865	0.649	1.782	0.410	0.872	0.647	33.320	0.000	44.309	0.000	44.836	0.000	17.027	0.030	15.965	0.043	16.564	0.035	52.467	0.000	49.329	0.000	45.705	0.000
	4.299	0.367	1.096	0.578	1.529	0.466	59.019	0.000	7.300	0.294	7.058	0.316	22.957	0.115	2.993	0.935	3.354	0.910	63.601	0.000	8.172	0.772	8.419	0.752
	2.340	0.505	2.501	0.286	0.642	0.725	50.408	0.000	30.473	0.000	32.704	0.000	25.005	0.015	13.265	0.103	12.780	0.120	62.590	0.000	46.175	0.000	43.422	0.000
	3.088	0.128	0.884	0.829	0.199	0.905	23.759	0.005	26.093	0.002	21.025	0.002	20.980	0.051	9.423	0.666	7.279	0.507	34.490	0.011	48.415	0.000	37.952	0.000
	4.940	0.176	0.571	0.751	0.920	0.631	22.175	0.000	24.754	0.000	22.232	0.001	13.802	0.313	8.369	0.398	6.737	0.565	58.302	0.000	42.986	0.000	37.116	0.000
	2.660	0.103	3.055	0.383	1.745	0.418	39.224	0.000	14.683	0.100	8.323	0.215	3.226	0.521	11.100	0.520	3.467	0.902	11.016	0.088	25.099	0.122	17.883	0.119
	1.927	0.382	1.802	0.615	0.057	0.972	12.288	0.056	12.111	0.207	5.267	0.510	19.350	0.013	5.371	0.944	4.802	0.778	28.273	0.005	32.715	0.018	22.629	0.031
3.652	0.302	0.276	0.599	0.357	0.837	10.082	0.344	4.982	0.173	4.020	0.674	11.309	0.503	1.717	0.788	2.236	0.973	23.494	0.172	16.561	0.011	21.017	0.050	
0.533	0.465	0.661	0.719	1.558	0.459	2.357	0.502	5.995	0.424	3.613	0.729	1.517	0.824	4.970	0.761	1.546	0.992	13.728	0.033	18.435	0.103	29.725	0.003	
3.658	0.161	2.086	0.720	1.656	0.437	23.333	0.003	28.814	0.004	23.023	0.001	11.151	0.300	22.087	0.140	14.095	0.079	67.323	0.000	48.556	0.002	40.516	0.000	
5.559	0.135	4.234	0.120	3.321	0.190	23.333	0.003	10.293	0.113	11.317	0.079	14.284	0.283	5.388	0.715	5.301	0.725	39.915	0.002	25.556	0.012	25.440	0.013	
1.586	0.208	2.321	0.508	2.304	0.316	1.394	0.707	3.287	0.952	2.490	0.870	0.670	0.955	1.602	1.000	2.277	0.971	12.599	0.050	17.693	0.476	14.909	0.246	

ประเภท	สถานที่ทาง						การศึกษ						กีฬา												
	จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน		จำนวน								
	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)	value	symp.sig (2-sided)							
กิจกรรม	กิจกรรมทั่วไป																								
	ทำงานบ้าน	3.353	0.501	3.126	0.537	n/a	n/a	30.707	0.002	71.092	0.000	n/a	n/a	27.284	0.038	8.545	0.931	n/a	64.443	0.000	82.894	0.000	n/a	n/a	
	ทำงาน	3.620	0.164	4.546	0.208	4.191	0.242	45.858	0.000	45.881	0.000	43.580	0.000	7.423	0.492	7.743	0.805	12.858	0.379	85.139	0.000	86.433	0.000	79.481	0.000
	เรียนหนังสือ	2.595	0.273	2.595	0.273	7.489	0.112	69.333	0.000	69.554	0.000	61.681	0.000	9.718	0.285	9.718	0.285	20.482	0.199	99.764	0.000	99.764	0.000	83.220	0.000
	จัดของในห้องนอน	41.573	0.000	2.595	0.273	6.045	0.109	23.747	0.026	26.575	0.032	15.910	0.069	41.336	0.000	42.009	0.003	29.862	0.003	40.956	0.017	42.462	0.065	25.865	0.103
	จัดของในอาคาร	0.354	0.838	2.595	0.273	1.348	0.718	16.775	0.010	19.441	0.003	20.910	0.013	14.694	0.065	17.463	0.026	17.154	0.144	42.679	0.000	30.249	0.003	35.358	0.009
	จัดของในจังหวัด	0.441	0.507	2.595	0.273	0.500	0.779	6.303	0.098	6.303	0.098	8.410	0.210	3.738	0.443	3.734	0.443	6.202	0.625	11.540	0.073	11.540	0.073	14.189	0.289
	ช่วยงานของหมู่บ้าน	1.230	0.746	0.960	0.619	1.962	0.375	57.817	0.000	22.052	0.001	14.674	0.023	31.302	0.002	23.042	0.003	23.674	0.003	61.657	0.000	25.404	0.011	20.879	0.052
	หาของ	1.518	0.468	0.842	0.359	1.975	0.578	2.792	0.834	0.309	0.958	14.534	0.105	33.837	0.000	33.467	0.000	34.437	0.001	11.250	0.508	7.633	0.266	28.899	0.050
	ไปธนาคาร	1.884	0.170	1.884	0.170	2.067	0.356	7.323	0.000	17.829	0.000	17.874	0.007	5.985	0.200	5.985	0.200	7.066	0.530	25.751	0.000	25.751	0.000	31.119	0.002
	เดินบ้าน	1.841	0.398	2.237	0.692	2.010	0.366	3.030	0.042	14.203	0.288	13.093	0.042	16.765	0.033	111.283	0.000	10.702	0.219	34.325	0.001	42.356	0.012	28.176	0.005

หมายเหตุ n/a คือ ไม่มีการดำเนินการในกิจกรรมนั้น

ตารางที่ 5.9 การทำกิจกรรมของผู้ขายในชุมชน

กิจกรรม	ความถี่			ช่วงเวลา			ระดับความถี่		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ยามเย็น	กลางวัน	ยามเช้า	ไม่ตรงเวลา	ตรงเวลา	อื่นๆ
กิจกรรมด้านวิชาการ									
พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	7	5	86	2	0	100	0	0
ดูโทรทัศน์	93	2	0	0	5	7	100	0	0
ฟังวิทยุ	59	5	0	15	22	2	100	0	0
โทรศัพท์	0	0	2	39	59	0	0	22	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	7	29	7	59	2	2	10	63	5
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม									
นันทนาการ	42	0	0	49	10	2	100	0	0
เล่นกีฬา	39	0	0	51	10	7	100	0	0
วงระบำพื้นบ้าน	32	5	0	24	39	59	100	0	0
วงดนตรี	27	12	0	49	12	5	0	56	0
วงมโหรี	24	10	0	46	20	81	0	49	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	12	2	0	0	85	0	0	10	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	44	12	2	37	5	0	0	56	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	29	17	0	29	24	66	0	39	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	54	7	0	17	22	0	0	34	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	37	12	0	27	24	73	0	34	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	0	0	0	22	78	17	0	12	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	29	0	0	10	61	0	0	29	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	7	10	0	22	61	39	0	27	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	0	0	0	15	85	10	0	5	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	68	0	0	7	24	0	0	56	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	20	15	0	20	46	54	0	34	0
วงมโหรี (วงมโหรี)	0	0	0	12	88	10	0	12	0
กิจกรรมทั่วไป									
ทำงานบ้าน	81	12	2	7	0	10	0	0	0
ทำงาน	76	0	0	0	24	0	0	34	0
เรียนหนังสือ	17	0	0	0	83	0	0	3	0
ร้องเพลง	7	27	10	0	0	5	0	78	0
ร้องเพลงในหมู่บ้าน	0	0	2	27	0	0	0	0	0
ร้องเพลงในอำเภอ	0	0	0	44	56	0	0	0	0
ร้องเพลงในจังหวัด	0	17	0	20	2	0	0	73	0
ร้องเพลงของหมู่บ้าน	0	0	0	95	5	0	0	22	0
หาหน่อ	0	0	0	44	56	0	0	0	0
ป้อนข้าว	0	0	0	44	56	0	0	0	0
เล่นน้ำ	0	0	17	34	49	0	0	0	0

ตารางที่ 5.10 การทำกิจกรรมของผู้หญิงในชุมชน

กิจกรรม	ความถี่			ช่วงเวลา			วันเดินทาง												
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่ต้องเดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	เดินทาง	
กิจกรรมด้านนันทนาการ																			
พูดคุยกับคนในครอบครัว	98	0	0	2	0	0	0	0	15	0	85	100	0	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	3	3	3	0	85	2	8	42	27	12	0	100	0	0	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	95	0	0	0	5	0	0	0	2	9	76	100	0	0	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	59	3	2	10	25	12	3	12	2	0	46	100	0	0	0	0	0	0	0
โทรศัพท์	0	2	7	39	53	2	2	0	41	3	0	0	19	0	29	0	0	0	0
พูดคุยกับแม่เสียด	31	41	7	20	2	2	7	27	59	0	3	20	68	0	10	0	0	0	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม																			
โพ้พระ	59	2	0	32	7	3	2	0	0	58	31	100	0	0	0	0	0	0	0
ไหว้บรรพบุรุษ	56	2	0	36	7	12	2	0	2	53	25	100	0	0	0	0	0	0	0
วางกระดูกงูสายสิญจน์ศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน	63	10	0	15	12	86	2	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0
ถวายภัตตาหาร	34	24	0	36	7	9	85	0	0	0	0	0	61	0	32	0	0	0	0
ฟังธรรม	32	24	0	25	19	0	81	0	0	0	0	0	51	0	31	0	0	0	0
นอนวัด	19	3	0	0	78	0	0	0	0	19	3	0	15	0	7	0	0	0	0
ร่วมทำบุญ (งานบวช)	58	15	0	25	2	0	93	0	0	0	5	0	66	0	32	0	0	0	0
วางกระดูกงูสายสิญจน์ศักดิ์สิทธิ์ในวัด	42	19	0	20	19	78	3	0	0	0	0	0	46	0	36	0	0	0	0
กันตอเจ้าเมือง	75	5	0	2	19	0	0	39	9	0	34	0	34	0	48	0	0	0	0
วางกระดูกงูสายสิญจน์ศักดิ์สิทธิ์ในเมือง	48	12	0	10	31	66	3	0	0	0	0	0	36	0	31	0	0	0	0
บมกนของพระจากเจ้าเมือง	0	0	0	37	63	29	0	2	7	0	0	0	17	0	17	0	0	0	0
กันตอเจ้าบ้าน	36	0	0	3	61	0	0	10	3	0	25	0	31	0	9	0	0	0	0
วางกระดูกงูสายสิญจน์ในบ้าน	15	9	0	10	66	34	0	0	0	0	0	2	25	0	7	0	0	0	0
บมกนของพระจากเจ้าบ้าน	0	0	0	20	80	15	5	0	0	0	0	5	12	0	3	0	0	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (งานบวช)	83	0	0	2	15	0	0	17	2	0	66	0	58	0	27	0	0	0	0
วางกระดูกงูสายสิญจน์ในบ้าน	41	14	0	17	29	68	3	0	0	0	0	0	42	0	29	0	0	0	0
บมกนของพระจากเจ้าเมือง	0	0	0	22	78	19	2	0	0	2	0	0	19	0	3	0	0	0	0
กิจกรรมทั่วไป																			
ทำงานบ้าน	80	5	2	2	2	12	5	0	19	0	63	100	0	0	0	0	0	0	0
ทำงาน	59	3	0	0	37	0	3	2	0	0	58	3	31	0	29	0	0	0	0
เขียนหนังสือ	25	0	3	0	71	0	3	0	0	0	25	0	14	3	7	5	0	0	0
ซื้อของในหมู่บ้าน	39	56	2	2	2	17	3	2	29	0	48	0	68	3	27	0	0	0	0
ซื้อของในร้านค้า	3	75	0	0	22	0	78	0	0	0	0	0	0	0	36	39	0	0	0
ซื้อของในจังหวัด	0	0	0	37	63	0	0	0	0	0	37	0	0	0	0	0	0	0	0
ซื้อของของหมู่บ้าน	0	14	0	22	7	0	49	0	0	0	44	0	61	0	32	0	0	0	0
หาหน่อ	0	0	2	97	2	0	98	0	0	0	0	0	32	0	63	3	0	0	0
ไปธนาคาร	0	0	0	31	70	0	31	0	0	0	0	0	0	0	24	7	0	0	0
เดินห้าง	0	0	9	34	58	0	22	0	19	0	2	0	0	0	42	0	0	0	0

ตารางที่ 5.11 การทำกิจกรรมของคนโศกในชุมชน

กิจกรรม	ความถี่				ช่วงเวลา				วิธีเดินทาง							
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่ต้องการเดินทาง	เดินเท้า	จักรยาน	รถโดยสาร	อื่นๆ
ทำกิจกรรมกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	14	0	86	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมกับคนในชุมชน	0	3	0	93	3	0	10	45	41	0	0	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมกับเพื่อน	97	0	0	0	3	0	0	0	10	3	83	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมกับคนในหมู่บ้าน	38	0	3	24	35	7	3	10	3	0	41	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมกับคนในตำบล	0	3	10	35	52	0	3	0	41	3	0	0	14	0	35	0
ทำกิจกรรมกับคนในเขต	35	45	10	10	0	0	0	7	90	0	3	10	69	7	14	0
ทำกิจกรรมตามวัฒนธรรม	21	0	0	66	14	0	0	0	0	79	7	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมทางศาสนา	10	0	0	76	14	7	0	0	0	72	7	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมทางสังคม	14	7	0	35	45	55	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมทางสุขภาพ	3	3	0	76	17	0	83	0	0	0	0	0	59	0	24	0
ทำกิจกรรมทางอาชีพ	3	3	0	48	45	0	55	0	0	0	0	0	35	0	21	0
ทำกิจกรรมทางกีฬา	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ทำกิจกรรมทางจิตวิญญาณ	7	7	3	79	3	0	97	0	0	0	0	0	66	0	31	0
ทำกิจกรรมทางเทคโนโลยี	0	3	0	41	55	38	7	0	0	0	0	0	21	0	24	0
ทำกิจกรรมทางศิลปะ	41	0	0	14	45	0	0	31	0	0	24	0	21	0	35	0
ทำกิจกรรมทางดนตรี	3	3	0	31	62	38	0	0	0	0	0	0	17	0	21	0
ทำกิจกรรมทางภาษา	0	0	0	14	86	3	0	0	10	0	0	0	3	0	10	0
ทำกิจกรรมทางภาษาแม่	28	17	0	0	55	0	0	10	0	0	35	0	38	0	7	0
ทำกิจกรรมทางภาษาต่างประเทศ	3	3	0	21	72	28	0	0	0	0	0	0	21	0	7	0
ทำกิจกรรมทางภาษาแม่และภาษาต่างประเทศ	0	0	0	17	83	7	0	0	10	0	0	3	7	0	7	0
ทำกิจกรรมทางภาษาแม่และภาษาต่างประเทศ (ภาษาแม่)	45	0	0	10	45	0	0	24	0	31	0	0	38	0	17	0
ทำกิจกรรมทางภาษาแม่และภาษาต่างประเทศ (ภาษาแม่)	7	0	0	35	59	41	0	0	0	0	0	0	21	0	21	0
ทำกิจกรรมทางภาษาแม่และภาษาต่างประเทศ (ภาษาแม่)	0	0	0	14	86	14	0	0	0	0	0	0	11	0	3	0
ทำกิจกรรมทั่วไป	66	21	7	7	0	7	3	0	57	0	31	100	0	0	0	0
ทำกิจกรรมที่บ้าน	21	0	0	0	79	0	0	0	0	0	21	0	10	0	10	0
ทำกิจกรรมในชุมชน	17	0	0	0	24	0	0	0	0	0	76	0	24	17	14	21
ทำกิจกรรมในหมู่บ้าน	0	0	0	4	0	0	0	3	79	0	17	0	62	14	24	0
ทำกิจกรรมในตำบล	0	0	3	59	38	0	59	0	0	3	0	0	0	0	35	24
ทำกิจกรรมในเขต	0	0	0	35	65	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	35
ทำกิจกรรมในจังหวัด	17	7	0	62	14	0	69	0	0	0	17	0	48	0	38	0
ทำกิจกรรมในเขตหมู่บ้าน	0	0	3	93	3	0	97	0	0	0	0	0	24	0	66	7
ทำกิจกรรมในตำบล	0	0	0	14	86	0	14	0	0	0	0	0	0	0	10	3
ทำกิจกรรมในเขต	0	0	0	28	65	0	14	0	21	0	0	0	0	0	35	0

ตารางที่ 5.12 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่สมัครแล้ว

กิจกรรม	ความถี่			ช่วงเวลา					วิธีเดินทาง							
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่คิดเงินทาง	คิดเงินทาง	จักรยาน	รถโดยสาร	อื่นๆ
กิจกรรมด้านนันทนาการ																
ฟุตบอลกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	16	0	84	100	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	7	3	84	7	2	10	39	32	11	0	100	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	94	2	0	0	5	0	0	0	7	18	71	100	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	71	7	0	8	14	21	2	10	2	0	52	100	0	0	0	0
ฟังศัพท์	0	0	2	45	53	2	2	0	40	3	0	0	23	0	24	0
ฟุตบอลกับคนใกล้ชิด	13	32	7	45	3	3	5	31	55	2	2	16	65	0	16	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม																
โพ้พระ	61	2	0	31	7	5	0	0	0	58	31	100	0	0	0	0
โพ้พระบวช	61	2	0	31	7	11	0	0	3	53	26	100	0	0	0	0
วางกระดูกงูช้างศึกถึงถิ่นบ้าน	63	8	0	15	15	82	3	0	0	0	0	100	0	0	0	0
วางกระดูกงู	42	26	0	27	5	10	86	0	0	0	0	0	61	0	34	0
ฟังธรรม	37	24	0	31	8	0	92	0	0	0	0	0	58	0	34	0
บวชเ้า	16	5	0	0	79	0	0	0	0	21	0	0	18	0	3	0
รวมทำบุญ (งานบวช)	69	19	0	10	2	0	88	0	0	0	10	0	63	0	36	0
วางกระดูกงูช้างศึกถึงถิ่นบ้าน	52	24	0	18	7	87	7	0	0	0	0	0	53	0	40	0
ขับต๋องเ้าเมือง	76	10	0	7	8	0	0	48	10	0	34	0	39	0	53	0
วางกระดูกงูเ้าเมือง	58	15	0	13	15	81	5	0	0	0	0	3	40	0	42	0
บวชบวชชอชอจากเ้าเมือง	0	0	0	37	63	31	0	2	5	0	0	0	19	0	15	0
ขับต๋องเ้าบ้าน	39	0	0	2	60	0	0	15	2	0	24	0	30	0	10	0
วางกระดูกงูเ้าบ้าน	18	11	0	15	57	44	0	0	0	0	0	3	30	0	10	0
บวชบวชชอชอจากเ้าบ้าน	0	0	0	21	79	18	0	0	3	0	0	0	11	0	2	0
ทำบุญผู้บ้าน (งานบวช)	92	0	0	2	7	0	0	11	3	0	79	0	63	0	31	0
วางกระดูกงูเ้าบ้าน	40	21	0	13	26	71	3	0	0	0	0	0	45	0	29	0
บวชบวชชอชอจากเ้าบ้าน	0	0	0	19	81	15	2	0	0	3	0	0	18	0	2	0
กิจกรรมทั่วไป																
ทำงานบ้าน	95	3	0	2	0	15	0	0	5	0	81	100	0	0	0	0
ทำงาน	87	3	0	0	10	0	3	2	0	0	86	3	40	0	45	2
เรียนหนังสือ	0	0	3	0	97	0	3	0	0	0	0	0	3	0	0	0
ซื้อของในหมู่บ้าน	31	29	5	3	5	18	7	2	34	0	36	0	74	0	21	0
ซื้อของในร้านค้า	0	0	3	0	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	0
ซื้อของในจังหวัด	0	0	0	47	53	0	0	0	0	0	47	0	0	0	0	39
ขายของของผู้บ้าน	77	19	0	3	0	0	40	0	0	0	60	0	71	0	29	0
หาหน่อ	0	0	0	97	3	0	97	0	0	0	0	0	29	0	66	2
ไปธนาคาร	0	0	0	52	48	0	52	0	0	0	0	0	0	0	42	10
เดินห้าง	0	0	16	42	42	0	29	2	24	0	3	0	0	0	57	0

ตารางที่ 5.15 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่จบหรือกำลังศึกษาในระดับประถมศึกษา

กิจกรรม	ความถี่				ช่วงเวลา				วิธีเดินทาง									
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่สะดวกเดินทาง	เดินเท้า	จักรยาน	จักรยานยนต์	รถโดยสาร	อื่นๆ	
กิจกรรมตามหมู่บ้าน																		
พูดคุยกับคนในครอบครัว	99	0	0	1	0	0	0	0	17	0	83	100	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	3	1	1	89	6	1	6	42	36	10	0	100	0	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	93	1	0	0	6	0	0	1	10	13	71	100	0	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	63	4	0	13	21	14	1	8	3	0	53	100	0	0	0	0	0	0
ฟังคำศัพท์	0	4	0	36	60	1	1	0	35	3	0	0	19	0	21	0	0	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	21	35	8	36	0	3	4	28	63	0	3	0	69	1	11	0	0	0
กิจกรรมตามบ้าน																		
ในครัว	58	1	0	38	3	3	0	0	0	61	33	100	0	0	0	0	0	0
รับราชการ	56	1	0	40	3	13	0	0	3	53	29	100	0	0	0	0	0	0
วางแผนปลูกผักสวนครัวในครัว	54	8	0	19	18	79	3	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0
งานกวดขัน	35	22	0	38	5	7	88	0	0	0	0	0	61	0	33	0	0	0
ฟังธรรม	33	21	0	32	14	0	86	0	0	0	0	0	54	0	32	0	0	0
นอนวัด	17	4	0	0	79	0	0	0	0	18	3	0	15	0	6	0	0	0
รวมทำบุญ (งานบุญ)	56	19	1	21	3	0	89	0	0	0	8	0	64	0	33	0	0	0
วางแผนปลูกผักสวนครัวในครัว	40	22	0	21	17	78	6	0	0	0	0	0	47	0	36	0	0	0
กินผลไม้	71	7	0	5	17	0	0	42	8	0	33	0	35	0	49	0	0	0
วางแผนปลูกผักในเมือง	47	14	0	15	24	74	3	0	0	0	0	0	35	0	37	0	0	0
ขนานนามของพืชจากในเมือง	0	0	0	33	67	29	0	1	3	0	0	0	15	0	15	0	0	0
กินผลไม้	38	0	0	4	58	0	0	13	3	0	26	0	31	0	11	0	0	0
วางแผนปลูกผักที่บ้าน	17	7	0	15	61	39	0	0	0	0	0	0	26	0	10	0	0	0
ขนานนามของพืชจากที่บ้าน	0	0	0	18	82	14	0	0	4	0	0	0	10	0	3	0	0	0
ทำบุญที่บ้าน (งานประเพณี)	85	0	0	3	12	0	1	15	1	0	69	0	61	0	26	0	0	0
วางแผนปลูกผักในเมือง	35	18	0	15	32	65	3	0	0	0	0	0	42	0	26	0	0	0
ขนานนามของพืชจากที่บ้าน	0	0	0	19	81	15	1	0	0	3	0	0	18	0	1	0	0	0
กิจกรรมทั่วไป																		
ทำงานบ้าน	92	4	0	3	1	11	3	0	18	0	67	100	0	0	0	0	0	0
ทำงาน	85	3	0	0	28	0	3	1	0	0	68	0	33	0	38	0	0	0
เก็บหนังสือ	18	0	3	0	79	0	3	0	0	0	18	0	8	6	6	1	0	0
ร้องเพลงในบ้าน	31	0	3	18	4	13	3	1	43	0	36	0	73	6	17	0	0	0
ร้องเพลงในลำภา	0	0	4	75	21	0	79	0	0	0	0	0	0	0	35	37	7	0
ร้องเพลงในจังหวัด	0	0	0	40	60	0	0	0	0	0	40	0	0	0	0	33	7	0
ร้องเพลงของหมู่บ้าน	0	17	0	14	5	0	50	0	0	0	45	0	67	0	28	0	0	0
หาหน่อ	0	0	1	97	1	0	99	0	0	0	0	0	28	0	67	4	0	0
ไปตลาด	0	0	0	39	61	0	39	0	0	0	0	0	0	0	32	7	0	0
เดินห้าง	0	0	10	35	55	0	19	0	22	0	3	0	0	0	43	0	1	0

ตารางที่ 5.16 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนหรือกำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

กิจกรรม	ความถี่				ช่วงเวลา				วิธีเดินทาง								
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่คิดง เดินทาง	คิดง เดินทาง	จักรยาน	รถโดยสาร ประจำ ทาง	อื่นๆ	
กิจกรรมด้านนันทนาการ																	
พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	15	0	85	100	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	15	0	80	5	0	25	35	25	10	0	100	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	100	0	0	0	0	0	0	0	0	10	90	100	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	55	5	5	10	25	20	5	10	0	0	40	100	0	0	0	0	0
โทรศัพท์	0	5	10	55	30	0	5	0	60	5	0	0	25	0	45	0	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	25	45	5	20	5	0	5	5	85	0	0	0	65	5	25	0	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม																	
ฟังพระ	25	0	0	55	20	5	0	0	0	75	0	100	0	0	0	0	0
ฟังบรรยาย	20	0	0	60	20	5	0	0	0	75	0	100	0	0	0	0	0
วางกระดานหมากรุกหรือสิ่งประดิษฐ์ในบ้าน	30	5	0	25	40	60	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
วาดภาพตัดกระดาษ	15	5	0	60	20	5	75	0	0	0	0	0	50	0	30	0	0
ฟังธรรม	10	5	0	45	40	0	60	0	0	0	0	0	30	0	30	0	0
นอนวัด	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวมทำบุญ (งานบุญ)	30	0	0	65	5	0	95	0	0	0	0	0	55	0	40	0	0
วางกระดานหมากรุกหรือสิ่งประดิษฐ์ในวัด	20	0	0	45	35	60	5	0	0	0	0	0	30	0	35	0	0
กินต๋องเจ้าเมือง	50	5	0	15	30	0	0	40	0	0	30	0	35	0	35	0	0
วางกระดานหมากรุกเจ้าเมือง	25	5	0	30	40	55	5	0	0	0	0	0	35	0	25	0	0
ชมมโนราห์หรือการแสดง	0	0	0	20	80	5	0	0	15	0	0	0	10	0	10	0	0
กินต๋องเจ้าบ้าน	20	0	0	10	70	0	0	10	0	0	20	0	25	0	5	0	0
วางกระดานหมากรุกเจ้าบ้าน	0	10	0	20	70	30	0	0	0	0	0	0	25	0	5	0	0
ชมมโนราห์หรือการแสดงเจ้าบ้าน	0	0	0	15	85	5	0	0	10	0	0	5	5	0	5	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (งานประเพณี)	55	0	0	10	35	0	0	15	0	0	50	0	45	0	20	0	0
วางกระดานหมากรุกเจ้าบ้าน	20	0	0	35	45	55	0	0	0	0	0	0	30	0	25	0	0
ชมมโนราห์หรือการแสดงเจ้าบ้าน	0	0	0	15	85	15	0	0	0	0	0	0	10	0	5	0	0
กิจกรรมทั่วไป																	
ทำงานบ้าน	65	20	10	5	0	10	5	0	30	0	55	100	0	0	0	0	0
ทำงาน	60	0	0	0	50	0	0	0	0	0	50	0	25	0	20	5	0
เรียนหนังสือ	45	0	0	0	55	0	0	0	0	0	45	0	15	5	0	25	0
ร้องเพลงในหมู่บ้าน	10	60	10	20	0	10	5	0	70	0	15	0	65	0	35	0	0
ร้องเพลงในตำบล	0	0	0	65	15	0	80	0	5	0	0	0	0	0	50	35	0
ร้องเพลงในจังหวัด	0	0	0	45	55	0	0	0	0	0	45	0	0	0	0	45	0
ร้องเพลงของหมู่บ้าน	40	15	0	45	0	0	60	0	0	0	40	0	65	0	35	0	0
หาหนังสือ	0	0	0	95	5	0	95	0	0	0	0	0	30	0	60	5	0
ไปธนาคาร	0	0	0	35	65	0	35	0	0	0	0	0	0	0	25	10	0
เดินหมู่บ้าน	0	0	20	45	35	0	40	0	25	0	0	0	0	0	65	0	0

ตารางที่ 5.17 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

กิจกรรม	คนมี				คนกลาง				คนมี				รวม								
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	
กิจกรรมด้านเกษตรกรรม																					
ผู้ดูแลสวนผลไม้	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนยาง	0	6	3	91	0	0	6	51	31	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนปาล์ม	97	0	0	0	3	0	0	0	3	26	69	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนทุเรียน	66	11	0	11	11	29	0	14	3	0	43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนมะพร้าว	0	0	3	46	51	0	0	0	46	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนผลไม้	3	29	6	63	0	3	3	31	63	0	0	0	0	0	15	71	0	0	0	0	0
กิจกรรมด้านประมง																					
ผู้ดูแลสวนประมง	57	3	0	34	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	57	3	0	34	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	57	11	0	14	17	83	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	34	31	0	29	6	0	94	0	0	0	0	0	0	0	0	57	0	37	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	31	29	0	29	11	0	89	0	0	0	0	0	0	0	0	51	0	37	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	17	6	0	0	77	0	0	0	0	23	0	0	0	0	0	17	0	6	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	60	23	0	14	3	0	91	0	0	0	6	0	0	0	0	57	0	40	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	46	31	0	20	3	86	11	0	0	0	0	0	0	0	0	60	0	37	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	66	14	0	9	11	0	0	43	3	0	43	0	0	0	0	20	0	69	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	54	17	0	11	17	83	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	49	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	31	69	26	0	0	6	0	0	0	0	0	0	9	0	20	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	60	0	0	6	34	0	0	20	0	0	46	0	0	0	0	54	0	11	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	26	11	0	23	40	60	0	0	0	0	0	0	0	0	49	0	11	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	31	69	23	0	0	8	0	0	0	0	0	23	0	3	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	94	0	0	0	6	0	0	9	3	0	83	0	0	0	63	0	31	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	34	26	0	9	31	69	0	0	0	0	0	0	0	0	37	0	31	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	11	89	9	0	0	0	3	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0
กิจกรรมทั่วไป																					
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	0	0	6	0	0	6	0	88	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	43	0	54	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	11	34	9	0	6	6	9	3	43	0	34	0	0	0	0	74	0	20	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	3	0	11	0	89	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	43	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	40	60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	28	0	6	0	0	49	0	0	0	51	0	0	0	63	0	37	0	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	14	0	86	0	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	0	46	54	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40	6	0	0
ผู้ดูแลสวนประมง	0	0	17	40	43	0	20	0	31	0	6	0	0	0	0	0	0	54	0	0	3

ตารางที่ 5. (8) การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพรับจ้าง

กิจกรรม	ความถี่				ช่วงเวลา				วิธีเดินทาง									
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่ตั้ง เดินทาง	เดินเท้า	จักรยาน	จักรยาน ยนต์	รถโดยสาร	อื่นๆ	
(กิจกรรมด้านนันทนาการ)																		
พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	13	0	87	100	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	7	7	80	7	0	13	27	47	7	0	100	0	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	73	7	0	0	20	0	0	0	0	0	80	100	0	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	67	0	0	7	27	7	0	7	0	0	60	100	0	0	0	0	0	0
โทรศัพท์	0	0	7	53	40	0	0	0	53	7	0	0	40	0	20	0	0	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	13	27	0	13	47	0	7	0	87	7	0	0	80	0	20	0	0	0
(กิจกรรมด้านวัฒนธรรม)																		
นั่งพระ	47	0	0	40	13	7	0	0	0	73	7	100	0	0	0	0	0	0
นั่งรับพระ	47	0	0	40	13	27	0	0	7	47	7	100	0	0	0	0	0	0
วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน	53	0	0	20	27	67	7	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0
ถวายภัตตาหาร	33	20	0	40	7	6	87	0	0	0	0	0	80	0	13	0	0	0
ฟังธรรม	40	13	0	27	20	0	80	0	0	0	0	0	67	0	13	0	0	0
นอนวัด	7	0	0	0	93	0	0	0	0	7	0	0	7	0	0	0	0	0
ร่วมทำบุญ (งานบุญ)	60	13	0	27	0	0	93	0	0	0	7	0	80	0	20	0	0	0
วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด	47	0	0	33	20	80	0	0	0	0	0	0	47	0	33	0	0	0
กินต๋องเจ้าเมือง	80	0	0	13	7	0	0	73	7	0	13	0	73	0	20	0	0	0
วางกระทงบูชาเจ้าเมือง	53	0	0	40	7	87	7	0	0	0	0	0	60	0	33	0	0	0
นมานชอพรจากเจ้าเมือง	0	0	0	20	80	7	0	0	13	0	0	0	20	0	0	0	0	0
กินต๋องเจ้าบ้าน	13	0	0	0	87	0	0	0	0	0	13	0	13	0	0	0	0	0
วางกระทงบูชาเจ้าบ้าน	0	13	0	13	73	27	0	0	0	0	0	0	20	0	7	0	0	0
นมานชอพรจากเจ้าบ้าน	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (งานประเพณี)	87	0	0	0	13	0	0	7	0	0	80	0	80	0	7	0	0	0
วางกระทงบูชาเจ้าบ้าน	33	0	0	33	33	67	0	0	0	0	0	0	53	0	13	0	0	0
นมานชอพรจากเจ้าบ้าน	0	0	0	7	93	7	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0
(กิจกรรมทั่วไป)																		
ทำงานบ้าน	83	7	0	0	0	13	0	0	13	0	73	100	0	0	0	0	0	0
ทำงาน	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	60	0	33	7	0	0
เดินรถเมล์	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ซื้อของในหมู่บ้าน	20	53	0	20	7	20	0	0	40	0	33	0	73	0	20	0	0	0
ซื้อของในตลาด	0	0	7	20	20	0	80	0	0	0	0	0	0	0	20	53	7	0
ซื้อของในจังหวัด	0	0	0	0	33	0	0	0	0	0	67	0	0	0	0	60	7	0
ช้อปปิ้งของหมู่บ้าน	0	7	0	13	0	0	47	0	0	0	53	0	73	0	27	0	0	0
หาหน่อ	0	0	0	87	13	0	87	0	0	0	0	0	47	0	27	13	0	0
ไปธนาคาร	0	0	0	53	47	0	53	0	0	0	0	0	0	0	40	13	0	0
เดินห้าง	0	0	13	27	60	0	20	7	13	0	20	0	0	0	40	0	0	0

ตารางที่ 5.19 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพแม่บ้าน

กิจกรรม	ความถี่				ช่วงเวลา				วิธีเดินทาง							
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เคย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่ตรง เดินทาง	เดินเท้า	จักรยาน	จักรยาน ยนต์	รถโดยสาร อื่นๆ
กิจกรรมด้านนันทนาการ																
พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	7	0	73	20	7	7	33	20	13	0	100	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	93	0	0	0	7	0	0	0	20	7	67	100	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	87	0	0	0	13	13	7	7	0	0	60	100	0	0	0	0
โทรศัพท์	0	0	0	67	33	7	7	0	53	0	0	0	33	0	33	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	27	47	7	13	7	0	7	40	40	0	7	13	60	0	20	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม																
ไหว้พระ	53	0	0	40	7	13	0	0	0	53	27	100	0	0	0	0
ไหว้พระปูเสื่อ	53	0	0	40	7	33	0	0	7	27	27	100	0	0	0	0
วางกระถางบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน	67	13	0	20	0	93	7	0	0	0	0	100	0	0	0	0
ถวายภัตตาหาร	60	13	0	27	0	20	80	0	0	0	0	0	53	0	47	0
ฟังธรรม	33	27	0	40	0	0	100	0	0	0	0	0	53	0	47	0
มนต์	0	7	0	0	93	0	0	0	0	7	0	0	7	0	0	0
ร่วมทำบุญ (งานปอย)	73	27	0	0	0	0	93	0	0	0	7	0	60	0	40	0
วางกระถางบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด	60	20	0	13	7	93	0	0	0	0	0	0	40	0	53	0
กับต๋อเจ้าเมือง	87	7	0	0	7	0	0	40	27	0	27	0	47	0	47	0
วางกระถางบูชาเจ้าเมือง	60	13	0	7	20	67	13	0	0	0	0	0	40	0	33	0
บมมานขอพรจากเจ้าบ้าน	0	0	0	60	40	53	0	7	0	0	0	0	40	0	13	0
กับต๋อเจ้าบ้าน	20	0	0	7	80	0	0	7	7	0	7	0	7	0	13	0
วางกระถางบูชาเจ้าบ้าน	7	7	0	7	80	20	0	0	0	0	0	0	4	0	13	0
บมมานขอพรจากเจ้าบ้าน	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (งานประเพณี)	100	0	0	0	0	0	0	27	7	0	67	0	80	0	7	0
วางกระถางบูชาเจ้าบ้าน	47	20	0	13	20	67	13	0	0	0	0	0	40	0	40	0
บมมานขอพรจากเจ้าบ้าน	0	0	0	47	53	33	7	0	0	7	0	0	40	0	7	0
กิจกรรมทั่วไป																
ทำงานบ้าน	100	0	0	0	0	33	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0
ทำงาน	67	13	0	0	20	0	13	0	0	0	67	0	40	0	33	0
รับหนังสือ	0	0	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	13	0	0	0
ซื้อของในหมู่บ้าน	60	40	0	0	0	33	7	0	7	0	53	0	67	0	33	0
ซื้อของในตำบล	0	0	0	100	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	53	40
ซื้อของในจังหวัด	0	0	0	53	47	0	0	0	0	0	53	0	0	0	0	47
ช่วยงานของหมู่บ้าน	33	20	0	7	0	0	47	0	0	0	53	0	80	0	20	0
หาหน่อ	0	0	0	100	0	0	100	0	0	0	0	0	47	0	53	0
ไปธนาคาร	0	0	0	53	47	0	53	0	0	0	0	0	0	0	33	20
เดินนำเงิน	0	0	0	67	13	0	53	0	33	0	0	0	0	0	87	0

ตารางที่ 5.20 การทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา

กิจกรรม	ความถี่ (ร้อยละ)				ช่วงเวลา (ร้อยละ)				วิธีเดินทาง (ร้อยละ)									
	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก	ไม่เลย	เช้า	สาย	บ่าย	เย็น	ค่ำ	อื่นๆ	ไม่สะดวก	เดินเท้า	จักรยาน	จักรยานยนต์	รถโดยสาร	อื่นๆ	
กิจกรรมด้านพัฒนาการ																		
พูดคุยกับคนในครอบครัว	100	0	0	0	0	0	0	0	18	0	82	100	0	0	0	0	0	0
อ่านหนังสือ	0	5	0	91	4	0	14	36	46	0	0	100	0	0	0	0	0	0
ดูโทรทัศน์	100	0	0	0	0	0	0	0	14	5	82	100	0	0	0	0	0	0
ฟังวิทยุ	27	0	5	27	41	9	5	5	5	0	36	100	0	0	0	0	0	0
โทรศัพท์	0	5	9	23	64	0	5	0	32	0	0	0	14	0	0	23	0	0
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	45	41	9	5	0	0	0	5	91	0	4	0	73	9	0	0	0	0
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม																		
เล่นกีฬา	23	0	0	67	14	0	5	0	0	0	77	100	0	0	0	0	0	0
เข้าร่วมประชุม	9	0	0	77	14	5	5	0	0	0	73	100	0	0	0	0	0	0
วางวงรณรงค์สิ่งแวดล้อม	9	5	0	32	54	46	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0
ถวายภัตตาหาร	0	0	0	77	23	0	77	0	0	0	0	0	55	0	23	0	0	0
ฟังธรรม	0	0	0	50	50	0	50	0	0	0	0	0	32	0	18	0	0	0
นอนวัด	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ร่วมทำบุญ (รวมบ่อย)	5	0	5	86	4	0	96	0	0	0	0	0	64	0	32	0	0	0
วางวงรณรงค์สิ่งแวดล้อม	0	0	0	32	68	23	9	0	0	0	0	0	14	0	18	0	0	0
กินตอเจ้าเมือง	32	0	0	14	54	0	0	32	0	0	14	0	18	0	27	0	0	0
วางวงรณรงค์เจ้าเมือง	0	5	0	18	77	23	0	0	0	0	0	0	9	0	14	0	0	0
ขนมอบตอเจ้าเมือง	0	0	0	14	86	5	0	0	9	0	0	0	5	0	9	0	0	0
กินตอเจ้าเมือง	18	0	0	18	64	0	0	9	0	0	27	0	27	0	9	0	0	0
วางวงรณรงค์เจ้าเมือง	0	5	0	9	86	14	0	0	0	0	0	0	9	0	5	0	0	0
ขนมอบตอเจ้าเมือง	0	0	0	14	86	5	0	0	9	0	0	4	5	0	5	0	0	0
ทำบุญหมู่บ้าน (รวมปกติ)	27	0	0	14	59	0	5	23	0	0	14	0	27	0	14	0	0	0
วางวงรณรงค์เจ้าเมือง	5	0	0	27	68	32	0	0	0	0	0	0	14	0	18	0	0	0
ขนมอบตอเจ้าเมือง	0	0	0	14	86	14	0	0	0	0	0	0	9	0	5	0	0	0
กิจกรรมทั่วไป																		
ทำงานบ้าน	59	23	9	9	0	9	5	0	73	0	14	100	0	0	0	0	0	0
ทำงาน	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
เรียนหนังสือ	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	32	23	18	23	0	0
ร้องเพลงในหมู่บ้าน	23	0	0	4	0	0	0	5	0	86	9	0	64	18	18	0	0	0
ร้องเพลงในตำบล	0	0	0	27	45	0	50	0	5	0	0	0	0	0	32	18	5	0
ร้องเพลงในจังหวัด	0	0	0	27	73	0	50	0	0	0	27	0	0	0	0	27	0	0
รายงานของหมู่บ้าน	17	0	0	6	18	0	73	0	0	0	9	0	50	0	32	0	0	0
วางแผน	0	0	4	91	5	0	95	0	0	0	0	0	23	0	64	9	0	0
ไปธนาคาร	0	0	0	5	95	0	5	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0
รับเงิน	0	0	0	23	77	0	14	0	9	0	0	0	0	0	23	0	0	0

กำหนดสมมติฐานไว้ว่า

1. ความถี่ในการทำกิจกรรม

- 1.1 Ho : อายุเป็นอิสระจากความถี่ในการทำกิจกรรม
Hi : อายุมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการทำกิจกรรม
- 1.2 Ho : เพศเป็นอิสระจากความถี่ในการทำกิจกรรม
Hi : เพศมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการทำกิจกรรม
- 1.3 Ho : สถานภาพเป็นอิสระจากความถี่ในการทำกิจกรรม
Hi : สถานภาพมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการทำกิจกรรม
- 1.4 Ho : การศึกษาเป็นอิสระจากความถี่ในการทำกิจกรรม
Hi : การศึกษามีความสัมพันธ์กับความถี่ในการทำกิจกรรม
- 1.5 Ho : อาชีพเป็นอิสระจากความถี่ในการทำกิจกรรม
Hi : อาชีพมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการทำกิจกรรม

จากสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับความถี่ในการทำกิจกรรม อธิบายได้ว่า

● กิจกรรมด้านนันทนาการ : พบว่า ความถี่ในการฟังวิทยุ การคุยโทรศัพท์ และการพูดคุยกับคนใกล้ชิดจะขึ้นอยู่กับอายุของผู้ทำกิจกรรม ส่วนการพูดคุยกับคนในครอบครัว อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ไม่มีความสัมพันธ์กับอายุของผู้ทำกิจกรรม

โดยกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุจะฟังวิทยุมากกว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่น จากการสัมภาษณ์ขณะทำแบบสอบถาม พบว่าคนทั้ง 2 กลุ่มนี้ชอบที่จะฟังวิทยุขณะทำงานไปด้วย โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะเอาวิทยุไปฟังที่ที่นาหรือที่สวนตลอดทั้งวันจนกว่าจะเลิกงานกลับบ้าน สำหรับผู้ใหญ่ที่เกษียณอายุไม่ได้ทำงานก็ชอบที่จะฟังวิทยุอยู่กับบ้านตลอดทั้งวันเช่นกัน ส่วนเด็กและวัยรุ่นจะเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียน จึงไม่มีเวลาฟังวิทยุ นอกจากจะฟังที่บ้านตอนที่มีเวลาว่างเท่านั้น

กลุ่มผู้ใหญ่จะคุยโทรศัพท์มากกว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่น และกลุ่มผู้สูงอายุ สาเหตุที่ใช้โทรศัพท์มากกว่าคนกลุ่มอื่นๆก็เพราะ ส่วนใหญ่จะโทรศัพท์คุยกับลูกหรือญาติที่ไปเรียนหนังสือหรือทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น ในตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ หรือกรุงเทพฯ ขณะที่เด็ก, วัยรุ่น และผู้สูงอายุ ไม่ค่อยได้ใช้โทรศัพท์เพราะจะพูดคุยกับคนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เช่น เพื่อนสนิทที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมากกว่า และจะใช้โทรศัพท์เมื่อมีธุระเป็นส่วนใหญ่

ส่วนการพูดคุยกับคนใกล้ชิด พบว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะทำกิจกรรมนี้มากกว่ากลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเด็กและวัยรุ่นจะไปเล่น / คุยเล่นอยู่ที่บ้านเพื่อนตอนเย็นหลังจากโรงเรียน วันหยุดเสาร์-อาทิตย์ก็ชอบที่จะไปเล่นอยู่ที่บ้านเพื่อนเช่นกัน ส่วนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะ

ไปพูดคุยกับคนใกล้ชิดบ้าง แต่ผู้สูงอายุจะทำบ่อยกว่า ทั้งนี้เพราะไม่ต้องทำงาน จึงมีเวลารว่างเดินไปพูดคุยกับคนที่อยู่ในวัยเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเพศและอาชีพมีผลต่อการพูดคุยกับคนใกล้ชิดด้วย โดยพบว่าผู้หญิงหรือผู้เป็นแม่บ้านจะทำกิจกรรมนี้มากกว่าเพศชายหรือผู้ที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะนิสัยของผู้หญิงที่ชอบพบปะพูดคุยมากกว่าผู้ชาย

การพูดคุยกับคนในครอบครัว การอ่านหนังสือ และการดูโทรทัศน์ เป็นกิจกรรมที่ไม่ขึ้นกับอายุของผู้ทำกิจกรรม ทั้งนี้เพราะเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ในบริเวณบ้าน ไม่ต้องเดินทางออกนอกบ้านเหมือนกันไปโทรศัพท์และไปพูดคุยกับคนใกล้ชิด การทำกิจกรรมมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความพอใจหรือรสนิยมของผู้ทำกิจกรรมเป็นหลัก

● **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : พบว่าความถี่ในการทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับอายุของผู้ทำกิจกรรม ยกเว้นการขนาน/ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเจ้าเมือง เจ้าบ้าน และเสนาใจบ้าน กับการวางกระทงบูชาเจ้าบ้าน เป็น 4 กิจกรรมที่ไม่ขึ้นกับอายุของผู้ทำกิจกรรม ทั้งนี้เพราะคนในหมู่บ้านไม่ค่อยชอบที่จะขนาน/ขอพรอะไร ยกเว้นมีกิจธุระจำเป็นที่จะต้องเดินทางไกลออกนอกตัวหมู่บ้าน จึงจะขอให้เจ้าเมืองหรือเจ้าบ้านคุ้มครองให้เดินทางปลอดภัย ทำกิจธุระได้สำเร็จดังที่ตั้งใจ หรือคนในบ้านจะต้องมีการสอบไล่หรือสอบแข่งขัน ก็จะมีการขนาน/ขอพรให้สอบได้สำเร็จดังหวัง และนอกจากนี้ก็ยังพบว่า เพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพของผู้ทำกิจกรรมมีผลต่อความถี่ในการทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน รายละเอียดมีดังนี้

กลุ่มเด็กและวัยรุ่นส่วนใหญ่แทบจะทำไมเคยทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม หรือถ้าทำก็จะทำน้อยมาก เช่น การฟังธรรม ถวายภัตตาหาร

สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่แม่ส่วนใหญ่จะดูเหมือนร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมาก แต่ก็มีกระจายของความถี่ในการทำกิจกรรม คือมีทั้งทำมาก ทำปานกลาง ทำน้อยมาก และไม่เคยทำในระดับที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นเมื่อพิจารณาไปที่ปัจจัยย่อย จะสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า เพศหญิงโดยเฉพาะแม่บ้านจะทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมมากกว่าเพศชายแทบจะทุกกิจกรรม จากการสัมภาษณ์ประกอบการทำแบบสอบถาม พบว่าผู้หญิงจะทำกิจกรรมนี้ตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา เหมือนเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบของครอบครัวเป็นตัวแทนของแต่ละบ้าน ส่วนผู้ชายจะทำกิจกรรมเหล่านี้เฉพาะในวันสำคัญๆทางศาสนาเท่านั้น เช่น วันสงกรานต์ วันเข้าหรือออกพรรษา เป็นต้น ยกเว้นงานของหมู่บ้าน เช่น งานทำบุญ (งานปอย) ในวันต่างๆ เช่น วันพระ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา งานกั้นตอเจ้าเมือง งานทำบุญหมู่บ้าน (งานปะลึก) เป็นต้น ที่ผู้ชายจะร่วมทำด้วยมาก และยังพบว่าการวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกบ้าน บางครั้งผู้ชายจะเป็นผู้ทำกิจกรรมนี้ เนื่องจากบริเวณที่ต้องนำกระทงไปวาง เช่น ศาลเจ้าเมือง วัด ศาลจตุโลกบาล ฯลฯ จะห้ามผู้หญิงเข้าไปบริเวณข้างใน ผู้ชายจึงทำกิจกรรมนี้ได้สะดวกกว่า แต่ถ้าผู้

หญิงต้องทำกิจกรรมนี้ เมื่อไปถึงที่จะวางกระทงก็จะฝากผู้ชายที่อยู่ในบริเวณนั้นนำกระทงไปวางให้แทน

ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุ จะร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมเกือบจะทุกกิจกรรมเช่นกัน ที่เห็นได้ชัดคือการนอนวัด ถือเป็นกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยเฉพาะ เพราะถือว่าได้บุญมาก หากได้ไปวัดเพื่อสนทนา และปฏิบัติธรรมในวันพระตลอดวันตลอดคืน เมื่อสัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มเด็กและวัยรุ่นกับกลุ่มผู้ใหญ่ว่าทำไมไม่ไปนอนวัดบ้าง จะได้รับคำตอบว่า คนที่ไปนอนวัดคือคนแก่ พวกตนยังไม่แก่จึงไม่ทำกิจกรรมนี้เด็ดขาด

ที่น่าสังเกตก็คือกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาลเจ้าบ้าน ส่วนใหญ่จะมีแต่ชาวบ้านในหมู่ 2 มาทำกิจกรรม ทั้งนี้เพราะเจ้าบ้านเป็นความเชื่อของคนเมือง/คนล้านนา ขณะที่คนไตซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน จะนับถือแต่เจ้าเมือง คนในบ้านหมู่ 2 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนเมือง/คนล้านนาซึ่งอพยพมาอยู่ใหม่ เชื่อว่าการมีศาลเจ้าบ้านจะช่วยดูแลและปกป้องอันตรายจะวิญญูณร้าย ประกอบกับที่ตั้งของศาลเจ้าบ้านอยู่ใกล้กับป่าช้า จึงควรต้องมีศาลไว้คุ้มกันวิญญูณร้ายไม่ให้มาเอาชีวิตคนในชุมชนของตน เมื่อสัมภาษณ์คนไตในบ้านหมู่ 1 พบว่าพวกเขาไม่ได้นับถือเจ้าบ้านแต่นับถือเจ้าเมืองเพียงอย่างเดียว แต่ถ้าเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาหรือเป็นวันก้นตอเจ้าบ้าน บางคนก็อาจจะไปร่วมงานก้นตอหรือนำกระทงไปวางที่ศาลเจ้าบ้านบ้างเป็นบางครั้ง ส่วนใหญ่บอกว่าถึงไม่เชื่อก็ไม่ลบหลู่ เพราะของเหล่านี้มองไม่เห็นว่ามีจริงหรือไม่ แต่ก็ควรแสดงความเคารพไว้บ้างเพื่อความสบายใจ

● *กิจกรรมทั่วไป* : พบว่า อายุไม่มีผลต่อการไปซื้อของในหมู่บ้าน การไปซื้อของในจังหวัด กับการไปหาหมอ แต่ระยะทางจะมีผลต่อการตัดสินใจซื้อของที่สุด การไปซื้อของในหมู่บ้านจะใช้ระยะเวลาเดินทางไม่นาน นิยมไปซื้อที่ร้านสะดวกใกล้ๆบ้านมากกว่าไปตลาดในหมู่บ้าน เนื่องจากตลาดเริ่มขายตั้งแต่ตี 3 และเลิกประมาณ 7 โมงเช้า คนส่วนใหญ่จึงนิยมไปร้านค้าใกล้บ้านมากกว่า เพราะไม่ต้องตื่นเช้า มีของขายครบ สินค้าที่ซื้อส่วนใหญ่จะเป็นของสด กับข้าวสำเร็จรูป หรือของกินของใช้ประจำวัน นอกจากนี้ก็ยังมีรถขายสินค้ามาขายถึงในหมู่บ้านเป็นประจำ อาทิเช่น รถขายแก๊ส รถขายอาหารทะเลแห้ง เป็นต้น คนในหมู่บ้านจึงไม่ต้องเดินทางไปซื้อสินค้า หรือถ้าเป็นของหายาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ที่นอน ก็จะไปซื้อของที่ตลาดนัดอำเภอ ซึ่งมีของขายทุกวันจันทร์ และจะมีบริการส่งสินค้าถึงหมู่บ้าน ส่วนการไปซื้อของในจังหวัด จะต้องใช้เวลาเดินทางนานมาก เนื่องจากสภาพถนนคดเคี้ยว ยากลำบากในการเดินทาง จึงต้องมีความจำเป็นจริงๆหรือมีกิจกรรมจำเป็นต้องทำในจังหวัดหลายอย่าง จึงจะตัดสินใจเดินทางเข้าตัวจังหวัด สำหรับการไปหาหมอนั้น ทุกคนตอบว่าจะไปเมื่อเจ็บป่วย ซึ่งนานๆครั้งจะป่วยสักครั้งจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องไปหาหมอ อาจซื้อยากินเองตามร้านชำ

กิจกรรมที่เหลือ คือ การทำงานบ้าน การทำงาน เรียนหนังสือ ซื่อของในอำเภอ การช่วยงานของหมู่บ้าน การไปธนาคาร และการเติมน้ำมันจะขึ้นอยู่กับอายุของผู้ทำกิจกรรมเป็นหลัก เพราะจากที่กล่าวแล้วว่า กลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะเรียนหนังสือเป็นหลัก การทำกิจกรรมอื่นที่เหลือจะมีบ้างที่ช่วยทำเป็นบางครั้ง เช่น การช่วยครอบครัวทำงานบ้าน เติมน้ำมัน หรือการช่วยงานของหมู่บ้าน การไปซื้อของในอำเภอ การไปธนาคาร มักเป็นการตามผู้ใหญ่ในครอบครัวไปมากกว่าไปด้วยตัวเอง

กลุ่มผู้ใหญ่จะทำงานเป็นหลัก จึงไม่ต้องเรียนหนังสือ ยกเว้นผู้ที่เรียน กศน. ในหมู่บ้านทุกอาทิตย์ การทำงานบ้านก็จะทำทุกวันเป็นกิจวัตร เพราะถือเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ เหมือนกับการช่วยงานของหมู่บ้าน เพราะเป็นการแสดงออกถึงการมีน้ำใจต่อคนในหมู่บ้าน และเป็นการพบปะผู้คนในหมู่บ้านไปในตัว การไปซื้อของในอำเภอ การไปธนาคาร และการเติมน้ำมันจะไปบ้างเมื่อจำเป็น

สุดท้ายคือกลุ่มผู้สูงอายุ จะไม่มีการไปเรียนหนังสือ แต่จะทำงานบ้านเป็นกิจวัตร ส่วนการทำงานก็ยังช่วยทำอยู่ บางคนหากเกษียณไปแล้ว แต่ถ้ายังมีสุขภาพแข็งแรงหรือเป็นช่วงฤดูกาลเพาะปลูกที่ต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก ผู้สูงอายุก็จะไปช่วยคนในครอบครัวทำงานที่สวน/ที่นาด้วย การช่วยงานของหมู่บ้านผู้สูงอายุจะร่วมงานแทบทุกครั้ง เพราะถือเป็นการพบปะพูดคุยกับคนในหมู่บ้าน แต่สำหรับการเดินทางไปซื้อของในอำเภอ การไปธนาคาร และการเติมน้ำมัน ผู้สูงอายุในบ้านมักจะให้คนในบ้านทำหน้าที่แทน เพราะไม่ค่อยอยากจะเดินทางไกลเท่าใดนัก

2. ช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

2.1 Ho : อายุเป็นอิสระจากช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

Hi : อายุมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

2.2 Ho : เพศเป็นอิสระจากช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

Hi : เพศมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

2.3 Ho : สถานภาพเป็นอิสระจากช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

Hi : สถานภาพมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

2.4 Ho : การศึกษาเป็นอิสระจากช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

Hi : การศึกษามีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

2.5 Ho : อาชีพเป็นอิสระจากช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

Hi : อาชีพมีความสัมพันธ์กับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม

จากสมมติฐานที่เกี่ยวกับช่วงเวลาในการทำกิจกรรม อธิบายได้ว่า

● **กิจกรรมด้านนันทนาการ** : พบว่า อายุมีผลเฉพาะช่วงเวลาพูดคุยกับคนใกล้ชิด ทั้งนี้ เพราะ คนทั้งกลุ่มมีช่วงเวลาที่ว่างที่ไม่เหมือนกัน กลุ่มเด็กและวัยรุ่นมักจะพูดคุยกับคนใกล้ชิด ซึ่งเป็นเพื่อนที่โรงเรียนตอนเย็นหลังกลับจากโรงเรียนแล้ว ส่วนใหญ่จะไปเล่นอยู่บ้านเพื่อนจนกว่าจะได้เวลาทานอาหารเย็น หรือวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ก็จะไปเล่นที่บ้านเพื่อนเกือบทั้งวัน ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่ก็จะพูดคุยกับคนใกล้ชิด เช่น เพื่อนบ้าน ตอนเย็นหลังกลับจากทำงานไปแล้ว แต่ก็พูดคุยในช่วงเวลาสั้นๆ เพราะจะต้องกลับไปดูแลหรือทำงานบ้านต่อในตอนเย็น กลุ่มสุดท้ายคือกลุ่มผู้สูงอายุ มักจะพูดคุยกับคนใกล้ชิดในช่วงเวลาบ่าย เพราะผู้สูงอายุไม่ต้องออกไปทำงานหรือเรียนหนังสือเหมือนกลุ่มผู้ใหญ่กับกลุ่มเด็กและวัยรุ่น ช่วงบ่ายจึงเป็นช่วงเวลาพักผ่อน กิจกรรมที่ทำมักจะเป็นการเดินไปพูดคุยกับคนรุ่นราวคราวเดียวกันในบริเวณใกล้ๆ หรือเพื่อนจะเดินมาคุยด้วยที่บ้าน หากไม่ได้พูดคุยกับใคร ผู้สูงอายุก็จะนอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน

ส่วนการพูดคุยกับคนในครอบครัว การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุ เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนทุกวัยมักจะทำในช่วงเวลาว่าง ไม่สามารถระบุได้ว่าทำในช่วงเวลาใดเป็นประจำ ดังนั้น อายุจึงไม่มีผลต่อช่วงเวลาทำกิจกรรมด้านนันทนาการเท่าใดนัก เว้นแต่การพูดคุยกับคนใกล้ชิด

● **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : พบว่า อายุมีผลต่อช่วงเวลาที่ทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรม บางกิจกรรม ได้แก่ การไหว้พระ และกราบไหว้บรรพบุรุษ กลุ่มเด็กและวัยรุ่น กับกลุ่มผู้ใหญ่จะทำกิจกรรม 2 อย่างนี้ในเวลาค้ำก่อนเข้านอนเหมือนกัน แต่กลุ่มผู้สูงอายุจะทำวันละ 2 ครั้ง คือ เช้าและค้ำก่อนเข้านอน

การกั้นต่อเจ้าเมืองและการทำบุญหมู่บ้าน (วานปะลึก) พบว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะมาร่วมงานเพียงแค่วงศ์สำคัญของพิธีเท่านั้น ซึ่งจะเป็นช่วงบ่ายหรือเย็น จากนั้นจะกลับบ้านไปดูโทรทัศน์หรือทำกิจกรรมอื่นมากกว่าที่จะอยู่ร่วมพิธีจนทุกคนแยกย้ายกลับบ้าน เช่น งานทำบุญหมู่บ้าน (วานปะลึก) จะมีงานทั้งกลางวันและกลางคืน โดยตอนกลางวันจะเป็นการทำบุญร่วมกันของคนในหมู่บ้านบริเวณเสาใจบ้าน ซึ่งช่วงนี้คนในหมู่บ้านทุกกลุ่มจะมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก ส่วนตอนกลางคืนจะมีการนิมนต์พระจากวัดใกล้เคียงมาแสดงธรรมเทศนา มีใจเรมาถ่อมลึกไต ช่วงนี้จะมีเหลือเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมงานเท่านั้น

ส่วนการบนบาน/ขอพรเจ้าเมือง เจ้าบ้าน หรือเสาใจบ้าน พบว่าเด็กและวัยรุ่นจะบนบาน/ขอพรเกี่ยวกับการเรียนการสอบเป็นส่วนใหญ่ และจะทำตามเวลาที่สะดวก ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือช่วงเย็นหลังกลับจากโรงเรียน แต่กลุ่มผู้ใหญ่จะบนบาน/ขอพรเกี่ยวกับเรื่องการเรียนการสอบของลูก การเดินทางไกลไปทำธุระต่างหมู่บ้านของคนในครอบครัว เรื่องการเงิน เวลาที่ทำจะเป็นช่วงเช้ามีดหรือใกล้ๆ ค้ำจะได้ไม่มีคนเห็น

● *กิจกรรมทั่วไป* : พบว่า อายุมีผลต่อช่วงเวลาการทำกิจกรรมทั่วไปเกือบทุกกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมหลัก ได้แก่ การทำงานมีแต่กลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมนี้ ส่วนการเรียนหนังสือมีแต่กลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่ทำกิจกรรมนี้

เมื่อเสร็จสิ้นจากการทำกิจกรรมหลักในแต่ละวัน ก็จะเป็นการทำกิจกรรมทั่วไปที่เหลือ ได้แก่ การทำงานบ้าน พบว่ากลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะช่วยทำงานบ้านตอนเย็นหลังกลับจากโรงเรียน ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จะทำงานบ้านตลอดเวลา ตั้งแต่ตื่นนอน จนออกไปทำงานนอกบ้านแล้วกลับเข้ามาใหม่ บางคนอาจเติมน้ำมันรถจักรยานยนต์ช่วงก่อนไปทำงานหรือกลับจากทำงานแล้ว

สำหรับการซื้อของในหมู่บ้าน พบว่ากลุ่มผู้ใหญ่ที่เป็นเพศหญิงหรือกลุ่มแม่บ้านจะทำกิจกรรมนี้มากที่สุด ส่วนใหญ่จะไปซื้อของถึง 2 ครั้ง คือที่ตลาดตอนเช้าและร้านค้าใกล้บ้านในตอนเย็น สินค้าที่ซื้อส่วนใหญ่คือ ผัก เนื้อสัตว์ ที่จะใช้ทำกับข้าวเลี้ยงคนในครอบครัว หรือสินค้าอื่นๆ เช่น น้ำตาลทราย น้ำปลา ขนมน เป็นต้น แต่ถ้าเป็นสินค้าที่หายากก็จะไปซื้อที่ตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดพร้อมกับคนในครอบครัว

การช่วยงานของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเป็นงานที่หน่วยงานราชการต้องการความร่วมมือจากคนในหมู่บ้าน เช่น การเดินรณรงค์เมืองน่าอยู่ การเดินรณรงค์โรคไข้เลือดออกและมาลาเรีย เป็นต้น หรืองานทำบุญบ้าน งานศพของคนในหมู่บ้าน ทุกคนจะมาช่วยงานกันอย่างพร้อมเพรียง เว้นแต่กลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่อาจอยู่ช่วยงานเพียงช่วงสั้นๆก็จะกลับบ้าน ปล่อยให้ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุพบปะสังสรรค์กันต่อไปจนเลิกงาน

3. วิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

1.1 Ho : อายุเป็นอิสระจากวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

Hi : อายุมีความสัมพันธ์กับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

1.2 Ho : เพศเป็นอิสระจากวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

Hi : เพศมีความสัมพันธ์กับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

1.3 Ho : สถานภาพเป็นอิสระจากวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

Hi : สถานภาพมีความสัมพันธ์กับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

1.4 Ho : การศึกษาเป็นอิสระจากวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

Hi : การศึกษามีความสัมพันธ์กับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

1.5 Ho : อาชีพเป็นอิสระจากวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

Hi : อาชีพมีความสัมพันธ์กับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม

จากสมมติฐานที่เกี่ยวกับวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรม พบว่า ในภาพรวมคนส่วนใหญ่ในชุมชนยังนิยมที่จะเดินเท้าไปทำกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ แต่มีความแตกต่างในกิจกรรมบางด้าน ดังนี้

- **กิจกรรมด้านนันทนาการ** : พบว่า อายุมีผลต่อวิธีการเดินทางไปโทรศัพท์ โดยกลุ่มเด็กและวัยรุ่นกับกลุ่มผู้ใหญ่นิยมใช้รถจักรยานยนต์ไปทำกิจกรรม เมื่อสัมภาษณ์ก็พบว่า สาเหตุที่คน 2 กลุ่มนี้นิยมใช้รถจักรยานยนต์ก็เพราะ จักรยานยนต์ไปถึงตู้โทรศัพท์เร็วกว่าการเดิน เมื่อโทรศัพท์เสร็จแล้วก็สามารถตรงกลับบ้านได้อย่างรวดเร็วอีกเช่นกัน หรืออาจไปทำธุระที่อื่นต่อเพิ่มเติมได้ เช่น ไปซื้อของที่ร้านค้า ไปเติมน้ำมันรถ เป็นต้น ขณะที่ผู้สูงอายุจะชอบเดิน เพราะได้ออกกำลังกายไปในตัวและแวะทักทายเพื่อนบ้านระหว่างทางได้ด้วย แต่ถ้าบ้านไกลมากก็จะให้ลูกหลานที่จักรยานยนต์มาส่งและรอรับกลับ

ส่วนการพูดคุยกับคนใกล้ชิตนั้น พบว่า อายุไม่มีผลต่อวิธีการเดินทาง คนทุกวัยนิยมการเดินเท้าไปทำกิจกรรม เพราะส่วนใหญ่จะเดินทางไปแค่ละแวกบ้านใกล้ๆ มีน้อยมากที่ใช้วิธีการเดินทางแบบอื่น เช่น เด็กอาจขี่จักรยานไปหาเพื่อน หรือผู้ใหญ่บางคนจะใช้จักรยานยนต์ถ้าบ้านเพื่อนคนนั้นอยู่ไกล

กิจกรรมด้านนันทนาการที่เหลือ ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ ส่วนใหญ่เป็นการทำกิจกรรมในบ้าน จึงไม่ต้องมีการเดินทางไปไหนทั้งสิ้น ยกเว้นการฟังวิทยุที่ผู้ใหญ่มักจะนำวิทยุติดตัวไปด้วยเพื่อใช้ฟังระหว่างทำงานที่สวน / ที่นา และเพื่อความเพลิดเพลิน

- **กิจกรรมด้านวัฒนธรรม** : พบว่า คนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเดินเท้าและรถจักรยานยนต์เป็นหลักเพื่อทำกิจกรรมด้านนี้ เมื่อทำกิจกรรมที่วัด ศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน เสาเฒ่าบ้าน อาจจะไปเดินหรือนั่งรถจักรยานยนต์มาพร้อมกันทั้งครอบครัว ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพ เดินไม่ค่อยไหว มักจะให้ลูกหลานที่จักรยานยนต์มาส่งที่วัด แล้วให้มารับกลับตอนเลิกงาน

- **กิจกรรมทั่วไป** : พบว่า คนในหมู่บ้านใช้วิธีการเดินทางหลายวิธีสำหรับการทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การทำงาน หากที่นา / ที่สวนตั้งอยู่เป็นระยะทางไกลหลายกิโลเมตร จะใช้รถจักรยานยนต์มากกว่าการเดินเท้า

ส่วน การเรียนหนังสือ พบว่า หากเรียนที่โรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน เด็กๆมักจะเดินเท้า ขี่จักรยาน หรือให้ผู้ปกครองขี่จักรยานยนต์ไปส่งที่โรงเรียน แต่ถ้าเรียนที่โรงเรียนขุนยวมวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ จะเดินทางด้วยรถโดยสาร รถโรงเรียน หรือขี่จักรยานยนต์ไปเอง

การไปซื้อของในหมู่บ้าน จะเดินเท้ามากที่สุด เพราะส่วนใหญ่จะซื้อของร้านค้าใกล้ๆบ้าน ถ้าไปซื้อของในอำเภอจะใช้จักรยานยนต์หรือรถโดยสาร แต่ในกลุ่มผู้ใหญ่จะนิยมใช้รถจักรยาน

ยนต์มากกว่ารถโดยสาร สาเหตุก็เพราะเวลาเดินทางไปตัวอำเภอ มักจะทำธุระหลายอย่าง ใช้จักรยานยนต์จึงสะดวกที่สุด สามารถแวะทำธุระได้หลายที่ ไม่เสียเวลาเดินทางจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง ขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุจะใช้รถโดยสารมากกว่ารถจักรยานยนต์ สาเหตุก็เพราะอายุมากแล้วไปรถโดยสารสะดวกกว่า หรือมีจะนั้นก็วานลูกหลานไปทำแทน และถ้าไปซื้อของในจังหวัดจะใช้รถโดยสารมากที่สุด เพราะสะดวกกว่าวิธีอื่นๆ หรือบ้านไหนมีฐานะก็จะขับรถยนต์ไปกันหลายๆ ครอบครัวนั่งรวมกันในรถ 1 คัน

5.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ทำกิจกรรมกับปัจจัยหลักและปัจจัยรอง

การทำกิจกรรมบนพื้นที่ของคนในชุมชน พบว่าคนทุกวัยจะใช้พื้นที่ทำกิจกรรมประเภทต่างๆ ซ้ำๆ เหมือนๆ กัน และใช้เวลาเดินทางไปยังสถานที่นั้นๆ ใกล้เคียงกัน เว้นแต่ความถี่ในการทำกิจกรรมเท่านั้นที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมการใช้พื้นที่และเวลาที่ใช้ไปในการเดินทางได้ดังนี้

1. กิจกรรมด้านนันทนาการ

พบว่าคนทุกวัยทั้ง 3 กลุ่ม คือกลุ่มเด็กและวัยรุ่น กลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มผู้สูงอายุ จะมีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมด้านนันทนาการเหมือนกัน นั่นคือจะใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในบริเวณบ้าน (แง่ความถี่) มาก ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุ มีเพียงการพูดโทรศัพท์เท่านั้น ที่ต้องไปใช้ตู้โทรศัพท์สาธารณะของหมู่บ้าน และการพูดคุยกับคนใกล้ชิดที่ทำกิจกรรมได้ 2 ที่แล้วแต่ความสะดวก คือ ที่บ้านตัวเองและที่บ้านเพื่อนซึ่งมักจะอยู่ใกล้ๆ กัน

เวลาที่ใช้ไปในการเดินทางสำหรับกิจกรรมประเภทนี้ จะเป็นเวลาสั้นๆ เพราะเป็นการใช้พื้นที่ในบ้านหรือใกล้บ้านเป็นหลักดังที่กล่าวมาข้างต้น

2. กิจกรรมด้านวัฒนธรรม

ในภาพรวม จะมีทั้งการใช้พื้นที่ในบ้านและในชุมชน แบ่งได้เป็น การใช้พื้นที่ในบ้าน คือ การไหว้พระ ไหว้บรรพบุรุษ และวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน ส่วนการใช้พื้นที่ในชุมชน จะเป็นการใช้พื้นที่วัดมากที่สุด ทั้งวัดเมืองปอนและวัดธรรมเจดีย์ กิจกรรมหลักที่ทำได้แก่ การถวายภัตตาหารพระ การฟังธรรม นอนวัด ทำบุญ (งานปอย) และวางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด เช่น ที่โบสถ์ ศาลจตุโลกบาล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่บริเวณศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน และเสาไ้บ้าน ทำกิจกรรมหลัก 3 อย่าง คือ ทำบุญประจำปีบริเวณสถานที่ทั้ง 3 ในช่วงเวลาสงกรานต์และออกพรรษา วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่บริเวณสถานที่ทั้ง 3 และการบนบาน/ขอพรให้สอบได้ เดินทางปลอดภัย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาไปถึง

ปัจจัยด้านอายุ จะพบว่า คนกลุ่มเด็กและวัยรุ่นใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมเหล่านี้้น้อยมากเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ

เวลาที่ใช้ไปในการเดินทางนั้น มีตั้งแต่ 0 ถึง 15 นาที ซึ่ง 0 นาทีจะหมายถึงไม่มีการเดินทาง แต่จะทำกิจกรรมนั้นๆในบริเวณบ้าน ที่สังเกตเห็นได้ชัดคือ การวางกระทงบูชาเจ้าเมืองและเจ้าบ้าน บางคนโดยเฉพาะผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมนี้ที่บ้าน เมื่อสัมภาษณ์พบว่า สาเหตุที่ทำกิจกรรมนี้ที่บ้านเพราะสภาพไม่ค่อยดี เดินไปวางเองไม่ค่อยสะดวก จึงวางกระทงไว้ตรงหิ้งพระแล้วอธิษฐานให้เจ้าบ้าน/เจ้าเมืองรับรู้ที่เราได้ทำกิจกรรมนี้ก็ถือว่าใช้ได้แล้ว บางคนที่บ้านอยู่ใกล้กับปู่เจ้าเมืองและปู่เจ้าบ้าน หากไม่อยากเดินทางไปตั้งศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน หรือเสาะใจบ้าน อาจฝากกระทงไว้ที่บ้านของปู่เจ้าเมืองและปู่เจ้าบ้านในตอนเช้าแทน ทั้งปู่เจ้าเมืองและปู่เจ้าบ้านจะเตรียมกระทงไว้หน้าบ้านให้ชาวบ้านนำกระทงมาฝากวางถวาย เมื่อถึงเวลา ก็จะเป็นตัวแทนนำกระทงมาถวายที่ศาลเจ้าเมืองและศาลเจ้าบ้าน

3. กิจกรรมทั่วไป

พบว่าโดยรวม มีการกระจายของสถานที่ทำกิจกรรมไปทั่วทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ในชุมชนจะเป็นกิจกรรมด้านการทำงานบ้าน ช่วยงานของหมู่บ้าน และซื้อของในหมู่บ้าน

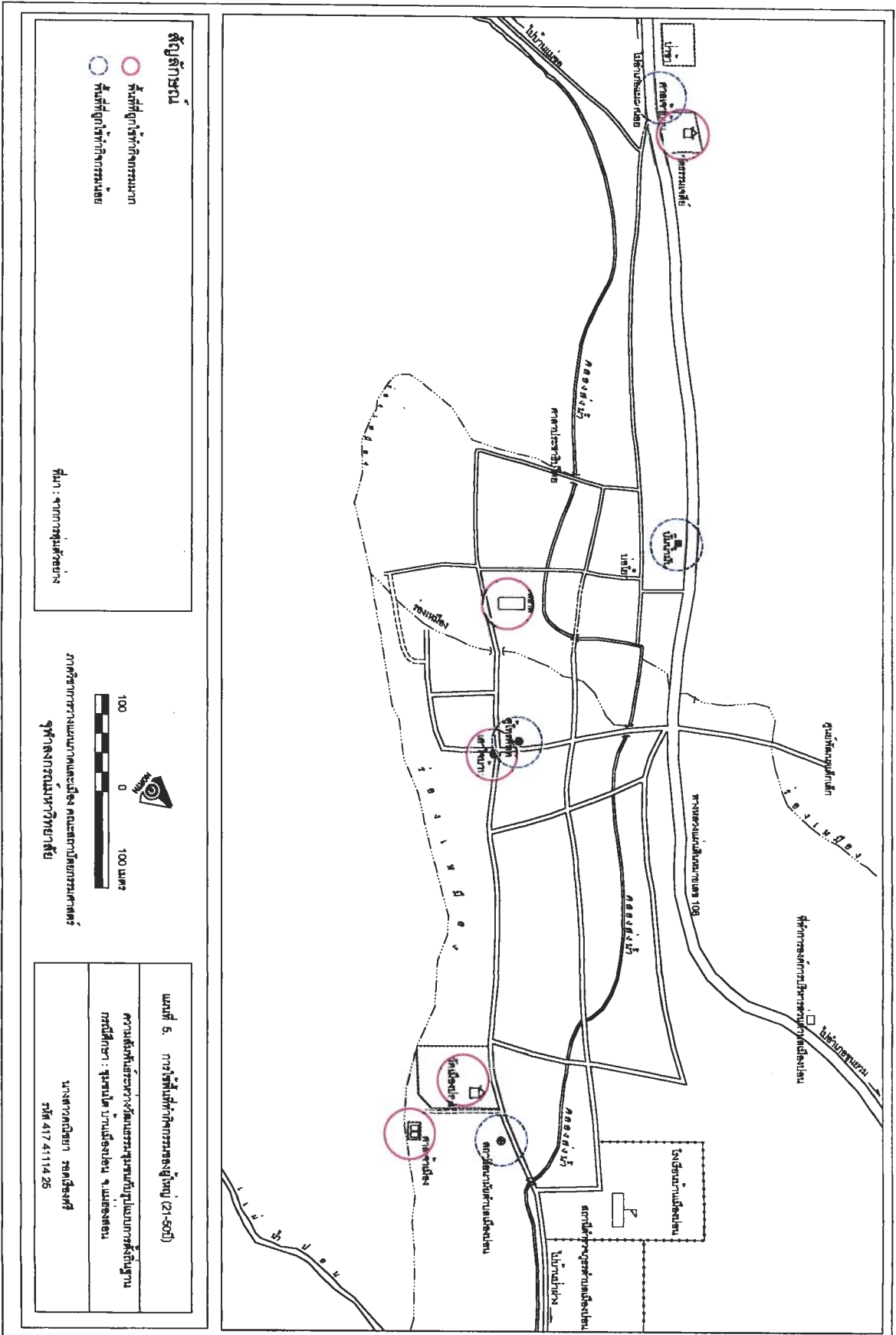
และเมื่อพิจารณาที่ปัจจัยด้านอายุ จะพบความแตกต่างของระดับความถี่การใช้พื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมด้านการทำงานและเรียนหนังสือนั้น กลุ่มเด็กและวัยรุ่นจะใช้เรียนหนังสือเป็นหลัก ขณะที่กลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะทำงานเป็นหลัก นอกจากนี้ยังพบว่าร้อยละมีการทำกิจกรรมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าสถานที่ทำงานและที่เรียนหนังสืออยู่ที่ใด บางคนอาจไปทำงานไกลนอกตัวหมู่บ้าน เช่น เกษตรกรบางคนจะไปซื้อที่สวนที่นาหมู่บ้านอื่น เพราะสมัยนี้ที่ทำกินในหมู่บ้านหายาก เป็นกรรมสิทธิ์ของคนอื่นไปหมด จึงต้องไปซื้อที่ที่ไกลจากหมู่บ้าน และยอมเสียเวลาเดินทางมากกว่าปกติ ส่วนการเรียนหนังสือก็ขึ้นอยู่กับว่า เด็กในหมู่บ้านเรียนหนังสือระดับชั้นใด ถ้าเป็นมัธยมศึกษา มักจะไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ (ร.ร.ขุนยวมวิทยา) แต่ถ้าเรียนอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นก็จะเรียนที่โรงเรียนประจำหมู่บ้านคือ ร.ร.ชุมชนบ้านเมืองปอน

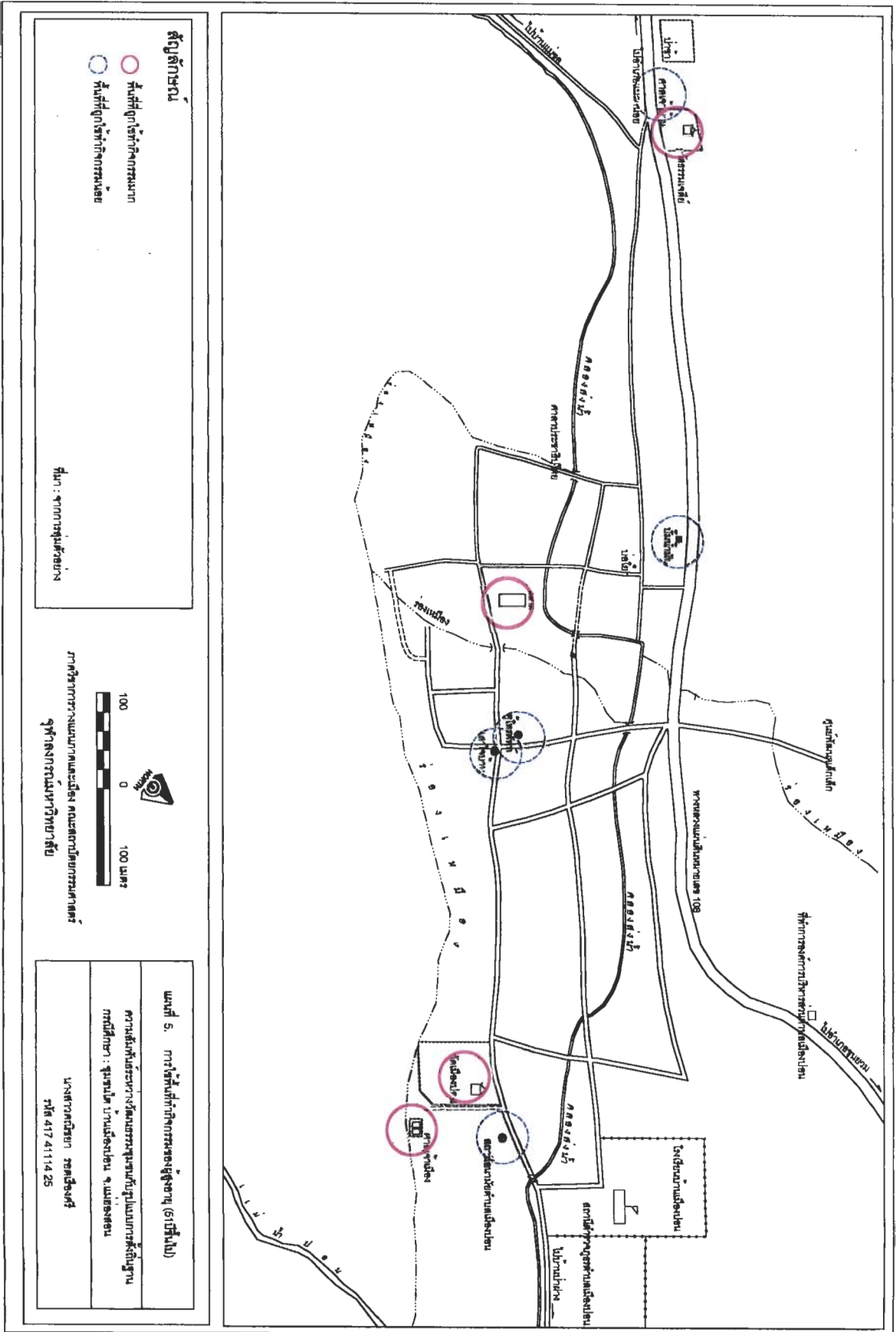
การซื้อของในอำเภอและในจังหวัดนั้น คนทั้ง 3 กลุ่มจะทำนานๆสักครั้งหนึ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นการไปซื้อของที่อำเภอมากกว่าจังหวัด เพราะมีระยะทางไกล ต้องใช้เวลาในการเดินทางนานมาก ที่นิยมไปจะเป็นตลาดนัดบริเวณสนามบินขุนยวม จะนัดกันทุกวันจันทร์ช่วงเช้า มีสินค้ามากมาย เช่น เสื้อผ้า ของใช้ในบ้าน และมีบริการส่งสินค้าถึงบ้านด้วย นับว่าสะดวกสบายอย่างยิ่ง

ส่วนกิจกรรมที่เหลือ คือ การไปธนาคาร ไปหาหมอ และเติมน้ำมัน พบว่าคนทั้ง 3 กลุ่มไปใช้บริการน้อยเช่นกัน ซึ่งถ้าหากคนในหมู่บ้านจะไปธนาคาร จะต้องไปที่อำเภอขุนยวมเท่านั้น มีธนาคาร 2 แห่งให้บริการ คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) และธนาคารออมสิน ส่วนการไปหาหมอ และเติมน้ำมัน เป็นกิจกรรมที่ทำได้ทั้งในชุมชนและอำเภอ คือหากหาหมอจะไปทั้งที่สถานีอนามัย ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการ และมีแพทย์-พยาบาลจากโรงพยาบาลขุนยวมมาตรวจชาวบ้านทุกวันพุธช่วงเช้า หรืออาจไปที่โรงพยาบาลขุนยวมเลยก็ได้ สุดท้ายคือการเติมน้ำมันจะเติมที่ปั้มน้ำมัน (ปั้มหลอดของหมู่บ้าน) หรือหากไปธุระที่อำเภอก็อาจแวะเติมน้ำมันที่ปั้มน้ำมันในอำเภอไปเลย

ตารางที่ 5.22 พื้นที่ทำกิจกรรมและระยะเวลาเดินทางไปทำกิจกรรมของคนในชุมชน

กิจกรรม	สถานที่			เวลา		
	พื้นที่	พื้นที่ชุมชน	พื้นที่นอกชุมชน	พื้นที่ชุมชน	พื้นที่นอกชุมชน	พื้นที่นอกชุมชน
กิจกรรมด้านนันทนาการ						
พูดคุยกับคนในครอบครัว	X			0	0	0
อ่านหนังสือ	X			0	0	0
ดูโทรทัศน์	X			0	0	0
ฟังวิทยุ	X			0	0	0
โทรศัพท์			X	1	10	6
พูดคุยกับคนใกล้ชิด	X			0	10	3
กิจกรรมด้านวัฒนธรรม						
ไปวัด	X			0	0	0
ไปโรงเรียน	X			0	0	0
ดูหนัง/ฟังเพลง/ดูทีวีที่บ้าน	X			0	0	0
ตลาดนัด/ตลาด				3	15	9
พักผ่อน				5	10	9
นัด				5	10	9
ร่วมบุญ (งานบวช)				3	15	9
ดูหนัง/ฟังเพลง/ดูทีวี/ดูหนังในวัด				3	15	9
กินอาหาร/ดื่ม				5	15	8
ดูหนัง/ฟังเพลง/ดูทีวี				0	15	9

บทที่ 6

สรุป

6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมกับระบบที่ตั้ง

ในภาพรวมของการทำกิจกรรม มีลักษณะการใช้พื้นที่ที่สามารถแบ่งเป็นบริเวณทำกิจกรรมได้ 4 พื้นที่หลัก คือ

1. พื้นที่ในบ้าน
2. พื้นที่ละแวกบ้าน
3. พื้นที่ในชุมชน
4. พื้นที่นอกชุมชน

รายละเอียดของกิจกรรมที่ทำบนพื้นที่ต่างๆ มีดังนี้

● พื้นที่ในบ้าน : กิจกรรมต่างๆที่ทำบนพื้นที่ คือ

- กิจกรรมด้านนันทนาการ ได้แก่ การพูดคุยกับคนในครอบครัว อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และพูดคุยกับคนใกล้ชิด

- กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การไหว้พระ ไหว้บรรพบุรุษ วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน

- กิจกรรมทั่วไป ได้แก่ การทำงานบ้าน

● พื้นที่ละแวกบ้าน : มีกิจกรรมที่ทำคือ

- กิจกรรมด้านนันทนาการ ได้แก่ การพูดคุยกับคนใกล้ชิด

- กิจกรรมทั่วไป ได้แก่ การซื้อของร้านค้าใกล้บ้าน และการช่วยงานของหมู่บ้าน

● พื้นที่ในชุมชน :

- กิจกรรมด้านนันทนาการ ได้แก่ การโทรศัพท์

- กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การถวายภัตตาหาร ฟังธรรม นอนวัด ร่วมงานบุญ (งานปอย) วางกระทงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด และเนื่องจากหมู่บ้านมีวัดอยู่ 2 แห่ง ชาวบ้านจะนิยมไปวัดที่ใกล้บ้าน แต่ถ้าเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาก็อาจจะไปร่วมทำบุญทั้ง 2 วัด กั้นตอเจ้าเมือง วางกระทงบูชาเจ้าเมือง บนบาน/ขอพรเจ้าเมือง กั้นตอเจ้าบ้าน วางกระทงบูชาเจ้าบ้าน บนบาน/ขอพรเจ้าบ้าน ทำบุญหมู่บ้าน (วานปะลึก) วางกระทงบูชาเสาไ้บ้าน และบนบาน/ขอพรเสาไ้บ้าน

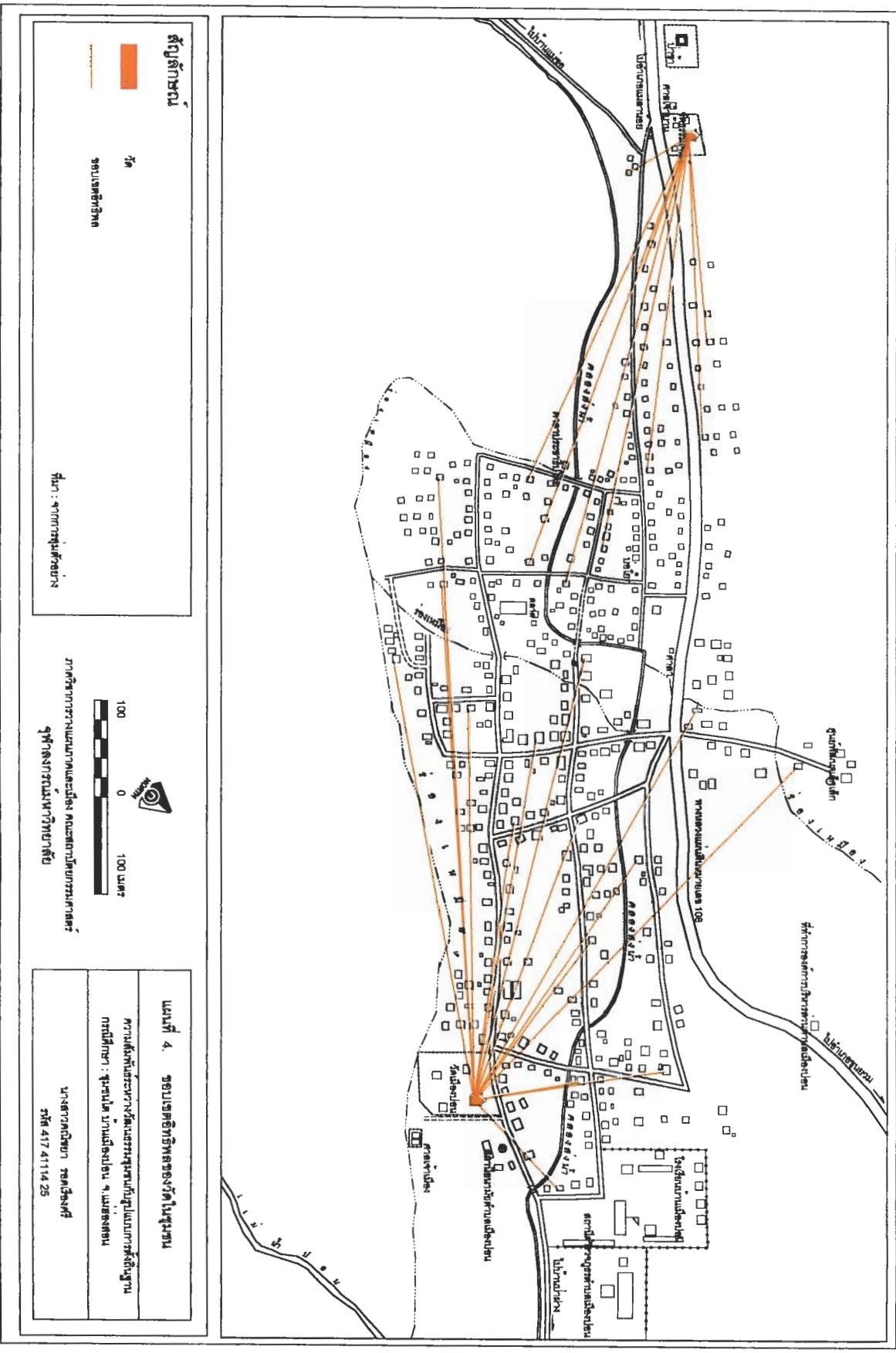
- กิจกรรมทั่วไป ได้แก่ การทำงาน เรียนหนังสือ ซื้อของในหมู่บ้าน ช่วยงานของหมู่บ้าน หามอ และเติมน้ำมัน

● พื้นที่นอกชุมชน : มีเพียงกิจกรรมประเภทเดียว คือ

- กิจกรรมทั่วไป ได้แก่ เรียนหนังสือ ชื่อของในอำเภอ ชื่อของในจังหวัด หามขอ ไปธนาคาร และเติมน้ำมัน

ตารางที่ 6.1 การใช้พื้นที่ของคนในชุมชน

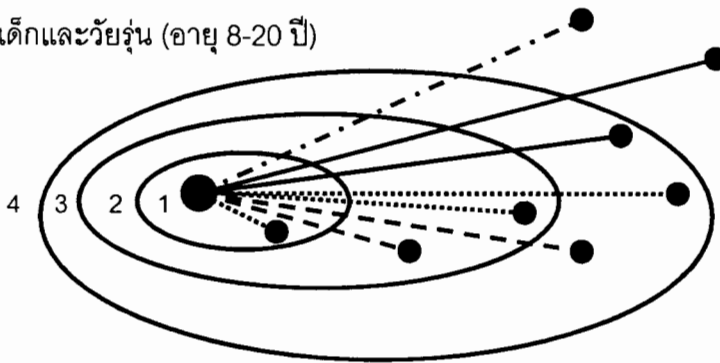
พื้นที่	สถานที่	ตัวอย่างกิจกรรม
1. พื้นที่ในบ้าน	บ้าน	พูดคุยกับคนในครอบครัว, ดูโทรทัศน์, อ่านหนังสือ, ฟังวิทยุ, สวดมนต์ไหว้พระ, กราบไหว้บรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน
2. พื้นที่ละแวกบ้าน	ร้านค้าใกล้บ้าน, บ้านคนใกล้ชิด เช่น เพื่อน	ชื่อของ, พูดคุยกับคนใกล้ชิด, ช่วยงานเพื่อนบ้าน
3. พื้นที่ในชุมชน	วัด, ศาลเจ้าเมือง, ศาลเจ้าบ้าน, เสาใจบ้าน ตลาด, โรงเรียน, ปั้มน้ำมัน, สถานีอนามัย, ที่ทำการอบต.	ร่วมงานบุญ (งานปอย), งานกั้นตอเจ้าเมือง / เจ้าบ้าน, ชื่อของ, เรียนหนังสือ, หามขอ, เติมน้ำมัน, ประชุมคนในหมู่บ้าน เป็นต้น
4. พื้นที่นอกชุมชน	ตลาดนัด, ธนาคาร, โรงพยาบาล	ชื่อของใช้, ผาก-ถอน-กู้เงิน, หามขอ

และจากบทที่ 5 จะเห็นได้ชัดเจนว่า อายุมีผลต่อการทำกิจกรรมของคนในชุมชนแทบจะทุกกิจกรรมของทุกประเภทกิจกรรม ส่งผลต่อการใช้พื้นที่ในชุมชนอีกชั้นหนึ่ง การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของคนกลุ่มต่างๆ เป็นดังนี้

พื้นที่	ชื่อพื้นที่	สัญลักษณ์	วิธีการเดินทาง
1	ในบ้าน	เดินเท้า
2	ละแวกบ้าน	---	รถจักรยาน
3	ในชุมชน	—	รถจักรยานยนต์
4	นอกชุมชน	- - - -	รถโดยสาร

1. กลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุ 8-20 ปี)

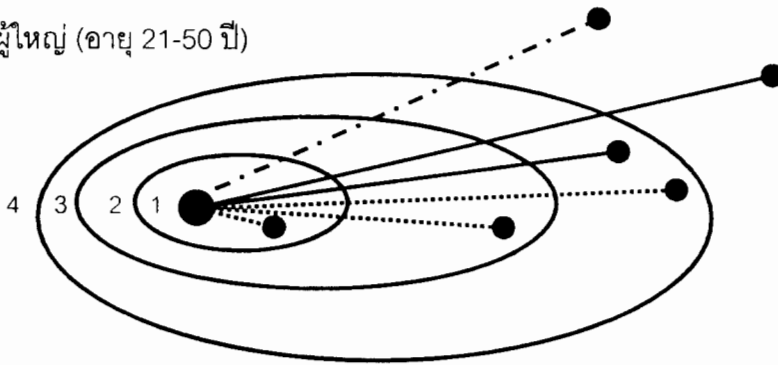

จะใช้พื้นที่ในบ้านเพื่อทำกิจกรรมต่างๆบ่อยที่สุด เช่น การพูดคุยกับคนในครอบครัว ดูโทรทัศน์ หรือพูดคุยกับคนใกล้ชิด รองลงมาจะใช้พื้นที่ในละแวกบ้าน ได้แก่ ร้านค้าใกล้บ้านเพื่อซื้อของหรือบ้านเพื่อนสนิทเพื่อพูดคุยหรือไปเล่น จากการสัมภาษณ์พบว่า คนกลุ่มนี้นิยมไปซื้อของที่ร้านค้าใกล้บ้านมากกว่าที่จะไปตลาด เพราะสะดวกกว่า ไม่ต้องตื่นแต่เช้า สินค้าที่มีขายก็มากกว่า เช่น ขนมที่ชอบทาน ของสด ของชำ ของใช้อื่นๆที่จำเป็น ขณะที่ตลาดจะมีแต่ของสดเป็นส่วนใหญ่

ส่วนโรงเรียนจะเป็นพื้นที่ในชุมชนที่ใช้บ่อยที่สุด เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นเด็กที่อยู่ในวัยเรียนและต้องเรียนหนังสือ ส่วนพื้นที่อื่นๆ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน เสาเฒ่าบ้าน จะไปบ้างเป็นบางครั้งที่มีงานประเพณีใหญ่ประจำปี โดยเฉพาะช่วงสงกรานต์ และออกพรรษา ส่วน ตลาดสถานีอนามัย จะไปใช้บริการบ้างเป็นบางครั้ง สำหรับพื้นที่นอกชุมชน แทบจะไม่มีกิจกรรมของตนเองที่ทำบนพื้นที่นี้ ส่วนใหญ่เป็นการติดสอยห้อยตามพ่อแม่หรือญาติพี่น้องไปด้วย เช่น การซื้อของในอำเภอหรือในจังหวัด

นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มนี้มีวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมหลากหลายที่สุด คือ มีทั้งการเดินเท้า จักรยาน จักรยานยนต์ และรถโดยสาร

2. กลุ่มผู้ใหญ่ (อายุ 21-50 ปี)

จะใช้พื้นที่ในบ้านเพื่อทำกิจกรรมต่างๆบ่อยที่สุด เช่น การพูดคุยกับคนในครอบครัว ดูโทรทัศน์ หรือพูดคุยกับคนใกล้ชิด รองลงมาจะใช้พื้นที่ในละแวกบ้าน ได้แก่ ร้านค้าใกล้บ้านเพื่อซื้อของหรือบ้านเพื่อนสนิทเพื่อพูดคุย จากการสัมภาษณ์พบว่า คนกลุ่มนี้ก็นิยมไปซื้อของที่ร้านค้าใกล้บ้านพอๆกับไปตลาด เพราะที่ตลาดจะมีของสดสำหรับทำกับข้าวให้กับคนในครอบครัว ขณะที่ร้านค้าใกล้บ้านก็มีสินค้า เช่น ของสด ของชำ หรือของใช้อื่นๆที่จำเป็น

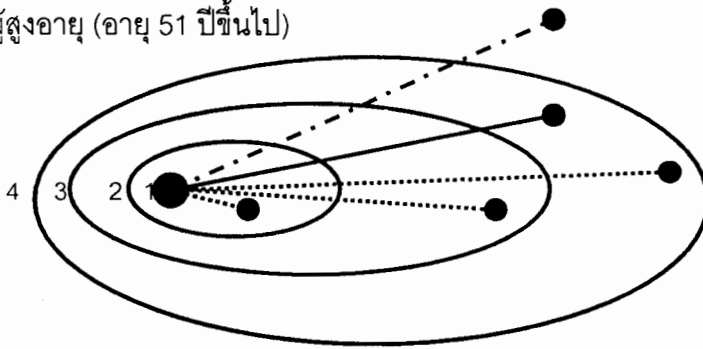
ส่วนที่สวนหรือที่นา จะเป็นพื้นที่ในชุมชนที่ใช้บ่อยที่สุด เนื่องจากคนกลุ่มนี้อยู่ในวัยทำงาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งสมาชิกทุกคนในบ้าน ไม่ว่าจะแม่บ้านหรือคนแก่ที่เกษียณอายุก็ต้องช่วยทำงานเช่นกันถ้าอยู่ในช่วงฤดูเพาะปลูก ที่สวนหรือที่นาก็ไม่สามารถระบุบริเวณได้ชัดเจน เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนที่ทำกิน ทำให้คนในชุมชนต้องไปซื้อที่สวนที่นาหมู่บ้านอื่นที่ไกลออกไป แต่ส่วนใหญ่จะใช้เวลาเดินทางไม่เกิน 30 นาที เพื่อจะได้ดูแลที่ของตนได้สะดวก

พื้นที่ในชุมชนที่ใช้บ่อยอีกแห่งคือวัด เนื่องจากคนกลุ่มนี้จะร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมแทบจะทุกกิจกรรมถ้ามีโอกาส เพราะถือว่าได้ร่วมทำบุญ ขณะเดียวกันก็ได้พบปะพูดคุยกับคนอื่นๆที่อาศัยอยู่ในชุมชนเช่นกัน นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นสถานที่สำหรับพบปะของคนในหมู่บ้าน กรณีที่ต้องประชุมจัดงานสำคัญของหมู่บ้าน สำหรับพื้นที่อื่นๆ เช่น ศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน เสาเฒ่าบ้าน กลุ่มผู้ใหญ่ก็จะไปร่วมทำกิจกรรมทุกครั้งเช่นกัน เว้นแต่สถานการณ์อนามัยที่จะไปใช้บริการบ้างเป็นบางครั้งก็เจ็บป่วย หรือเมื่อมีโครงการตรวจสอบสุขภาพของคนในชุมชน

ส่วนพื้นที่นอกชุมชน แทบจะไม่มีกิจกรรมของตนเองที่ทำบนพื้นที่นี้ เนื่องจากการเดินทางต้องใช้เวลามาก เว้นแต่บางคนก็ออกไปรับจ้างทำงานในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดที่นานๆครั้งจะกลับมาบ้าน ส่วนใหญ่แล้วการออกไปนอกพื้นที่ชุมชนมักจะมีกิจจำเป็น เช่น เจ็บป่วยต้องเข้าไปรักษาที่โรงพยาบาลในจังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือเชียงใหม่ หรือจำเป็นต้องไปทำธุระอื่นๆ

สำหรับวิธีการเดินทาง พบว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ใช่จักรยานเลย แต่นิยมการเดินเท้า และจักรยานยนต์ ส่วนรถโดยสารนั้น ส่วนใหญ่จะใช้บริการเมื่อต้องเดินทางไกลๆ เช่น ไปตัวจังหวัด

3. กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 51 ปีขึ้นไป)

พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุจะใช้พื้นที่ในบริเวณบ้านเป็นพื้นที่หลักในการทำกิจกรรมเหมือนกับกลุ่มเด็กและวัยรุ่น กับกลุ่มผู้ใหญ่ กิจกรรมที่ทำนอกเหนือจากการทำงานบ้านแล้วจะเป็นการพักผ่อนภายในบ้านเป็นหลัก เช่น ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือธรรมะ สวดมนต์ไหว้พระ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ละแวกบ้านก็มีการใช้มากเช่นกัน กิจกรรมที่ทำ ได้แก่ การไปซื้อของที่ร้านค้าใกล้ๆ และการพูดคุยกับคนใกล้ชิดที่มีบ้านอยู่ใกล้ๆกัน

ส่วนพื้นที่ในชุมชนจะใช้พื้นที่วัดเพื่อทำกิจกรรมมากที่สุด ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมด้าน วัฒนธรรม เช่น ฟังธรรม ร่วมงานบุญ (งานปอย) ที่คนกลุ่มนี้จะมาช่วยเตรียมงานตั้งแต่ก่อนวันงานเริ่ม และอยู่ร่วมงานจนกระทั่งงานเลิก นอกจากกิจกรรมด้านวัฒนธรรมแล้ว วัดยังถูกใช้เป็นพื้นที่ประชุมหรือชุมนุมของคนในหมู่บ้านด้วย ถือเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากวัดแล้ว ก็ยังมีศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน และเสาชไ้บ้าน ที่ผู้สูงอายุนิยมไปทำกิจกรรม เพราะถือเป็นการระลึกถึงคุณความดีของบรรพบุรุษที่ได้ช่วยสร้างให้เมืองปอนและคนเมืองปอนเป็นคนดี ไม่อดอยาก

ส่วนวิธีการเดินทางนั้น จะใช้การเดินเท้าเป็นหลัก หรืออาจให้ลูกหลานขี่จักรยานยนต์ไปส่งตามสถานที่ที่ต้องการ สำหรับการเดินทางออกนอกชุมชนนั้นจะใช้บริการรถโดยสารเป็นหลัก เพราะเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด (ถ้าไม่ได้เป็นเจ้าของรถยนต์)

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรม ระบบที่ตั้ง และวัฒนธรรมชุมชน

จากความแตกต่างในการทำกิจกรรมของคนวัยต่างๆในชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลต่อการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม สามารถเชื่อมโยงไปถึงโลกทัศน์และค่านิยมของคนในชุมชนได้ว่ามีความแตกต่างกัน เพราะความแตกต่างของโลกทัศน์และค่านิยมทำให้เกิดการตัดสินใจใช้ชีวิตที่ไม่เหมือนกัน รูปแบบพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตจึงต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าว ได้เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อย (Sub-Culture) ขึ้น

ปัจจัยที่ทำให้โลกทัศน์และค่านิยมของคนในชุมชนมีความแตกต่างกัน ก็เนื่องมาจาก

1. การคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร

เห็นได้ชัดเจนว่า จากวิวัฒนาการของหมู่บ้าน นับจาก พ.ศ.2520 ที่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 ที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดเชียงใหม่สร้างเสร็จและตัดผ่านหมู่บ้าน เกิดความสะดวกในการเข้าถึงเป็นอย่างมากหากเทียบกับอดีตที่ผ่านมา ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อความเจริญของหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง ชาวบ้านเริ่มมีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการใช้ ที่สำคัญคือระบบการสื่อสาร ที่นำสัญญาณวิทยุ สัญญาณโทรทัศน์ ทำให้ชาวบ้านสามารถรับฟังรายการวิทยุ ดูรายการโทรทัศน์ต่างๆได้ เกิดการเรียนรู้ผ่านสื่อเหล่านี้เพิ่มขึ้นอีกช่องทางหนึ่ง นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนของคนในครอบครัว ผู้อาวุโส พระ ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมหลักในอดีต สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมของคนในชุมชน เห็นได้จากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ พบว่ากิจกรรมส่วนใหญ่ที่คนในชุมชนไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็ตามทำมากที่สุดเมื่อมีเวลารว่างก็คือ การดูโทรทัศน์ หรือเมื่อไปทำงานที่ที่สวนหรือที่นาก็ยังเอาวิทยุไปเปิดฟังในเวลาทำงานด้วย

2. การศึกษา

เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการที่ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนในชุมชนเห็นความสำคัญของระบบการศึกษา จึงส่งลูกหลานให้เรียนสูงๆ เพื่อจะได้มีงานดีและมีรายได้สูงๆ แต่เมื่อจบการศึกษาสูงก็ไม่สามารถทำงานในชุมชนได้ เนื่องจากอาชีพที่ดูจะเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพของชุมชนก็มีแต่การเกษตรกรรมเท่านั้น ผลกระทบจากปัจจัยด้านการศึกษาจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมของกลุ่มเด็กและวัยรุ่น ที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมของชุมชนน้อยมาก จะเน้นแต่กิจกรรมของตนเป็นหลัก เช่น เรียนหนังสือ ดูโทรทัศน์ พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมแทบจะจำกัดอยู่แต่ในบริเวณบ้าน ละแวกบ้าน หรือโรงเรียนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในภาพรวมของชุมชนแล้ว แม้จะเห็นความแตกต่างของโลกทัศน์ ค่านิยมที่แสดงผ่านระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ของคนในวัยต่างๆ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นเอก

ลักษณะทางวัฒนธรรมชุมชนที่ยังคงปรากฏให้เห็นก็คือ การมีโลกทัศน์และค่านิยมที่ผูกพันยึดมั่นในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งหลักคำสอนที่ยึดถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่สำคัญและเห็นได้ชัดผ่านการปฏิบัติของคนในชุมชน ได้แก่¹

1. การให้ความสำคัญและความเคารพนับถือผู้อาวุโส ครูอาจารย์ บิดามารดา พระสงฆ์ และผู้มีพระคุณ
2. การทำบุญทำทาน สร้างสมความดี เพื่อนำชีวิตไปสู่ความเจริญ และการนิพพานซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต
3. ความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ จะทำให้มีกิน ไม่อดตาย
4. ความมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์

ดังนั้น เมื่อมีกิจกรรมสำคัญใดๆที่คนในชุมชนต้องปฏิบัติ คนส่วนใหญ่จะเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของผู้อาวุโส ครูอาจารย์ บิดามารดา พระสงฆ์ หรือผู้มีพระคุณ จะปฏิบัติตามเป็นอย่างดีและอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าพวกเขาถือว่าบุคคลเหล่านี้มีประสบการณ์ชีวิต ผ่านร้อนผ่านหนาวมามากกว่าตน หากไม่เชื่อฟังก็ถือว่าเป็นคนไม่ดีหรืออกตัญญู อาจถูกตำหนิจากคนในชุมชนได้นับว่าเป็นคำสอนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตัว รวมไปถึงระบบกิจกรรมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง จึงเห็นได้ว่า คนในวัยต่างๆก็ยังคงสืบทอดการปฏิบัติกิจกรรมชุมชนตามหน้าที่ของตน แต่จะเป็นแบบค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและประสบการณ์ชีวิต (Stage of Life) เช่น กลุ่มเด็กและวัยรุ่น อาจเน้นแต่การทำกิจกรรมส่วนตัว ร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมน้อยมาก แต่เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็จะเข้ามารับผิดชอบต่อหน้าที่ตามสถานภาพของตนที่เปลี่ยนแปลงไป จนเข้าสู่วัยชราจะมีบทบาทหน้าที่ที่คอยให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานของตนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมต่อไป ความเข้มข้นทางวัฒนธรรมจึงยังปรากฏให้เห็น ดังเช่นตารางที่ 6.2 ที่แสดงให้เห็นงานประเพณีที่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติสืบทอดเป็นประจำทุกปีไม่เคยเว้น

¹ สัมภาษณ์ พระอมร วชิรจิตโต (อายุ 43 ปี), เจ้าอาวาสวัดเมืองปอน, 17 มีนาคม 2544 และ ปัญญา ณ เมืองใหม่ (อายุ 68 ปี), ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน, 20 มีนาคม 2544.

ตารางที่ 6.2 กิจกรรมในรอบปี

เดือน	กิจกรรมหลัก	กิจกรรมด้านวัฒนธรรม
1. เหนิงเจียง (ธันวาคม)	เกี่ยวข้าว	दानข้าวใหม่
2. เหนิงก้า (มกราคม)	นวดข้าว	ไม่มีการทำการมงคลใดๆ
3. เหนิงสาม (กุมภาพันธ์)	ลงหอม-กระเทียม	दानกองไหล ดานข้าวหย่ากู่
4. เหนิงสี่ (มีนาคม)	เก็บเกี่ยว (ปิดเทอม)	ปอยส่งล่อง ต่างชอมต่อไหลง
5. เหนิงห้า (เมษายน)	ว่าง / ลงพีชผักอื่น	สงกรานต์, กันตอพระสงฆ์, เจ้าเมือง,เจ้าบ้าน
6. เหนิงหก (พฤษภาคม)	ว่าง / เก็บเกี่ยว (เปิดเทอม)	วานปะลึก, ปอยจำดี, ปอยบอกไฟ
7. เหนิงเจ็ด (มิถุนายน)	ไถนา, ลอกเหมือง-ฝาย	ไม่มีการทำการมงคลใดๆ
8. เหนิงแปด (กรกฎาคม)	ตกกล้า	เข้าพรรษา, ปอยจำกะ
9. เหนิงเก้า (สิงหาคม)	ดำนา	ปายจำก้อก
10. เหนิงสิบ (กันยายน)	(ข้าวยืนต้น)	ต่อชอมต่อไหลง
11. เหนิงสิบเอ็ด (ตุลาคม)	(ข้าวตั้งท้อง) (ปิดเทอม)	ออกพรรษา, แสนชอมโก้จา, จองพารา
12. เหนิงสิบสอง (พฤศจิกายน)	(ข้าวออกรวง) (เปิดเทอม)	ปอยส่งกานกถึง (ทอดกฐิน), ปอยหมั่งกะปา

เมื่อประมวลโลกทัศน์และค่านิยมของคนในชุมชน ที่ได้ศึกษาผ่านกิจกรรมและการใช้พื้นที่ จนเกิดเป็นระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง จะสามารถสรุประบบที่ตั้งซึ่งเป็นผลจากปัจจัยทางวัฒนธรรมได้ว่า พื้นที่ในชุมชนจะมีลำดับของความสำคัญ ที่ได้รับอิทธิพลจากระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยจะขึ้นกับลำดับชั้นทางสถานภาพ (Status Hierarchies) เป็นหลัก นั่นคือบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในสังคม โดยเฉพาะบทบาทต่อโลกทัศน์ และค่านิยม คนในชุมชนก็จะให้ความสำคัญนับถือ และมีแนวโน้มที่จะเข้าหาหรือทำกิจกรรมบนพื้นที่ที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ ดังนั้น นอกเหนือจากพื้นที่ในบริเวณบ้านซึ่งเป็นที่ประกอบกิจวัตรประจำวันและเป็นที่พักอาศัยของคนในครอบครัว ซึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญแล้ว ยังมีลำดับความสำคัญของพื้นที่ในชุมชน ดังนี้

1. วัด : พื้นที่สำคัญที่สุดในชุมชน

จากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการเน้นให้ทำความดี เกิดเป็นภาพการปฏิบัติ 2 แนวทางหลัก คือ

1.1 การทำความดีตามหลักคำสอนโดยทั่วไป เช่น การเคารพผู้อาวุโส ชยันหมั่นเพียร เป็นคนดีมีน้ำใจ เป็นต้น มีลักษณะค่อนข้างเป็นรูปธรรม

1.2 การทำความดีผ่านกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ ฟังธรรม ซึ่งการปฏิบัติ

ในแนวทางนี้ จะต้องมีการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรม นั่นคือพื้นที่วัด จะถูกใช้บ่อยที่สุด อย่างน้อยทุก วันพระจะต้องมีชาวบ้านมาทำบุญที่วัด ขณะเดียวกันงานประเพณีตามวันสำคัญทางพุทธศาสนา ก็ถือเป็นงานใหญ่ที่ชาวบ้านจะมาใช้พื้นที่นี้มากกว่าปกติ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาที่บทบาทของพระสงฆ์ ซึ่งในอดีตชาวบ้านถือเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสำคัญในลำดับต้นๆ แม้ปัจจุบันบทบาทและความสำคัญอาจลดลงให้แก่ผู้นำของทางราชการ ไปบ้าง แต่ความคุ้นเคยและความเคารพนับถือในตัวบุคคล รวมไปถึงความคุ้นเคย และการให้ความสำคัญในสถานที่ จึงทำให้วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของหมู่บ้านอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนไต่บ้านเมืองปอนจะถือว่าวัดเมืองปอนมีความสำคัญกว่าวัดธรรมเจดีย์ เนื่องจากเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อมๆกับตัวหมู่บ้าน ขณะที่วัดธรรมเจดีย์สร้างทีหลังและค่อนข้างไกลจากศูนย์กลางชุมชน การทำกิจกรรมส่วนรวมต่างๆจึงมักจะนัดหมายกันที่วัดเมืองปอน

2. ศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน และเสาไ้บ้าน

เป็นบริเวณที่ประกอบกิจกรรมด้านวัฒนธรรมที่สำคัญของหมู่บ้าน แต่ยังไม่มีความเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมเท่ากับวัด ซึ่งอาจเป็นเพราะสถานที่ทั้ง 3 นี้ เชื่อกันว่าเป็นที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนให้การเคารพนับถือ จึงไม่มีมนุษย์อาศัยอยู่หรือรบกวน ประกอบกับบริเวณโดยรอบก็มีบรรยากาศร่มรื่น ชลิ่ง (ยกเว้นเสาไ้บ้านที่ตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน) การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมจึงเน้นในเรื่องของการประกอบพิธีกรรม

3. ตลาดและร้านค้าในหมู่บ้าน

เป็นแหล่งพบปะของคนในชุมชนที่สำคัญและมีการเคลื่อนไหวของผู้คนให้เห็น แต่จะเป็นช่วงเวลาสั้นๆแล้วจะแยกย้ายไปทำกิจกรรมอย่างอื่นต่อไป ต่างจากกิจกรรมที่วัด ซึ่งคนในชุมชนตั้งใจและแบ่งเวลาจากการทำกิจวัตรประจำวันเพื่อทำกิจกรรมที่วัดทั้งวัน

4. บ้านของผู้นำชุมชน

เป็นสถานที่พบปะของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมเฉพาะ แบ่งได้เป็น

4.1 บ้านของประธานอบต. บ้านของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน บ้านพักครู เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น เหล่านี้เป็นผู้นำแบบเป็นทางการ ส่วนใหญ่จะเป็นการพบปะเพื่อประชุมหารือตัวแทนลูกบ้านในการเตรียมทำกิจกรรมที่ทางราชการมีนโยบายให้ท้องถิ่นนำไปปฏิบัติ เช่น งานรณรงค์ต่างๆของทางราชการ

4.2 บ้านของปู่เจ้าเมือง ปู่เจ้าบ้าน ซึ่งเป็นผู้นำของชุมชนที่ไม่เป็นทางการ การทำกิจกรรมจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่น การฝากวางกระทงไปวางที่วัด ศาลเจ้าเมือง ศาลเจ้าบ้าน กรณีที่ต้องการความสะดวกและไม่อยากเสียเวลาเดินทาง โดยปู่เจ้าเมืองจะไปที่วัดเมืองปอน และศาลเจ้าเมือง ขณะที่ปู่เจ้าบ้านจะไปที่วัดธรรมเจดีย์และศาลเจ้าบ้าน

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยทั้งหมด ประเด็นสำคัญที่พบคือความสัมพันธ์เชื่อมโยงของความเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ถ่ายทอดออกมาเป็นโลกทัศน์ ค่านิยม แล้วส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนแต่ละวัยแต่ละกลุ่มในชุมชน เกิดเป็นการเคลื่อนไหวของการทำกิจกรรมบนพื้นที่ต่างๆ จนกลายเป็นระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งที่มีเอกลักษณ์ ส่งผลต่อการสืบต่อวัฒนธรรมชุมชน

ดังนั้น หากจะพูดถึงประเด็นด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แนวทางการศึกษาระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งของชุมชนก็เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่สามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับนโยบายการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมได้ เพราะการศึกษาระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง ก็เป็นการศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนที่พวกเขาได้ถ่ายทอดผ่านเป็นรูปแบบของกิจกรรมและการใช้พื้นที่ที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่คำนึงถึงแต่การอนุรักษ์สถานที่ที่เห็นว่ามีคุณค่าโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมแต่เพียงอย่างเดียว ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่สมบูรณ์ เพราะขาดชีวิตชีวา ขาดการเคลื่อนไหวของคนเพื่อทำกิจกรรมบนพื้นที่นั้นๆ สุดท้ายสถานที่เหล่านั้นก็ถูกปล่อยให้ทิ้งร้างว่างเปล่ารอการทำลายหรือพัฒนาในแนวทางที่ไม่ถูกต้องเหมือนที่เคยเป็นมา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล เวอร์ชัน 7-10, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี เค แอนด์ เอส โฟโต้สตูดิโอ, 2543.
- คาร์ล บ็อค. สมัยพระปิยมหาราช. แปลโดย เสถียร พันธรัชนี และอัมพร จุลานนท์. พระนคร : โรงพิมพ์เพื่อนนคร, 2505.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2538.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2540.
- จุฬาลักษณ์ เวชชาชีวะ. ประชาชาติไทย : สถาบันตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใดในสิบสองพันนา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2534.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, วิระดา สมสวัสดิ์ และเรณู วิชาศิลป์. ไทย. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2541.
- เฉลิม รัตนทัศนีย์. วิวัฒนาการศิลปสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พรีนติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539.
- ฐิติวัฒน์ นงนุช. แนวทางการพัฒนาชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ณวรรณ์ สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. เมืองในสังคมไทย : กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิทอินดีไซน์, 2542.
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542.

- ปัญญา ณ เมืองใหม่. ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2544.
- มาลินี วงษ์สิทธิ์. ทัศนคติต่อค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบัน
ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ย่น เขียวเรศ. ผู้อาวุโสบ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2544.
- วิลาวัลย์ เขื่อนวงศ์กุล. ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทาง
วัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
วางแผนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบ
และวางแผน, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และอนูวิทย์ เจริญศุภกุล. เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- ศรีทูน มูลโรจน์. สล่าส่อบ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2544.
- ศรีศักร วลัยโกตม. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ :
บริษัท พิชเนศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534.
- ศรีศักร วลัยโกตม. สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคตั้งอาณาจักรจนถึงสมัยกรุงศรี
อยุธยาราชอาณาจักรสยาม. สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : บริษัท พิชเนศ
พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2534.
- คิดปากร, มหาวิทยาลัย. ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท
พิชเนศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2536.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน. จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน. รายงานการศึกษา โครงการศึกษาเพื่อประกาศเขตอนุรักษ์สิ่ง
แวดล้อมศิลปกรรม. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สนิท สัมครการ. วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540.
- สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พรินติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539.
- สัมฤทธิ์ ทิพาคำ. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2544.
- สุทัศน์ กันทะมา. การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
2542.
- สุเทพ สุนทรภาสัช. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2540.

- สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิตกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.
- สุรศักดิ์ ป้อมทองคำ. วิเคราะห์คติชาวบ้านโต : กรณีศึกษาชาวบ้านโต อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ : จรัสธุรกิจ, 2540.
- องค์ ส่องสว่าง. มัคทายกและผู้ดูแลศาลเจ้าเมืองบ้านเมืองปอน. สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2544.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน. ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน ปี 2542. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค : ความหวัง ทางออก และทางเลือกใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2539.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อรศิริ ปาณินท์. สถาปัตยกรรมโต. กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด, 2539.

ภาษาอังกฤษ

- Fellmann, Jerome D., Getis, Arthur and Getis, Judith. Human Geography : Landscapes of Human Activities, 6th edition. New York : McGraw-Hill, 1999.
- Golledge, Reginald G. and Stimson, Robert J. Activities in Time and Space. Spatial Behavior : A Geographic Perspective, pp. 288-289. New York : The Guilford Press, 1997.
- Haryadi, Conservation of Cultural Settings : The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung. In Askew, Mark and Logan, William S. (eds.), Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia : Interpretative Essays, pp. 209-225. Geelong : Deakin University Press, 1994.
- Keyes, Charles F. Ethnic Change. Seattle : University of Washington Press, 1982.
- Rapoport, Amos. Spatial Organization and the Built Environment. In Ingold, Tim (ed.), An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life, pp. 460-502. New York : Routledge, 1994.
- Rapoport, Amos. Systems of Activities and Systems of Settings. In Kent, Susan (ed.), Domestic Architecture and the Use of Space, pp. 9-20. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.

Snellen, D., Borgers, A. and Timmermans, H. Towards an Evaluation Methodology of Urban Concepts : the Social Dimensions, Paper presented at the XI AESOP Congress, Nijmegen, the Netherlands, 28-31 May 1997.

Tannenbaum, Nicola. The Heart of the Village : Constituent Structures of Shan Communities. Crossroads : An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies, Special Thai Issue (Part 2). 1 (1990) : 23-41.

ภาคผนวก ก

ประวัติวัด*

วัดเมืองปอน

ตั้งอยู่เลขที่ 9 หมู่ที่ 1 ถนนขุนปอนสถิตย์ ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 4 ไร่ 3 งาน น.ส.3 เลขที่ 34 มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ประมาณ 2 เส้น 1 วา 1 ศอก จดทางสาธารณะ
ทิศใต้	ประมาณ 3 เส้น 5 วา 1 ศอก จดที่ดินเอกชน
ทิศตะวันออก	ประมาณ 1 เส้น 11 วา 1 ศอก จดร่องน้ำสาธารณะ
ทิศตะวันตก	ประมาณ 1 เส้น 16 วา 1 ศอก จดทางสาธารณะ

มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 2 แปลง เนื้อที่ 1 งาน 50 ตารางวา น.ส.3 ก เลขที่ 51 และ 52 อาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์ และศาลาเอนกประสงค์ ปุชนิยวัตถุมิพระพุทธรูปพระประธาน และภาพวาดศิลปะพม่า

วัดเมืองปอนสร้างเมื่อ พ.ศ.2410 ตามประวัติวัดแจ้งว่า ผู้สร้างคือพระยาน้อยศรีไพศาล เจ้าเมืองปอน และนายจองหม่อง คฤหบดีในหมู่บ้าน พร้อมกับชาวบ้านเมืองปอน ได้สร้างจองพารา (หอสวดมนต์) และศาลาการเปรียญเมื่อ พ.ศ.2397 ต่อมาในปี พ.ศ.2416 นายเด็กอ่องได้สร้างกุฏิถวาย 1 หลัง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2489 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 10 เมตร ยาว 16 เมตร

การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ

รูปที่ 1	พระอกโค้ง	พ.ศ.2397-2415
รูปที่ 2	พระดินแต่ม	พ.ศ.2416-2420
รูปที่ 3	พระกัน	พ.ศ.2420-2431
รูปที่ 4	พระครูบาโณ	พ.ศ.2431-2445
รูปที่ 5	พระญาณศรีสิริญาโณ	พ.ศ.2445-2454
รูปที่ 6	พระแก้ว	พ.ศ.2454-2461
รูปที่ 7	พระสวาท	พ.ศ.2461-2466
รูปที่ 8	พระปัญญา	พ.ศ.2466-2477

* กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร, เล่ม 9 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ม.ป.ป.), หน้า

รูปที่ 9 พระถนอม	พ.ศ.2477-2485
รูปที่ 10 พระสำอาง	พ.ศ.2485-2493
รูปที่ 11 พระเต็งห่าน	พ.ศ.2493-2499
รูปที่ 12 พระมหาผาย	พ.ศ.2499-2505
รูปที่ 13 พระอารินทร์	พ.ศ.2505-2508
รูปที่ 14 พระเกษม	พ.ศ.2508-2513
รูปที่ 15 พระครูสุภาจารคุณ	พ.ศ.2513-2527
รูปที่ 16 พระอมร วชิรจิตโต	พ.ศ.2528-ปัจจุบัน

การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เปิดสอน พ.ศ.2500 นอกจากนี้มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ในวัด และเป็นที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำหมู่บ้าน

วัดธรรมเจดีย์วันาราม

ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองปอน หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 9 ไร่ อาณาเขตเป็นดังนี้

ทิศเหนือ	จดลำห้วย
ทิศตะวันออก	จดที่ดินเอกชน
ทิศใต้	จดป่าช้า
ทิศตะวันตก	จดป่าสงวน

อาคารเสนาสนะประกอบด้วย ศาลาการเปรียญ ภายในมีภาพจิตรกรรม ศาลาเอนกประสงค์ ศาลาบำเพ็ญกุศล และหออพระ ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูปปางต่างๆ และเจดีย์ศิลปะพม่า วัดธรรมเจดีย์วันาราม สร้างเมื่อ พ.ศ.2475 ตามประวัติวัดแจ้งว่า สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2500 เดิมสถานที่ตั้งวัดมีพระธาตุตั้งอยู่ สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.2490 ต่อมาได้ชำรุด พอดี พ.ศ.2500 ได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ ชาวบ้านเรียกว่าวัดเมืองปอนใต้

การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ

รูปที่ 1 พระอุกัณฐะ	พ.ศ.2499-2500
รูปที่ 2 พระกันเถ	พ.ศ.2500-2501
รูปที่ 3 พระอินตา อินุทปญโญ	พ.ศ.2500-ปัจจุบัน

การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเปิดสอน พ.ศ.2506

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวคณิชา รอดเรืองศรี เกิดเมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2515 ที่ กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นเข้าทำงานในตำแหน่งเลขานุการผู้จัดการทั่วไป บริษัท บาสกิ้น-ร็อบบิ้นส์ (ประเทศไทย) จำกัด และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.2541